

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra praktické teologie

Diplomová práce

NEGATIVNÍ JEVY VE VOLNÉM ČASE U STUDENTŮ STŘEDNÍCH ŠKOL

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Bc. Jan Maroušek

Studijní obor: Pedagogika volného času (NMgr.)

Forma studia: Prezenční

Ročník: 2

2012

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 29. března 2012

.....

Děkuji vedoucímu diplomové práce RSDr. Jánu Mišovičovi, CSc. za cenné rady, připomínky, metodické vedení diplomové práce, vstřícný přístup a trpělivost.

Obsah

Úvod	6
I TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. Adolescence	8
1.1. Zdravé dospívání	10
1.2. Individualizace	11
1.3. Vývoj sociálních vztahů.....	12
1.4. Adolescentní krize	14
2. Demografické a socioekonomické determinanty procesu formování osobnosti	16
2.1 Prostředí a jeho vliv na jedince	16
2.2 Vliv lokálního prostředí na výchovu	18
2.3 Způsob života a životní styl	20
2.4 Hodnoty	21
3. Charakter sociálně patologických jevů a sociální deviace.....	22
3.1 Asociální, antisociální činnost a delikvence	22
3.2 Sociálně patologické jevy	24
3.3. Sociální deviace.....	25
3.3.1 Charakteristiky sociální deviace.....	27
3.3.2. Příčiny sociální deviace	28
3.4. Sociální normy	29
3.5 Rizikové chování v adolescenci	30
4. Klasifikace sociálně patologických jevů	32
4.1 Závislosti.....	32
4.2 Alkoholismus	34
4.2.1 Alkohol a mladiství	34
4.2.2 Rizika alkoholové závislosti	36
4.3 Psychoaktivní drogy	37
4.3.1 Drogová závislost	37
4.3.2 Mládež a drogy.....	39
4.3.3 Stručný přehled drog vyskytujících se v České republice	40
4.4 Tabakismus	42
4.5 Hráčství (gambling).....	43
4.5.1 Patologické hráčství a mládež	44
4.5.2 Nejčastější formy hazardních her.....	44

4.6 Kriminalita a agresivní chování	45
4.6.1 Kriminalita mladistvých.....	46
4.6.2 Motivace delikventního jednání	47
4.7 Vandalismus.....	49
4.7.1 Druhy vandalismu.....	50
4.8 Šikana	50
4.8.1 Vymezení školní šikany	51
4.8.2 Vývoj a hlavní znaky šikany	52
4.8.3 Osobnost oběti šikany	53
4.8.4 Osobnost agresora šikany.....	54
4.8.5 Kyberšikana.....	55
II. PRAKTICKÁ ČÁST	57
5. Cíle výzkumu a hypotézy	57
5.1 Metodika výzkumu	57
5.2 Charakteristika souboru	58
5.3 Vyhodnocení výzkumu a interpretace dat	59
5.4 Interpretace výsledků průzkumu a diskuse k výzkumným předpokladům.....	87
5.5 Diskuse.....	90
Závěr.....	92
Seznam použitých zdrojů.....	93
Přílohy	98
ABSTRAKT	102
Abstract.....	103

Úvod

Problematika sociálně patologických jevů je v dnešní době velmi aktuální téma. Přes četné preventivní programy a osvětovou činnost v této oblasti, nežádoucích projevů ve společnosti stále přibývá. A zneklidňující je i skutečnost, že toto jednání nachází stále mladší věkové kategorie. Člověk si často pokládá otázku, co je tím důvodem, že se lidé uchylují k takovému chování? Naše společnost bojuje s celou řadou problémů v oblasti ekonomické, sociální nebo politické. Mnoho lidí ztrácí sociální jistoty a v zoufalství se uchyluje k závadovému jednání. Rodiny prochází finanční krizí a to se může negativně projevit na výchově dětí. Rodiny jsou také často plně zaneprázdněny a uspěchaný způsob života v dnešní společnosti nebo přílišná benevolence jde proti řádné výchově a kontrole dětí ve volném čase. Nové informační a telekomunikační technologie zase ukazují dětem a mladistvým už ve velmi časném věku syrovou a hrubou realitu všedního dne takřka v přímém přenosu. Úpadek morálních hodnot a etických pravidel ve společnosti zažíváme již nějakou dobu. Alkohol a cigarety jsou dnes pro děti a mladistvé snadno dostupné, lehké drogy kolují běžně po školách, delikventní projevy adolescentů jsou na denním pořádku a míra šikany ve školách značně vzrostla. To vše patří k dnešní společnosti, ve které žijeme, a tvoří činitelé výskytu sociálně patologických jevů

Téma sociálně patologických jevů jsem si pro svou diplomovou práci vybral, protože jako pedagog volného času se jistě s takovým jednáním v budoucnu setkám. Už v rámci studijní praxe jsem se setkal v neziskových organizacích a na zážitkových kurzech nebo intervenčních programech s rizikovým chováním mladistvých. Tam mě překvapila četná zkušenost s tímto chováním již na základních školách. Nejčastěji jsem však pracoval v rámci těchto praxí s prvními ročníky středních škol a již v této době jsem chtěl poznat životní návyky a styly dnešních adolescentů. Ve své diplomové práci se zaměřím na věkovou skupinu adolescentů pod hranicí zletilosti. V této době na adolescenta působí mnoho tlaků, kdy zažívá přechod na sekundární vzdělávání, postupně se osamostatňuje a uvolňuje přílišnou závislost na rodičích. Hledá si nové místo v životě. Nachází nové kamarády a postupně se začleňuje do nových vrstevnických skupin, což může sebou nést i rizika, která adolescent ještě není schopen tak zcela poznat. Často je touha „být někým“ natolik silná, že adolescent změní své

chování nebo jednání natolik, že ohrožuje sebe či své okolí. To také může lehce podpořit dnešní společnost, která je naplněna pro adolescenta intenzivním zatížením a podněty moderního života.

Tato diplomová práce si klade za cíl podat základní informace k oblasti sociálně patologických jevů u adolescentů a v rámci praktické části vytvořit přehled o výčtu a četnosti těchto jevů. Specifickým cílem je, tyto jevy zachytit podle pohlaví, na různých školách sekundárního vzdělávání a v různých sídlech v rámci České Republiky. Cílem práce není postihnout celou problematiku sociálně patologických jevů, ale pouze části, které jsou v odborných publikacích považovány za nejčtenější a pro jedince i společnost nejnebezpečnější. Práce se opírá především o odborné publikace zabývající se sociální patologií autorů Vratislava Pokorného, Pavla Mühlpachra, Hany Vykopalové nebo Lukáše Urbana a závislostní chování autora Karla Nešpora.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část obsahuje pět kapitol, v nichž se věnuji deskripci adolescence jako základní věkové kategorii výzkumného šetření v praktické části, výchovou v různých prostředích a životním stylem dospívajících. Dále definuji nežádoucí chování a podávám různé pohledy na sociální patologie. Nejobsáhlejší čtvrtá kapitola je zaměřena na jednotlivé sociálně patologické jevy, jejich popis a spojitost s mladistvými. Na závěr teoretické části pro úplnost podávám souhrn některých sociálních činitelů, které ovlivňují výskyt a rozvoj sociálně patologických jevů. Praktická část se snaží za pomoci vhodných metod a výzkumných nástrojů analyzovat výskyt jednotlivých sociálně patologických jevů u adolescentů.

I TEORETICKÁ ČÁST

1. Adolescence

V období adolescence dochází k mnoha dynamickým změnám a je značně proměnlivé v mnoha dimenzích, proto není jednoduché ho jednoznačně vymezit a charakterizovat.

V psychologickém slovníku pod termínem adolescence nalezneme tuto definici: „*dospívání; období mezi pubescencí, která se do ní ovšem někdy též počítá, a ranou dospělostí; nástup sekundárních pohlavních znaků, dosažení pohlavní zralosti, dozrávání rozumových schopností a dotváření celistvosti osobnosti*“¹

J. Taxová období dospívání charakterizuje jako „*období dynamických změn, které jsou nakupeny ve velmi krátkých časových úsecích. Během této doby se má dítě přeměnit tělesně, fyziologicky, psychicky i společensky v dospělého člověka, který má mít zformovanou a vyhraněnou osobnost a má být připraveno pro produktivní práci, pro začlenění do občanského života, pro zodpovědné manželství a rodičovství.*“² A řadí toto období k nejkomplicovanějším v lidském životě.

M. Vágnerová také označuje dospívání jako „*přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí, ve které dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Poukazuje na to, že průběh dospívání je závislý na konkrétních a společenských podmínkách.*“³

Adolescence je převážně datována od 15 do 22 let. Počátek je spojován s plnou reprodukční zralostí, v jejím průběhu se obvykle ukončuje tělesný růst. Pro ukončení adolescence biologická kritéria již takovou váhu nemají – důležitější jsou kritéria psychologická (dosažení osobní autonomie), případně sociologická (role dospělého) a pedagogická (ukončení vzdělávání a získání profesní kvalifikace).⁴

V posledních desetiletích se obraz, průběh a význam období adolescence výrazně změnil. Většina současných adolescentů již nepocituje svoje dospívání jako

¹ HARTL, P., HARTLOVA, H. *Psychologický slovník*, s. 8.

² TAXOVÁ, J. *Vrstevnické vztahy v adolescenci*, s. 59.

³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 59.

⁴ Srov. MACEK, P.: *Adolescence*, s. 9.

období plné krizí, konfliktů, střetů s autoritami a společenskými normami Častěji si ho uvědomuje – ve srovnání s minulostí - jako volný prostor, který je třeba zaplnit. Přichází proto na řadu experimentace s prožitky, hodnotami, smyslem a zodpovědností.⁵

Styl života dnešních mladých lidí charakterizuje poměrně vysoká míra individuální svobodné volby, avšak na druhou stranu je doprovázen vyšší mírou osobní a sociální nejistoty. Ve srovnání s předchozí generací (adolescenti první poloviny devadesátých let) setkávají se současní adolescenti s novými jevy a trendy v Evropě jako jsou rozvoj informačních technologií, globalizace kultury, relativizace tradičních jistot, nejednoznačná identita, odklad rodičovství atd.⁶

Bílá kniha⁷ uvádí tři základní charakteristiky mládeže na přelomu tisíciletí⁸:

1. *„Doba mládí se prodlužuje. Při tom je třeba si uvědomit, že paradoxně platí, že teprve bohatá země umožňuje dlouhou dobu dospívání a vytváří tím ovšem současně i předpoklady pro vzrůst deviantního chování. V chudých společnostech děti začínají okamžitě pracovat a život se stává bojem o přežití.*
2. *Život neprobíhá přímočaře. Přináší dnes vyšší nároky ve všech oblastech i nové druhy překážek. Prohlubuje se např. kvantitativní nerovnováha mezi mladými a staršími věkovými skupinami. Dochází současně ke kulturním změnám ve vztahu střední generace k mladým lidem. Dospělý často nereagují na větší volnost mládeže tím, že by ji chtěli dostat pod kontrolu, ale tím, že se jim chtějí přiblížit. Mladí muži dříve netrpělivě čekali, aby se mohli oblékat jako otcové, dnes se otcové snaží počínat si jako synové.*
3. *Kolektivní modely jednání ztrácejí na významu. Proto se jeví jako nutné zapojovat mládež jako aktivního partnera do života a využívat k tomu všech možných příležitostí.“*

A. Giddens se domnívá, že zvláštní charakter statusu „teenagera“ v západní společnosti je způsoben jak všeobecným rozšířením práv dítěte, tak procesem formálního vzdělávání. Jedinec se v tomto věku často snaží jednat jako dospělý, ale v

⁵ Srov. MACEK, P.: *Adolescence*, s. 116.

⁶ Srov. Tamtéž. 116.

⁷ Bílá kniha – národní program rozvoje vzdělávání v České Republice.

⁸ KRAUS, B., *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, s. 15.

očíh zákona zůstává dítětem či mladistvým. Někdy by rád pracoval, ale musí chodit do školy. Ocítá se „na půli cesty“ mezi dětstvím a dospělostí, neboť vyrůstá ve společnosti, jež podléhá trvalým změnám.⁹

1.1. Zdravé dospívání

Existuje několik činitelů, které nám jednoznačně dokazují, že dospívání v období adolescence probíhá normálním způsobem. Jsou to znamení, které napomáhají správnému utváření osobnosti v adolescenci a jsou dobrým signálem, že proces socializace proběhne obvyklým způsobem.

Navazování vztahů a komunikace, kdy dospívající mají emocionální vazby na rodiče i kamarády, nevyjadřují otažitost ani uzavřenost a naopak mají vztah a kontakt s jinými lidmi a komunikují s nimi. V rámci **zodpovědnosti** plní své úkoly ve škole, doma atd. Celkově jsou spolehliví a dá se jim věřit, nepotřebují stálý dohled jako mladší děti. Dalším činitelem je plné **přijetí reality**, protože dospívající mají někdy sklony k perfekcionismu, idealismu nebo intenzivnímu zájmu o sebe sama, tak je důležité dokázat se „vrátit na zem“ a přijmout realitu. Pochopit, že oni i jiní lidé se dopouštějí chyb a že nikdo není dokonalý. **Orientovat se na vnější svět**, protože stále více času věnují svým přátelům a vnějšímu světu a stále méně rodině. Vazby mají na přátele i na rodinu, ale jejich srdce si čím dál tím více získává vnější svět. **Kamarádi s dobrým vlivem**, kteří nestahují adolescenta do morálně nepřijatelného chování. **Rozvoj dobrých hodnot**, kdy si vytvářejí spolehlivý systém morálních, etických a duchovních hodnot. Často se stává, že rodič nesouhlasí se všemi detaily jejich přesvědčení, ale základy mají dobré. **Zpochybňování autority a názorů rodičů** je dobrým signálem, že dospívající chce myslet samostatně. Více odmlouvá a rodiče zkouší. Abychom tento činitel mohli zařadit do zdravého dospívání, je důležité, aby tyto „zkoušky“ nepůsobily v rodině žádný rozkol.¹⁰

⁹ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 55

¹⁰ Srov. TOWNSEND, J. *Hranice a dospívající*, s. 65-66.

1.2. Individualizace

Individualizace je spojena se životní fází mládí a patří nepochybně k procesu sociálního zrání. Tento proces je charakterizován úsilím jedince o co největší odlišení se od ostatních, hledání své identity a vlastního způsobu života. Proces sociálního zrání do značné míry současně podmiňuje vznik nezaměnitelné jedinečnosti a neopakovatelnosti jedince se svým nezávislým chováním. V současné době narůstají, oproti minulosti, prvky nebo složky života, které jsou otevřené a závislé na rozhodování jedince.

Současná mládež se čím dál více distancuje od tradičního prostředí a vytváří si vlastní formy bytí, které se nazývají subkultury života. Jedním z hlavních rysů individualizace je také pluralita možností v dnešním světě, plánování vlastního života. Současně však vzrůstá i nevypočitatelnost nastoupené životní dráhy. Možnosti rozhodování sice narůstají, ale současně také roste tlak na mládež, aby k rozhodování přistupovala. Mladí lidé nejen že mohou, ale doslova jsou nuceni brát život do svých rukou. Důsledkem je, že se často setkáváme z dezorientací v oblasti norem, vzorců jednání, s nerozhodností v oblasti společně sdílených hodnot. Dochází pak různým konfliktům, dezintegraci v celém životě mladého člověka.¹¹

Reakcí na tento stav je odmítání současné společnosti nebo ztráta důvěry v současné společenské uspořádání a výsledkem je jisté uzavření, izolace a příklon k individualismu. Současná doba přímo podporuje a zvyšuje možnosti individuálního způsobu života, ale i vyústění do izolovaných a anonymních forem života. Typ života ve smyslu „postarej se každý o sebe sám“ přispívá k osamocení. Proces individualizace u mládeže tak v dnešní době vyúsťuje v individualismus, který představuje nebezpečí pro další vývoj společnosti.¹²

Této charakteristice odpovídají i výsledky výzkumů P. Saka a K. Sakové z počátku nového století. Ukazují mladou českou generaci jako převážně individualisticky orientovanou, která pragmaticky upřednostňuje svoji kariéru, příjem a

¹¹ Srov. KRAUS, B., *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, s. 17

¹² Srov. Tamtéž, s. 17.

majetek před hodnotami sociální solidarity, občanské angažovanosti. Také pokračuje vyhraňování dnešní mládeže ve směru liberalismu, hédonizmu, egoizmu.¹³

Struktura mládeže také doznává výrazných změn v závislosti na společenských proměnách. Lze sledovat posuny ve vztahu městská a venkovská mládež, z hlediska pohlaví, věku, ale snad nejvýraznější změna se týká sociální diferenciacce, prohlubování rozdílů v postavení, hmotném zabezpečení. Postupuje desolidarizace mezi sociálními vrstvami, mezi generacemi, mezi rodinami. Přibývá těch, kteří se jen těžce vyrovnávají s tím, že si často nemůžou dovolit to, co někteří jejich vrstevníci.¹⁴

1.3. Vývoj sociálních vztahů

Mezi hlavní vývojové úkoly období dospívání patří na jedné straně uvolnění z přílišné závislosti na rodičích a na druhé straně navazování diferencovanějších a významnějších vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví. I když je proces stálého osamostatňování a rozšiřování sociálních vztahů základním pochodem, který začíná od útlého dětství a pokračuje v dospělosti, přece jen je období dospívání v tomto směru klíčové a rozhodující pro uspokojivé převzetí pozdějších základních rolí manželských a rodičovských.¹⁵

Přílišná závislost citová i názorová v adolescentním věku na vlastní rodině bývá projevem infantilismu a nevyzrálosti a může být v budoucnu i příčinou neúspěchu v navazování společenských i partnerských vztahů.¹⁶

Velká potřeba sdružování do skupin napomáhá k sebeoceňování adolescenta. Mladí lidé si udržují skupinové obřady, které nemusí být jasné ani jim, bývají až konzervativní a konformní ve svých názorech a respektují skupinové klima, přehlíží názory jiných skupin, brání je za každou cenu, rebelují proti odlišným názorům – hlavně dospělých. Adolescentní sklon ke sdružování se projeví i potřebou navazování erotických vztahů s druhým pohlavím. Jde o období prvních lásek, období citové spřízněnosti, které se vyznačuje nekritičností partnera, neuvážlivostí v jednání, velkými

¹³ Srov. SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*, s. 9.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 9.

¹⁵ Srov. ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled vývojové psychologie*, s. 111.

¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 111.

společnými zájmy. Aby adolescent získal subjektivně přijatelné sebevědomí, potřebuje být úspěšný, zažívat pochvalu od svého okolí a mít uspokojivý erotický vztah. Neúspěch v těchto oblastech se snaží kompenzovat v jiných aktivitách, aby se jeho snížený sebecit vyrovnal.¹⁷

Postupem času se začíná projevovat v tomto období emancipace od rodiny. Každé dítě si hledá svůj zvláštní způsob, jak postupně dosáhnout potřebné samostatnosti, aniž by ztrácelo pozitivní vztah k rodičům. Úzkost vyplývající ze ztráty dosavadních jistot se projevuje nejčastěji v přemístění citových vztahů, které dospívající hledá v chování, v názorech, v zájmech a v hodnotách rodičů a nových osob, k nimž se přiklání. Mnozí proto revoltují proti rodičům, kritizují je, vytýkají jim skutečné nebo fiktivní nedostatky, stydí se za projevy jejich něžnosti a lásky a odmítají jejich přílišnou kontrolu. Na druhé straně někdy až nekriticky přijímají nové vzory a nové životní cíle.¹⁸

Míra emancipace od rodiny u dospívajícího je většinou úměrná s mírou navazování nových a diferencovanějších vztahů k druhým jedincům přibližně stejného věku. Nové vztahu mu dávají jistotu, kterou postupně ztrácí odpoutáváním se od rodiny, ale připravují ho také pro nové trvalé emoční vztahy v dospělosti.¹⁹

Pro osobnostní rozvoj dospívajících jsou důležité sociální skupiny podobné těm v mladším školním věku, ale změnil se jejich vliv a mají jiný subjektivní význam. Vágnerová je definuje takto²⁰:

- **Rodina** je stále důležitým sociálním zázemím, i když se od ní adolescenti odpoutávají. Rodič je partnerem, ale jako autorita prochází kvalitativní proměnou, dospívající se proti němu vymezuje.
- **Škola** je významná z pohledu budoucího sociálního zařazení.
- **Volnočasové instituce** ovlivňují sociální zařazení pubescenta, ale i rozvoj jeho schopností a dovedností.
- **Vrstevnická skupina** nabývá pro dospívajícího větší důležitosti, dochází k identifikaci s ní, je zdrojem emoční a sociální opory.

¹⁷ Srov. ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled vývojové psychologie*, s. 112.

¹⁸ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 113.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 113.

²⁰ NEŠPOR, K. *Alkohol a jiné návykové látky u dětí - Prevence v rodině*, s.17

Je nepochybné, že prostředí, ve kterém se mladí lidé pohybují a interpersonální vztahy, které tvoří, i společenské instituce, které se zpravidla podílejí na jejich výchově a vzdělávání sehrávají nesmírně důležitou roli v psychosociálním vývoji adolescentů. Stejně tak jak můžou adolescentům pomoci při rozvoji, tak můžou být negativně vymezena ve smyslu rizikových faktorů ve vývoji jedince a to se může odrazit v inklinaci k nějaké specifické subkultuře.²¹

1.4. Adolescentní krize

Problémové chování adolescentů je do jisté míry důsledkem věkových zvláštností a z psychologického pohledu je toto období nazýváno vývojovou krizí. Dospívající jsou hyperkritičtí, nejsou ochotni uzavírat kompromisy. Pro dospívající je typická snaha odlišit se a dosahovat intenzivních a maximálních zážitků. Snaha o výrazný prožitek může být třeba důvodem, proč jsou mladí lidé náchylní k experimentování s drogami. Také sebehodnocení adolescenta není příliš vysoké, jeho úroveň výrazně závisí na akceptaci adolescenta vrstevnickou skupinou. Sebehodnocení také ovlivňuje vnímání vlastního tělesného vzhledu. Vzhledem ke své charakteristice je období dospívání mimořádně náročné pro rodiče i samotného adolescenta.²²

Dospívající už není dítě, ještě však není dospělý. Vývoj jeho osobnosti určují v tomto období především tyto základní vývojové úkoly:

- *Akceptace tělesných změn.*
- *Osvojení si mužské nebo ženské role. Dospívající musí najít individuální řešení své sexuální role a jejího vlastního obrazu.*
- *Osvojení nových vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví*
- *Získání emocionální nezávislosti na rodičích a jiných dospělých.*
- *Příprava na profesionální dráhu.*

²¹ Srov. KREJČOVÁ, L. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*, s. 20.

²² Srov. MARKOVÁ, M. *Vliv sociálních faktorů na problémové chování adolescentů*. [online]. Dostupné na WWW: < <http://www.solen.cz/pdfs/ped/2008/03/11.pdf> > s. 190.

- *Příprava na partnerský a rodinný život.*
- *Osvojení sociálně odpovědného jednání.*
- *Vytvoření hodnotového systému a osvojení etických pravidel jednání.*²³

Tyto úkoly mají své načasování. Tento „pravý čas“ se také ohlašuje ve formě krizí. Jako adolescentní krize označujeme vystupňování adolescentních konfliktů do výjimečných stavů, ve kterých se rozhoduje o vyřešení vývojových úkolů a také o možných vývojových komplikacích. Vodáčková považuje za nekritičtější momenty u dospívajících:

- **Krize sebeúcty u dospívajících**

Pocity jedinečnosti, jistý egocentrismus a převládající zaměření na vnitřní prožívání vedou v dospívání k určitému typu reakcí. Zraňující prožitky a ohrožení vlastní sebeúcty může tak dospívající kompenzovat nereálnými představami o svých vlastních možnostech. Na kritiku reaguje velmi citlivě nebo neadekvátně. Jeho prožívání se vyznačuje silným kolísáním mezi přeceňováním a podceňováním vlastní osoby.

- **Krize autority u dospívajících**

Dalším kritickým momentem pro adolescenta se může stát konfrontace s autoritami. Ať už se jedná o rodiče, učitele, společnost jako celek. Kritický se může konflikt stát v momentě, kdy dospívající volí jako protest ilegální způsoby jednání, které mohou ohrozit jeho další psychosociální perspektivu.

- **Krize identity a depersonalizační krize u dospívajících**

V rámci hledání a vytváření vlastní identity si dospívající klade otázku: Kdo jsem, jaké je moje místo ve světě, kým chci být, jak mne vidí druzí? Toto hledání je provázáno mohutnými vnitřními otřesy. Dospívající může často prožívat hluboké pocity nedostatečnosti, trpí depresivními náladami.

- **Krize tělesnosti u dospívajících a krize sexuálního vývoje**

Bouřlivě se odehrávající tělesné změny a vývoj sexuální identity je někdy důvodem k přeceňování tělesných změn, vývojových asymetrií a zvláštností

²³ VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*, s. 279.

vlastního těla, někdy až po nerealistické představy o něm. Týká se to především reálných nebo domnělých vad v obličejí. Vystupňování těchto prožitků může taktéž vyústit v krizi vlastní hodnoty, případně v suicidiální²⁴ jednání.²⁵

2. Demografické a socioekonomické determinanty procesu formování osobnosti

Výchovný proces je pokládán za jednu z nejsložitějších činností pro svou mnohotvárnost, různorodost, multifaktorovou podmíněnost. Formování osobnosti probíhá v harmonii se sociálními i přírodními okolnostmi. Způsob života a životní styl stimuluje rozvoj člověka.

2.1 Prostředí a jeho vliv na jedince

Životní prostředí je prostor, který vytváří podmínky pro život. V takovém prostoru se realizuje působení různých činitelů, které umožňují organismu žít, vyvíjet se a rozmnožovat. Pokud budeme hovořit o člověku, společnosti, pak v tom případě vystupují do popředí vedle základních přírodních faktorů podmínky kulturní, společenské. Životní prostředí člověka lze tedy vymezit jako tu část světa, s níž je člověk ve vzájemném působení, tzn. na člověka má vliv svými podněty, usměrňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se a také aktivně svou prací mění.²⁶

Členění podle charakteru, obsahu prvků, jimiž je dané prostředí v zásadě tvořeno:

- *Přírodní prostředí. Tvoří v zásadě živá a neživá příroda.*
- *Společenské prostředí. Je dáno především charakterem a uspořádáním celého společenského systému, v němž dominantní roli hrají vazby uvnitř společnosti (ekonomické, politické, správní apod.).*
- *Sociální prostředí. Je charakterizováno hustotou a rozmístěním obyvatel, profesionální, etnickou, vzdělanostní, věkovou příp. dalšími strukturami.*

²⁴ Suicidiální – sebevražedné jednání.

²⁵ Srov. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*, s. 280-282.

²⁶ Srov. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. A KOL. *Člověk-Prostředí-Výchova*, s. 99.

- *Kulturní prostředí. Je těsně spjato s prostředím společenským a je tvořeno všemi hmotnými i nemateriálními výsledky lidské aktivity.*²⁷

-

Další možná typologie vychází z povahy daného území a rozlišuje prostředí venkovské, městské a velkoměstské, V dnešní době se ještě zvláště hovoří o specifice sídlišť.

T. Pilch uvádí některé významné znaky městského prostředí:

- *„Účast obyvatel, mládeže ve velkém počtu v různých cílových a účelových skupinách.*
- *Dominance konzumního přístupu a povrchnost v charakteru mezilidských vztahů.*
- *Zánik tradičních hodnot, nedostatek výrazných společenských autorit.*
- *Nefungující neformální společenská kontrola.*
- *Výrazná anonymita v životě a činnostech v lokalitě.*
- *Výrazný pokles institutu sousedství.*
- *Velká proměnlivost, rychlost změn v celém životě.*
- *Výrazná diferenciacie v profesní struktuře a společenském rozvrstvení.*“²⁸

Venkovské prostředí je charakterizováno do jisté míry v protikladech. Je zde větší ohled na životní prostředí a obecně větší blízkost k přírodě, nižší úroveň služeb, tradice rituálů, lidové kultury, folklóru, migrační tendence, významnější role školy a učitele.

Mezi městem a venkovem je mnoho rozdílů, které jsou příčinou kriminality mladé generace. Srovnáváme-li městské a venkovské prostředí, dochází v posledních desetiletích k postupnému vyrovnávání a sblížování. Především život na venkově se radikálně změnil. Hluboce do tohoto prostředí zasáhly hromadné sdělovací prostředky. Z násobilo se množství podnětů, motivů a situací. Této akceleraci změn v prostředí venkova odpovídá i akcelerace ve vývoji dětí. Jsou patrné radikální změny ve srovnání se současným venkovem. Především v plné šíři a v nejrůznějších směrech sem zasáhl

²⁷ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. A KOL. *Člověk-Prostředí-Výchova*, s. 100.

²⁸ Tamtéž, s. 126.

vědeckotechnický pokrok. Poznamenal přímo život rodin, chod domácností, hlavně však výrobní proces v zemědělství. Výrazně se změnila mobilita venkovského obyvatelstva. Díky rozmachu hromadné dopravy a motorizace rodin podstatně vzrostly možnosti sociálních kontaktů a také kulturních podnětů. Mění se i celkový rytmus života na venkově.²⁹

Vedle tradičního městského a venkovského prostředí je specifickým typem sídliště. Jedná se vlastně o specifický typ městského prostředí, který představuje zvláštní komplex vztahů. Jsou to bydliště bez tradic, často také bez patřičné sítě služeb, zdravotnických a kulturních institucí a škol. Základním problémem je fakt, že se většinou zapomnělo na dostatek travnatých ploch, hřišť, parků, sadů, tedy na děti. To se pak nutně promítá do utváření jejich osobností. Zde více než jinde můžeme mluvit o prostředí již svou podstatou a skladbou je často závadové, deviační. Taková prostředí neskýtají vůbec záruku žádoucího rozvoje osobnosti a přímo jej často ohrožují.³⁰

V poslední době je patrně viditelný proces suburbanizace. Přesun obyvatel, jejich aktivit a některých funkcí z jádrového města za jeho hranice na předměstí. Suburbanizací vznikají areály nové výstavby označované jako satelitní města, nákupní nebo průmyslové zóny. Tyto lokality můžeme zjednodušeně rozčlenit podle převládající funkce na dva druhy: rezidenční (obytná) a komerční (pracovní a obslužná). V případě rezidenční suburbanizace sledujeme především výstavbu nového bydlení v zázemí města a postupný odliv lidí z jádrového města do nových rodinných (v poslední době i bytových) domů v okolních obcích.³¹

2.2 Vliv lokálního prostředí na výchovu

Lokální prostředí vstupuje do výchovného procesu zejména tím, že poznamenává jeho aktéry, především objekt výchovného působení, tedy děti a mládež. Již uvedená rozdílnost mezi městským a venkovským prostředím platí samozřejmě i v oblasti práce s dětmi a mládeží z těchto lokalit a rozdílnost je tam pro každého zkušenějšího učitele či vychovatele patrná. Klíčový význam lokálního prostředí je

²⁹ Srov. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. A KOL. *Člověk-Prostředí-Výchova*, s. 127-128.

³⁰ Tamtéž, s. 128.

³¹ Srov. OUŘEDNÍČEK, M. *Suburbanizace*. [online]. Dostupné na WWW: http://www.suburbanizace.cz/01_teorie_suburbanizace.htm

především v situacích, kdy je dítě vyčleněno z rodiny, případně pracovních i vrstevnických skupin.

Rozdíly mezi základními typy lokálního prostředí, které poznamenávají i utváření osobnosti dítěte a odrážejí se v jejím charakteru lze spatřovat v následujících dimenzích:

- **Sociální přizpůsobivost** – městské děti a mládež bývají adaptabilnější, racionálnější, samostatnější, odbojnější, méně sebekritické a disciplinované;
- **Kontakty s lidmi, sociabilita** - ve městech existuje více kontaktů, ale méně osobních styků;
- **Míra radikalismu a tradičních hodnot** – obyvatelé venkova bývají konzervativnější, ale s rostoucí celkovou informovaností rozdíly pomalu mizí;
- **Životní aspirace** – náročnost na povolání – vzdělání bývá u městských dětí a mládeže vyšší, i když i zde se rozdíly postupně vyrovnávají.³²

Četné výzkumy dokazují, že odlišnosti jednotlivých typů lokalit se skutečně v průměru odrážejí v odlišném chování a povahových znacích dětí a dospívajících. Důležitá se jevila souvislost s hospodářsko – ekonomickým charakterem obce, protože počet obyvatel příliš nerozhoduje. Stejně tak je prokázáno, že ve městech a lokalitách průmyslového charakteru je větší výskyt sociálně patologických jevů. Do určité míry může také platit, že děti a mládež na venkově způsobují méně výchovných problémů a mají lepší vztah ke škole, i když někdy nedosahují takových výsledků jako děti městské. Rodiče ve městech více sledují výchovné cíle a výrazněji vedou své děti k dalšímu vzdělávání.³³

Významnou determinantou rozvoje osobnosti dětí a mládeže na úrovni lokálního prostředí je úroveň společenského a kulturního života. V městském prostředí je více možností kulturního vyžití, ale současná mládež trpí ztrátou hodnot v rámci kulturních prožitků a rozhodující je, jak tyto příležitosti vyhledává a zprostředkovává rodina.

Velkou úlohu hraje také nabídka tělovýchovných a sportovních aktivit. Možnost aktivního pohybu a vhodné sportovní vyžití velice pozitivně působí na utváření

³² Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*, s. 98-99.

³³ Srov. Tamtéž, s. 99.

povahových rysů a chování. Sportovní aktivity významně naplňují volný čas mládeže a tím částečně vytlačují možné nežádoucí projevy chování. Na vesnicích fungují pro děti a mládež tělovýchovné jednoty, které často sdružují různá sportovní odvětví. Ve městech je více komerčních sportovních center a nabídka sportovních činností je zde vyšší. Důležitý je pro děti a mládež také pohyb v přírodě.

2.3 Způsob života a životní styl

Způsob života je z části filosofický a z části sociologický pojem charakterizující typické zvláštnosti každodenního života lidí určité společnosti. Vcelku je podmíněn především sociálně ekonomickým zřízením, uvnitř dané formace se pak dále diferencuje způsob života jednotlivých vrstev, profesí apod. Osobní formy způsobu života jsme si zvykli označovat také výrazem životní styl.

Životní styl se vytváří na základě sociálních vlivů. Škola představuje pro žáka jen část zkušenosti týkající se zdraví, ostatní pocházejí z domova, z komunity, vlivů sdělovacích prostředků aj. Primární vliv má rodina, dále pak učitelé. Školní prostředí se může stát místem, které poskytuje jedinečnou příležitost pro výchovu ke zdravému životnímu stylu již vzhledem ke skutečnosti, že mladí lidé stráví ve škole několik tisíc hodin, a to v rozhodující etapě svého života v průběhu dětství a dospívání. Možný je i případ opačný, kdy dítě získá ve školním prostředí nežádoucí návyky.

F. D. Krch k této problematice uvádí, že *„životní styl je založen na souhrně voleb a možností, s výběrem jako nejdůležitější proměnnou. Rozhodnutí o kouření, pití alkoholu a tělesném sportování záleží především na jedinci, i když společenské normy, socioekonomické zdroje a skupinové tlaky jsou velmi důležité. Zdraví se stává předností - něčím, co vytváří jedinec. Ve vznikající postmoderní společnosti zažívají tradiční autority včetně medicíny úpadek postavení a lidé jsou více ponecháni svému osobnímu rozhodnutí o způsobu zdravotní péče. K destabilizaci životního stylu přispívá větší flexibilita života a myšlení v moderních společnostech, kde je tato destabilizace vnímána spíše pozitivně. Jako vývoj přinášející pocit, že každý ve společnosti má možnost a měl by „vylepšovat“ svůj životní styl bez ohledu na věk a sociální původ. Někteří lidé však mají větší možnosti a zdroje k naplnění svých rozhodnutí a výběru, pokud se jedná o realizaci svých zájmů, přání i uspokojení potřeb. Možnost tak omezuje*

*výběr životního stylu. Samotný výběr je však determinován i minulou zkušeností a úrovní realizace individua v určitých sociálních a ekonomických podmínkách.*³⁴

Životní styl v sobě zahrnuje mnoho složek, jako jsou způsob bydlení, druh práce, rodinné poměry, vzdělání, kultura, sociální vztahy atd. Mnohé z těchto složek mají vztah ke zdraví, a proto používáme též pojem zdravý životní styl a rozumíme jím komplex zvyklostí a chování, který podle současných vědeckých poznatků podporuje zdraví. Výchova ke zdravému životnímu stylu by měla respektovat i skutečnost, že vést zdravý život v současném světě znamená také do jisté míry dělat správné volby, odolávat tlaku prostředí a naučit se vlastní odpovědnosti za své zdraví

2.4 Hodnoty

Hodnoty představují nezbytnou součást našeho života, jsou výrazným zdrojem motivace a základem smyslu. Člověk bez hodnot nemůže žít. Znalost hodnot či hodnotové orientace je základem předpokladu proč a jak se člověk chová a jedná.

Hodnoty a hodnotové orientace jsou přebírány od životních vzorů, které jsme si oblíbili, zvolili či přisvojili. Nepodněcují nás jen k postojům a sociálním rolím, ale i názorům, které spoluurčují hodnoty, se kterými se zvnitřňujeme, které si přisvojujeme. „Osvojování mravních norem a společenských hodnot je považováno za klíčový aspekt socializace“³⁵

Hartl definuje hodnotu jako *„konkrétní úroveň veličiny zjištěná např. měřením; dále vlastnost, kterou člověk přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním svých potřeb a zájmů; hodnoty se utvářejí postupně; dělí se na: pozitivní a negativní, absolutní a relativní; přímé a nepřímé; dle obsahu: estetické, etické, logické a jiné“*³⁶

Dospívající si utváří poměrně stabilní představu o tom, co je dobré a co není, a tím si diferencuje vztah k určitým hodnotám. Velmi pohotově zjistí, co je společensky oceňováno jako prospěšné nebo užitečné. Hodnoty přijme za vlastní a ztotožní se

³⁴ KRCH, F., D. *Současné změny životního stylu a duševní zdraví české mládeže*, [online]. Dostupné na WWW: [http:// http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001028/01/29.pdf](http://http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001028/01/29.pdf), s. 1.

³⁵ Srov. MACEK, P.: *Adolescence*, s. 66.

³⁶ Srov. HARTL, P., HARTLOVA, H. *Psychologický slovník*, s. 81.

s nimi. Jejich význam postupně roste, protože se dospívající přesvědčuje nebo je přesvědčován o smyslu těchto hodnot ve svém jednání. Hodnoty motivují jeho jednání, pomáhají při rozhodování, jsou jedním z kritérií sebehodnocení apod.³⁷

Sak ve své publikaci uvádí žebříček hodnot, který ukazuje, že největší hodnota u dospívajících je zdraví a navzdory tomuto prvnímu místu na žebříčku hodnot roste u mládeže závislost na drogách, alkoholismus a nikotinismus. Druhou preferující hodnotou u mládeže je láska, která je typickou hodnotou závislou na životní fázi. Další hodnoty, které mladí považují za nejdůležitější, jsou svoboda a přátelství, což charakterizuje důležitost vrstevnických skupin a relativní svobodu jedince jako dva klíčové faktory v procesu utváření osobnosti. Je pochopitelné, že mladí lidé, kteří teprve rozjízďejí svoji životní dráhu, staví hodnotu přátelství před hodnotu rodinného života. Vrstevnická skupina je pro mladé jedince významnou hodnotou, protože posiluje jeho pocit jistoty a bezpečí v době, kdy se odpoutává z vazby na rodinu. Další hodnoty, které mladí považují za důležité, jsou mír a život bez válek, demokracie, zdravé životní prostředí, zajímavá práce nebo rozvoj vlastní osobnosti.³⁸

3. Charakter sociálně patologických jevů a sociální deviace

Nežádoucí jevy ve společnosti jsou různorodé, pestré a mají odlišné povahy. Společnost pro ně má různá pojmenování, které jsou často duplicitní. Pro všechny druhy nežádoucích projevů ve společnosti se používá obecný termín „problémové chování“, které se podle různé povahy a vážnosti dále dělí.

3.1 Asociální, antisociální činnost a delikvence

Asociální je činnost, která se vymyká sociálním a mravním normám dané společnosti, doby a kultury. Asociálnost začíná zdánlivě drobnými prohřešky, kdy je u jedince absence základních kulturních vzorců chování, resp. etiky a etikety. Jako příklad

³⁷ Srov. KRCH, F., D. *Současné změny životního stylu a duševní zdraví české mládeže*, [online]. Dostupné na WWW: <http://http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001028/01/29.pdf>, s. 15.

³⁸ Srov. SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*, s. 10-11.

lze uvést situaci, kdy dítě nebo pubescent nepustí starého člověka sednout v dopravním prostředku. Dnes se však setkáváme i s případy citové otupělosti už v jednání a chování juvenilních jedinců, např. když odmítne pomoci slepému člověku přejít přes přechod. Zde už míra rizika asociálního chování dosahuje hranice chování antisociálního, protože může ohrozit život druhého jedince.³⁹

Hartl vnímá asociální chování jako „*nespolečenské chování, respektive jednání, které neodpovídá mravním normám dané společnosti, nedosahuje však ještě ničení společenských hodnot jako u chování antisociálního.*“⁴⁰

Antisociální jsou takové činy, které vyplývají nikoli jen bezděčně z nevychovanosti pubescenta či adolescenta, ale mají již více či méně uvědomovaný motiv protispolečenský: ublížit někomu, poškodit něco, způsobit škodu na soukromém či veřejném majetku apod. Tento motiv nemusí být ještě adresný - např. nastřádaná zloba v neúspěšném učni vede k pocitu outsidera, který si posiluje sebevědomí zdánlivě neodůvodněnou agresivitou náhodně vůči slabším spolužákům a vůči věcem. Vyloženě antisociální jsou již drobné podvody - např. padělání podpisu na školní omluvence. Pouze jako antisociální činnost je právě pokládána i činnost vyhraněně sociálně patologická až delikventní jen proto, že provinilci ještě nepřekročili věkovou hranici, nad níž jsou již činy trestné dle paragrafů trestního zákona.⁴¹

„**Delikventní chování**“ nebo také zkráceně delikvence zahrnuje všechny typy aktivit, které překračují hranice sociálních morálních norem chráněných zákony a předpisy. Jedná se původně o právníkový pojem, který byl převzat i do sociálních věd.

Delikvence je taková sociálně patologická činnost, která má již kriminogenní charakter. O delikvenci mluvíme především u sociálně patologické činnosti mladistvých a odborně je charakterizován jako juvenilní delikt, biologicko-psychologicko-sociální čin s vysokou mírou spoluodpovědnosti sociálního okolí. Delikventní chování se může objevit v podobě jednorázového aktu nebo příležitostných aktivit anebo opakujících se stálých aktivit. Pojem zahrnuje širokou paletu činů, z nichž některé jsou považovány za

³⁹ Srov. STEJSKAL, F. *Sociálně patologické jevy dětí a mládeže v České republice*, s. 12.

⁴⁰ HARTL, P., HARTLOVA, H. *Psychologický slovník*, s. 70.

⁴¹ Srov. STEJSKAL, F. *Sociálně patologické jevy dětí a mládeže v České republice*, s. 13.

přestupky, jiné již za závažné trestné akty. Při posuzování delikventního chování je důležité mít na paměti věk dítěte, a zda za tímto chováním nestojí potenciaální psychopatologické faktory, resp. duševní poruchy. Příčiny delikventního chování mohou být:

- Biologické – dědičnost;
- Sociální – společnost, vrstevníci, rodina;
- Psychologické – osobnostní rysy, inteligence, motivace.⁴²

3.2 Sociálně patologické jevy

Problematika sociálně patologických jevů zaznamenává v poslední době velký nárůst. Velký zájem o tuto problematiku je z řad rodičů a pedagogů, kteří cítí potřebu více, než jindy své děti od takového chování uchránit. Stále intenzivnější pozornost je částečně způsobena medializací různých případů v důsledku rozšiřujících se technologických možností, jak takové jednání zachytit (mobilní telefon, internet, sociální sítě). Rodiče jsou si velmi dobře vědomi možnosti rizikového chování u svých dětí a je nesporný fakt, že se stále snižuje věková hranice, kdy se dítě setká s některou formou z oblasti sociálně patologických jevů.

Pokorný uvádí, že „*Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“ A zároveň doplňuje, že „*Sociálně patologický jev není nahodilý, ale má svou genezi, dynamiku, příčiny, důsledky, a vztahuje se k mnoha prvkům prostředí, ve kterém vznikl. Nelze jej tedy od prostředí oddělovat a pokoušet se jej samostatně řešit – takový postup je kontraproduktivní a neefektivní.*“⁴³

⁴² Srov. STEJSKAL, F. *Sociálně patologické jevy dětí a mládeže v České republice*, s. 15.

⁴³ POKORNÝ V. A KOL. *Prevence sociálně patologických jevů*, s. 9.

Tyto jevy ohrožují společnost po stránce mravnostní i morálky společnosti a narušují tak chod celé společnosti. Jsou významně narušena pravidla společnosti, nerespektují se požadavky, které jsou na jedince nebo skupinu kladeny. Jedná se o určité vychýlení se z běžných norem. Protože se v konečném důsledku nemusí jednat pouze o odchylky negativní a špatné, tak se v současné době používá především pojem sociální deviace.⁴⁴

Mühlpachr zase uvádí, že „sociální patologie je souhrnný pojem pro nezdravé, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. Společnosti nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování, ale hlavně pro studium příčin jejich vzniku a existence. Do sociologie zavedl tento pojem významný anglický sociolog H. Spencer⁴⁵, který hledal paralelu mezi sociální a biologickou patologií, a to v oblasti biologického a sociálního organismu, jeho strukturami a funkcemi. Spencerovský biologismus je hlavní příčinou pozdějšího zamítání pojmu sociální patologie a jeho nahrazení pojmem sociální deviace.“⁴⁶

Pojem sociální patologie je někdy nahrazován a označován jako sociální deviace. Ovšem je třeba tyto pojmy od sebe odlišit. Jevy, které jsou označovány za deviantní, nemusí být vždy totiž patologické. Sociální patologické jsou v každém případě pro společnost nebo jednotlivce negativní, což nemusí platit právě u jevů deviantních.

3.3. Sociální deviace

Slovo deviace je odvozeno z latinského *deviatio* neboli odchylka či úchylka. V obecném pojetí je chápána jako jakákoli odchylka od normální struktury či funkce a může se vyskytovat u kteréhokoliv jevu v přírodě nebo společnosti.⁴⁷

Na sociální deviaci můžeme pohlížet z několika úhlů pohledů. Jedná se o tradiční chápání a interpretaci sociálně deviantního chování.

⁴⁴ Srov. POKORNÝ V. A KOL. *Prevence sociálně patologických jevů*, s. 9.

⁴⁵ Herbert Spencer (1820-1903) byl britský sociolog a filozof, zastánce tzv. organistického proudu, který se vyznačuje důrazem na podobnost rysů lidské společnosti a biologického organismu.

⁴⁶ MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*, s. 7.

⁴⁷ Srov. HRČKA, M. *Sociální deviace*, s. 11.

- **Absolutistický pohled** je historicky nejstarší. Jeho základem je představa, že ve společnosti existují zcela jasná sociální pravidla, která jsou zřejmá, srozumitelná a závazná pro všechny lidi; jiné chování je nepřípustné – deviantní. Tato pravidla však neplatí pouze v dané společnosti, a proto určitý deviantní akt bude deviantním aktem vždy, bez ohledu na sociální kontext, ve kterém se odehrál.
- **Morální pohled** rozděluje deviace na nemorální, asociální a obecně škodlivou (pro další jedince či celkově pro společnost). Určité jednání je jako deviantní hodnoceno ve všech situacích a ve všech společnostech, protože signalizuje porušení obecně platných norem morálky. A toto tvrzení je ještě doplněno předpokladem, že deviace je, jak z hlediska individuálního, tak sociálního, špatná a zlá. Ti, kteří se chovají deviantně, jsou zcela zákonitě nemravní, asociální, zlí a svým nežádoucím chováním škodí sami sobě nebo druhým.
- **Medicínský pohled** se vymezuje tím, že na deviantní jednání je nahlíženo jako na příznak společenské nemoci. Mezi lidským a společenským organismem je vedena analogie. Deviace je považována za nemoc a za produkt nesouladu mezi jednotlivými částmi systému. Stejně tak jako funguje zdravý člověk – bez bolesti, bez zármutku – může fungovat i samotná společnost. Pokud tomu tak není, je organismus postižen na zdraví, a proto nemůže hladce fungovat. Rozšíření určitých jevů jako např. násilí, krádeže, šikana, toxikomanie apod. signalizuje, že společnost je nemocná, a proto je třeba ji léčit.
- **Statistický pohled** chápe deviace jako určité jednání, které je atypické, které variuje kolem průměru nebo modu. Deviace je to, co je vzácné, neobvyklé, mimořádné, co se vymyká ze statistické normy, co se často nevyskytuje.⁴⁸

Sociální deviace znázorňují zdánlivé porušení sociálního řádu. Lze za ně považovat každé jednání, které překračuje společenská očekávání a vyvolává společenský nesouhlas. Jednoduše to můžeme formulovat, tak, že koncept deviací může zahrnovat jakékoliv jednání, které bude nekonformní vůči sociálním normám. Je třeba dodat, že v praktickém životě nejsou mnohé normy považovány za příliš důležité a nekonvenční jednání vůči nim je snadno tolerovatelné nebo se prostě ignoruje. Znamená

⁴⁸ Srov. KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*, s. 31-36.

to, že uvnitř společenství nemají mnohé odchylky téměř žádný význam a nevzbudí sebemenší zájem.

Odchylky a vybočení z řádu věcí lze nalézt v každé společnosti, protože jejich výskyt má univerzální ráz, ale univerzální definice deviací neexistují. Každá společnost si vytváří vlastní pravidla, předpisy, nařízení, směrnice a příkazy a na jejich základě určuje, co je delikventní, a uděluje patřičné tresty. Určit zda něco je odchylka od stanoveného řádu nebo není, je vysoce proměnlivé od jedné společnosti ke druhé. Společenské vědy se zabývají především těmi deviacemi, které se projevují jako násilné jednání nebo se jeví většímu počtu lidí jako výrazně pohoršující.

Mühlpachr zdůrazňuje, že *„deviace má univerzální charakter, to znamená, že existuje ve všech společnostech, všude tam, kde lidé spolu přicházejí do styku a žijí ve skupinách. Neexistuje žádná společnost či kultura, která by měla zcela konformní chování svých členů s absolutní absencí deviace. Deviaci můžeme definovat jako nepřizpůsobení se dané normě nebo sadě norem, které jsou významným množstvím lidí akceptovány v určité komunitě nebo společnosti.“*⁴⁹

Dalším pojmem podobného významu jako sociální deviace je **nonkonformismus**. Znamená podobně jako deviace chování rozporné s požadavky a očekáváními okolí, s určitými názory, zvyky, postoji a idejemi. Nemusí však nutně znamenat deviaci a při nedodržování zastaralých a zkosnatělých názorů může představovat chování společensky progresivní. Nonkonformisté usilují o zpochybnění stávajících norem jejich veřejným porušováním, své chování před okolím neskrývají a jednají v zájmu společnosti, resp. skupiny.⁵⁰

3.3.1 Charakteristiky sociální deviace

Přestože můžeme pod pojmem sociální deviace identifikovat nespočet jevů, tak určité obecné vlastnosti nebo charakteristické rysy definovat lze:

- **Závažnost deviace** – má konkrétní vztah k příslušné sociální normě, která je deviací porušována. Určuje význam, který daná kultura či společnost deviaci

⁴⁹ MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*, s. 7.

⁵⁰ Srov. HRČKA, M. *Sociální deviace*, s. 17.

přisuzuje, do jaké míry ji ohrožuje, porušuje její normy a hodnoty, jak je sankcionována. Posuzování závažnosti deviace se může lišit u různých osob, skupin, kultur, společností a podléhá časovému vývoji.

- **Identifikovatelnost deviace** – pravděpodobnost, s jakou je určitý deviantní akt v konkrétní společenské jednotce rozpoznán.
- **Normálnost deviace** - deviace se vyskytují ve všech kulturách a společnostech a jsou jejich nedílnou součástí.
- **Funkčnost deviace** – deviace plní v každé společnosti či skupině určité funkce, takže jsou v určitém kvantu potřebné a tyto by bez nich nemohly existovat.
- **Relativnost deviace** – v různých společnostech, kulturách, skupinách, časových obdobích jsou deviantní projevy a typy různě hodnoceny a je jim přikládán různý význam. Jsou tedy relativní intersubjektivně, časově a situačně.
- **Dynamika deviace** – vyjadřuje, jak deviantní projevy, typy a subjekty procházejí v každé sociální jednotce vývojovými procesy a změnami v čase.⁵¹

3.3.2. Příčiny sociální deviace

Při analýze deviantního jevu zjišťujeme, že ve značném množství případů není jen jedna příčina. Zpravidla jde o celou řadu příčin, které se navzájem kombinují a ovlivňují. Mezi příčinné faktory vzniku a projevu sociální deviace patří⁵²:

- **Biologické faktory** – genetické, endokrinní (nedostatek či nadbytek některých hormonů), fyziologické poruchy, malformace⁵³ nebo vývojové vady;
- **Psychologické faktory** – může to být například porucha socializace v raném dětství, porucha vztahu k rodičovským autoritám, citová deprivace dětí, napodobování okolí, existenční krize, ztráta smyslu života a podobně;
- **Sociální faktory** – diferencovaná sociální struktura spojená s anomii⁵⁴ a změnami norem, urbanizace a technologický pokrok, sociální a politické konflikty, vliv sociální skupiny a subkultury podporující a odměňující porušování norem a zákonů atd.;

⁵¹ Srov. URBAN, L. *Sociální deviace*, s. 49-50.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 50.

⁵³ Malformace – vrozená vývojová úchylka. (HARTL, P. *Psychologický slovník*, s. 100)

⁵⁴ Anomie je označení pro stav, kdy ve společnosti přestávají platit pravidla a normy.

- **Kulturní faktory** – rozdílná normativní kritéria a rozdílné chování v různých kulturách, což může vést k deviantní stigmatizaci subjektů pocházejících z jiné kulturní oblasti, chovají-li se v souladu s pravidly a standardy své kultury v kulturně odlišném prostředí a podobně.

3.4. Sociální normy

A. Giddens definuje deviaci *„jako jednání, které není konformní vůči některé normě či soustavě norem, kterou velké množství osob v dané komunitě nebo společnosti akceptuje.“*⁵⁵

Každá společnost se řídí určitými normami. Na úrovni celospolečenské jsou to v první řadě normy právní, které jsou závazné a platné pro všechny její členy a tím mají celospolečenskou platnost. Jsou to zákony, vyhlášky a jiné právní předpisy. Vlastní normy si pak v rámci těchto norem a v souladu s nimi stanovují i menší sociální skupiny, např. zájmové sdružení, sdružení občanů aj. Normy těchto skupin se nerozcházejí s normami společnosti. Porušení stanovených norem je sankcionováno, společnost nebo skupina svými mechanismy dohlíží na jejich dodržování a plnění.

Odlišné nebo zcela protikladné normy, hodnoty i morálku z hlediska společenského mají skupiny, které nazýváme sociálně deviantní nebo sociálně patologické. Tyto skupiny buď vůbec společenské normy neuznávají, anebo uznávají pouze jejich části.

Všechny společenské normy jsou provázeny sankcemi, které podporují konformitu a chrání před nekonformním jednáním. Sankcí je jakákoli reakce ostatních na chování jednotlivce nebo skupiny, jejímž cílem je zajistit dodržování dané normy. Sankce mohou být pozitivní v podobě jisté odměny za konformní jednání nebo negativní ve formě trestu za nekonformní jednání.⁵⁶

K usměrnění sociálního jednání slouží sociální kontrola. Primárním činitelem sociální kontroly je proces socializace. Socializace lidí podněcuje, aby byli schopni a přáli si dělat to, co mají naplánováno a co je současně společensky schvalováno.

⁵⁵ GIDDENS, A. *Sociologie*, s. 185.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 187.

socializační procesy proběhnou ideálně, pokud si každý jedinec postupně osvojí sociální normy a bude je ve svém životě respektovat. Paradoxně však platí, že přítomnost odchylného jednání může učinit sociální kontrolu mnohem efektivnější. Émile Durkheim⁵⁷ vystoupil jako první se silným argumentem, že v každé společnosti je nutný určitý výskyt deviací, aby bylo možné stanovit nebo redefinovat hranice přípustného jednání. Z toho vyplývá, že proces, v jehož průběhu společnost objevuje zlodějské nebo násilné jednání, může sám o sobě být významnější než fakt, že jeho aktéři byli zavrženi nebo odsouzeni.⁵⁸

3.5 Rizikové chování v adolescenci

V současné době se upouští od termínu „sociálně patologické jevy“, protože je mu přisuzována jistá „tvrdość“ a obecnost. Dochází k jeho nahrazení termínem „rizikové chování“. Některé chování adolescentů je rizikové, např. experimentování s drogou, adrenalinové aktivity aj., ale nemůže být označováno za patologické. Ve své práci se věnuji sociálně patologickým jevům, tak jak je klasifikovali autoři v dřívějších textech, ale pro úplnost pojednám stručně i o rizikovém chování v období adolescence.

Jak již bylo uvedeno v kapitole „adolescenci“, dospívání je obdobím mnoha nekompromisních změn v organismu i v osobnosti vyvíjejícího se jedince. Záleží na jedinci, jak se s těmito nároky úspěšně vyrovná. V poslední době se však rozmáhá stále větší počet mladých, kteří přijmou za „svůj“ tzv. rizikový způsob života. Jedná se o celosvětový trend, který je nazván jako „nová morbidita⁵⁹“ mládeže.

M. Marková uvádí, že *„část mládeže přebírá nevhodný životní styl, který je velmi rizikový z hlediska zdravotních následků. V současné době můžeme pozorovat výrazný nárůst různých forem rizikového způsobu života u dospívajících. V souvislosti s tímto trendem v životním stylu mládeže zavedl už na začátku 90. let R. Jessor⁶⁰ pojem „syndrom rizikového chování“. Z hlediska projevu je toto chování popisováno ve třech oblastech:*

⁵⁷ Émile Durkheim – francouzský sociolog, zakladatel moderní sociologie.

⁵⁸ Srov. JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 72.

⁵⁹ Morbidita – četnost určité nemoci nebo chorobnosti v dané lokalitě a v daném čase. (HARTL, P. *Psychologický slovník*, s. 109)

⁶⁰ Richard Jessor – americký profesor psychologie, behaviorální vědy

1. **abúzus návykových látek** - kouření, konzumace alkoholu a drog,
2. **negativní jevy v oblasti psychosociální** - poruchy chování, agrese, delikvence, kriminalita, autoagrese v podobě suicidálního chování,
3. **rizikové chování v oblasti reprodukční** - předčasný pohlavní život, střídání partnerů, pohlavní nemoci, časné těhotenství.⁶¹

V přeměně dospívajícího v dospělého se formuje sociální a osobní identita. Adolescent se ztotožňuje se skupinou vrstevníků a snaží se nalézt mezi nimi místo. Pro vývoj osobní identity je charakteristické hledání odpovědí na různé otázky, které souvisí s osobností vlastního „já“. Dospívající v tomto období může přijmout jeden z konceptů vlastní identity. Jedním z nich je tzv. koncept negativní identity, kdy je pro něj přijatelnější být někým špatným než nikým, což může být také spojeno s odmítnutím rolí upřednostňovaných společností, rodinou nebo školou a do jisté míry může souviset s rizikovým nebo později delikventním či kriminálním jednáním.⁶²

Labáth ve své odborné publikaci považuje za rozhodující rizikové faktory dospívání:

- **Selhání při plnění jednotlivých vývojových úkolů.** Frustrace, která vznikla v situaci, když dospělé autority dostatečně neuvolňují dětské vazby s dospívajícími a je tedy nedostatečně naplněna potřeba nezávislého rozhodnutí, dělat vlastní chyby a dosahovat vlastní úspěchy. Může vést k rozvoji vnitřního napětí, projevujícího se excesivními poruchami ve vztahu k autoritám, k bezvýsledné destruktivitě a k odmítání jakékoliv spolupráce s dospělými.
- **Selhání dospívajících ve vytváření uspokojivých vztahů s vrstevníky,** resp. když si dospívající nedokáže vytvořit odpovídající místo ve vrstevnické skupině a dostává se do role odmítavého člena skupiny, tak se můžou velmi lehce rozvinout delikventní projevy chování, přijímání norem antisociálních skupin, případně to může vést k sociální izolaci.

⁶¹ MARKOVÁ, M. *Vliv sociálních faktorů na problémové chování adolescentů*, [online]. Dostupné na WWW: <http://www.solen.cz/pdfs/ped/2008/03/11.pdf>, s. 190.

⁶² Srov. SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*, s. 191.

- **Nedostatečný vývoj pocitu osobní identity** vede často k vnitřnímu zmatku, který jedince citově dezorientuje, vede k masivnímu pocitu méněcennosti, bezmocnosti. Z toho mohou vyplynout projevy doprovázené agresivitou, neurózami, příp. zneužíváním drog apod. K četným faktorům rizikového chování patří i mezilidské vztahy.
- **Dlouhodobé problémy ve vztazích k opačnému pohlaví**, selhání v komunikaci a v pokusech o navázání vztahu může mít za následek neschopnost vytvořit si a udržovat uspokojující partnerský vztah, případně poruchy sexuální identifikace.

63

4. Klasifikace sociálně patologických jevů

V předešlé kapitole byly sociálně patologické jevy vymezeny jako chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržíváním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince.

Nyní se zaměřím přímo na kategorizaci jednotlivých sociálně patologických jevů, které chci dále v praktické části zkoumat, a zároveň jsou to takové jevy, které jsou problematické a ve společnosti, potažmo ve škole nejvíce rozšířeny.

4.1 Závislosti

Závislost je jakýsi pojem multidisciplinárně využívaný, který byl vymezen na jedné straně medicínsky, na druhé straně společenskými vědami, a to v souvislosti s výskytem sociálně patologických jevů. Mezinárodní klasifikace nemocí závislost definuje následovně:

„Je to skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu

⁶³ Srov. LABÁTH, L., et al. *Krizová mládež*, s. 20.

závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky (které mohou, avšak nemusí být lékařsky předepsány), alkohol nebo tabák. Návrat k užívání látky po období abstinence často vede k rychlejšímu znovuobjevení jiných rysů syndromu, než je tomu u jedinců, u nichž se závislost nevyskytuje. Definitivní diagnóza závislosti by se obvykle měla stanovit pouze tehdy, jestliže během jednoho roku došlo ke třem nebo více z následujících jevů:

- 1. silná touha nebo pocit puzení užívat látku,*
- 2. postižení v sebeovládání při užívání látky, a to pokud jde o začátek a ukončení nebo množství látky,*
- 3. tělesný odvykací stav. Látka je užívána s úmyslem zmenšit příznaky vyvolané předchozím užíváním této látky, případně dochází k odvykacímu stavu, který je typický pro tu kterou látku.*
- 4. průkaz tolerance k účinku látky jako vyžadování vyšších dávek látek, aby se dosáhlo účinku původně vyvolaného nižšími dávkami,*
- 5. postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů ve prospěch užívané psychoaktivní látky a zvýšené množství času k získání nebo užívání látky,*
- 6. pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků: poškození jater nadměrným pitím nebo toxické poškození myšlení.⁶⁴*

Uvedená definice platí zpravidla pro drogové závislosti, mezi něž řadíme toxikomanií, tabakismus a alkoholismus. Existují i nedrogové závislosti, které jsou primárně psychické závislosti, kdy se prožívání člověka mění na základě příjemného prožitku z něčeho, tak že se přestává ovládat a narůstá u něj touha po takovém chování, které směřuje k prožívání, daného příjemného prožitku. Nedrogové závislosti tak fakticky představují neodolatelné touhy člověka po něčem. Zde řadíme jako hlavní závislost hráčství, ale existují i další nedrogové závislosti jako jsou netomanie – závislost na internetu, závislost na počítačových hrách, závislost na televizi, workoholismus nebo patologické nakupování.

Existují některé odlišnosti působení návykových látek u dětí a dospívajících. Jsou to specifika, která primář K. Nešpor popisuje ve své odborné literatuře⁶⁵:

- *„Závislost na návykových látkách se vytváří podstatně rychleji;*

⁶⁴ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*, s. 14.

⁶⁵ Tamtéž, s. 54.

- *Existuje zde vyšší riziko těžkých otrav s ohledem na nižší toleranci, menší zkušenost a sklon k riskování, který je v dospívání častý.*
- *Z podobných důvodů je zde i vyšší riziko nebezpečného jednání pod vlivem návykové látky;*
- *U dětí a dospívajících závislých na návykových látkách nebo je masivně zneužívajících, bývá patrné zřetelné zaostávání v psychosociálním vývoji;*
- *I „pouhé“ experimentování s návykovými látkami je u dětí a dospívajících spojeno s většími problémy v různých oblastech života;*
- *Je zde také častější tendence zneužívat širší spektrum návykových látek a přecházet od jedné ke druhé nebo více látek současně;*
- *Recidivy závislosti jsou u dětí a dospívajících časté, dlouhodobá prognóza však může být podstatně příznivější, než jak by naznačoval často bouřlivý průběh. Důvodem je přirozený proces zrání, který je tichým spojencem léčebných snah.“*

4.2 Alkoholismus

Konzumace alkoholických nápojů, či dokonce jeho závislost dětmi a mladistvými představuje rozsáhlou problematiku, která si zaslouhuje naši zvýšenou pozornost.

Alkohol je počítán mezi drogy, které tlumí. Tedy drogy, které zpomalují životní funkce a následkem je nezřetelná řeč, nejisté pohyby, neschopnost rychle reagovat a narušené vnímání. Alkoholické nápoje obsahují v určitém množství ethanol. Ten způsobuje jedinci různé stavy podle zkonsumovaného množství. Malé množství navodí jedinci euforické stavy a uvolnění, velké množství může přivodit útlum, nevolnost nebo otravu. Při pravidelném požívání alkoholu v nadměrném množství se může vyvinout duševní i tělesné onemocnění – alkoholismus.

4.2.1 Alkohol a mladiství

Užívání alkoholických nápojů mezi mladými lidmi je výrazně rozšířeno a provázáno vysokou spotřebou již od 90. let minulého století. Dvě třetiny českých dětí požily alkoholické nápoje ještě před dosažením třináctého věku života. Zpravidla to

bývá na rodinných oslavách, na pivních slavnostech, vinobraní, prázdninových výletech. Alkohol jim často nabízí sami rodiče. Konzumace alkoholu v dětství a mládí bývá spojena s dalšími riziky, včetně užívání dalších drog, hazardním hraním, vandalismem, kriminalitou nebo projevy agrese. Alkohol je příčinou mnoha úmrtí mladistvých následkem úrazu, podchlazením, násilí nebo dopravních nehod.⁶⁶

Podle studie ESPAD⁶⁷ byla v roce 2007 zaznamenána v souvislosti s alkoholem obecná převaha v rámci Evropy (48% mladých Čechů bylo v posledních 12 měsících opilých - evropský průměr činil 39%). Mezi „mejdánovými pijáky“, kteří konzumují nadměrné dávky alkoholu (vypijí více než 5 skleniček alkoholu během jednoho večera minimálně třikrát za měsíc) je 23% 16tiletých chlapců a 17% stejně starých dívek. Studie také prokázala narůstající problém dospívajících ve formě excesivního pití ve snaze dosáhnout co nejdříve stavu opilosti. Obliba této „zábavy“ stoupá v posledních letech zejména u dívek. Důvodem je rychlé dosažení dobré nálady, řešení problémů nebo snaha se začlenit do vrstevnické skupiny.⁶⁸

Alkohol je pro děti a dospívající mnohem nebezpečnější než pro dospělé. Jejich organismus není schopen alkohol odbourávat v takové míře jako u dospělých a navíc důležitou roli hraje i menší tělesná hmotnost. Již malé množství alkoholu může vyvolat nebezpečí otravy. Velmi rychle se vytváří u těchto jedinců návyk na alkohol. Proto je důležité pro společnost děti a mladistvé od alkoholu uchránit. Ve mnoha zemích je věková hranice pro užívání a prodej alkoholu 21 let. U nás je tato věková hranice stanovena na 18 let.

Výrazný faktor rozvoje alkoholismu u dětí a mladistvých je přisuzován životnímu stylu rodiny a způsobu konzumace alkoholu u rodičů. V případě závislosti rodičů či vychovatelů na alkohol je velký předpoklad nepříznivého vlivu na děti a mladistvé. Problémy mohou nastat v nevhodném utváření základních sociálních vztahů v této rodině, v nedostatečném vytváření základních potřeb životní jistoty, v nedostatku vhodných identifikačních vzorů nebo může být zcela posunutý model rodinného soužití. Až sekundární pozici zde zaujímá primární vrstevnická skupina.⁶⁹

⁶⁶ Srov. PEŠEK, R. *Prevence užívání tabáku, alkoholu a jiných drog u dospívajících*, s. 24.

⁶⁷ ESPAD - Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách.

⁶⁸ Srov. PEŠEK, R. *Prevence užívání tabáku, alkoholu a jiných drog u dospívajících*, s. 24.

⁶⁹ Srov. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*, s. 21.

Mühlpachr uvádí, že „konzumace alkoholu je zabudována do většiny lidských rituálů, které provází člověka od narození po smrt. Právě rituály spojené s konzumací alkoholu mají svou vysokou nebezpečnost pro oslovení mládeže a dětí. Rituál připjení si na zdraví je symbolem dospělosti a účasti v dospělém životě. Mnoho dětí a dospívajících chce tuto symboliku, totiž být již nositelem dospělosti, velmi brzy překonat. Nevytvoří si jiné rituály vedoucí k projevu dospělosti, pak rituál pití je velmi snadno dosažitelný.“⁷⁰

Alkoholová závislost se rodí na pozadí normálního, tj. sociálně a kulturně akceptovatelného pití alkoholu. Společnost je k tomuto problému až příliš tolerantní přes svoji závažnost. Alkohol je často podceňován a tak nabývá všeobecného dojmu, že je prakticky neškodný, ale s růstem spotřeby alkoholu roste i objem problémů a stupeň poškození populace.

4.2.2 Rizika alkoholové závislosti

Velkým rizikem alkoholové závislosti je jeho poměrně snadná dostupnost. Zákonná opatření při prodeji alkoholických nápojů a sankce za jeho porušení jsou v ČR velmi slabá na rozdíl např. od Velké Británie, Norska nebo USA. Mezi závažné faktory, které ovlivňují alkoholovou závislost, patří i vzdělání. Určitá kategorie vzdělání podmiňuje příslušnost k sociálním skupinám.

Vznik alkoholové závislosti se odhaduje na období 10 – 15 let věku, kdy se z příležitostného konzumenta může stát alkoholik. Riziko vzniku závislosti na alkoholu je vyšší u lidí, kteří jsou psychicky labilní, trpí různými duševními poruchami a poruchami chování a také u lidí, v jejichž osobní anamnéze se objevuje poškození mozku při porodu, úrazy hlavy, prodělané dlouhodobé bolestivé onemocnění, u lidí s ne zcela spokojenými interpersonálními vztahy, u lidí s nízkým sebehodnocením a sebevědomím. Negativní předpovědi potenciálního vzniku závislosti na alkoholu u dětí může být také neprospěch a nejruznější rodinné patologie.⁷¹ To znamená, že poruchy chování ve školním věku jsou nejčastěji řešeny alkoholem, které později vyústí v závislost.

⁷⁰ Srov. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*, s. 81-82.

⁷¹ Srov. VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*, s. 61.

Alkoholová závislost bývá dělena na typy alfa až ypsilon.

- **Typ alfa.** Tento typ odpovídá nedisciplinovanému pití, které může vyvolat problémy, je kontrolované, ale hrozí jeho přechod na typ gama.
- **Typ beta.** Představuje alkoholismus bez návyku, s chorobami vyvolanými chronickou otravou.
- **Typ gama.** Znamená klasický návyk se zvyšováním tolerance a změnami přeměny látkové, abstinenními příznaky při nedostatku drogy a se ztrátou kontroly pití.
- **Typ delta.** Odpovídá vleklému pití bez ztráty kontroly, s nemožností abstinovat, lze jej charakterizovat jako „nikdy zcela opilý, nikdy zcela střízlivý“.
- **Typ ypsilon.** Dochází ke střídání bouřlivých excesů „tahů“, s delšími obdobími abstinence.⁷²

Alkohol je někdy nazýván „průchozí“ drogou, což znamená, že část dětí a mladistvých z něho přechází k látkám ještě nebezpečnějším. Jedná se zejména o riziko škodlivého užívání psychotropních a omamných látek.

4.3 Psychoaktivní drogy

Pojmové označení droga pochází z arabského slova „durana“, kterým obyvatelé označovali léky. Ve vývoji těchto látek lze vidět určitý posun v důvodech užívání. V minulosti lidé využívali drogy jako tišící, léčebné a rituální prostředky, ale poslední dobou se důvod užívání přesouvá do roviny zábavní a relaxační.⁷³ To jen ukazuje postoj a vnímání drog dnešními mladými lidmi. Často si adolescent ani neuvědomuje rizika pouhého experimentu s návykovou látkou.

4.3.1 Drogová závislost

Drogová závislost je komplexní pojem používaný od roku 1969. Tehdy byla Světovou zdravotnickou organizací definována jako „*duševní stav periodické nebo chronické intoxikace, která škodí jedinci i společnosti, vyvoláván opakovaným užíváním*“.

⁷² Srov. URBAN, L. *Sociální deviace*, s. 99-100.

⁷³ Srov. DOLEJŠ, M. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování adolescentů*, s. 42.

*drogy přírodní nebo syntetické.*⁷⁴ Pojem intoxikace se obecně rozumí jakákoli otrava a pojmem droga je pak jakákoliv omamující látka, původně však léčivá látka rostlinného, živočišného nebo nerostného původu. Podle stupně rizika škodlivosti se v souvislosti s drogovými závislostmi rozlišují tzv. měkké a tvrdé drogy.:

- **Měkké drogy** jsou drogy, které mají jen mírně aktivizující a zároveň utěšující účinek na duševní rozpoložení. Patří mezi ně např. marihuana, hašiš nebo extáze.
- **Tvrdé drogy** se od měkkých liší tím, že působí prudce a rychle, explozivně na duševní rozpoložení. Patří mezi ně např. heroin, kokain nebo pervitin.⁷⁵

Pokud chceme diagnostikovat jedince jako drogově závislého, musí být naplněna diagnostická kritéria drogové závislosti. Na počátku každé závislosti je pokus, zkouška, experiment. Po něm se může nebo nemusí dostavit fáze užívání, která poté může být různě dlouhá a závislost jako taková vůbec nemusí nastoupit. A teprve pak se vyvíjí fáze vlastní závislosti. V této chvíli se jedná o to, že u drogově závislého jedince musí být přítomny tyto tři níže uvedené skutečnosti:

1. Nutkové tendence pokračovat v užívání drogy a současně snaha získat drogu jakýmkoli prostředky.
2. Tendence zvyšovat dávku drogy.
3. Fyzická a psychická závislost na účincích drogy (není-li tato podána, dostavuje se tzv. abstinční syndrom označovaný rovněž jako odvykací syndrom, slangově „absták“).⁷⁶

Fyzická závislost představuje stav organismu vzniklý zpravidla dlouhodobým užíváním drogy. Při vysazení drogy, tj. při přerušení dávky se dostavuje výskyt abstinčních příznaků (tzv. abstinční syndrom). To je způsobeno tím, že organismus si drogu již zabudoval do svého metabolismu a v případě kdy nemá takovou látku k dispozici, nemohou jeho metabolické procesy normálním způsobem probíhat.

⁷⁴ POKORNÝ V. A KOL. *Patologické závislosti*, s. 21.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 21.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 22.

Psychická závislost je psychický stav vyvolaný podáváním drogy, který se projevuje různým stupněm přání drogu užívat. Tento stav se projevuje v případě jejího nedostatku jako úzkost, vyvolaná neodolatelnou touhou po droze, a to i v případě, kdy člověk vědomě drogu užít nechce. Tento projev úzkosti způsobuje, že se snaží si drogu jakýmkoli způsobem opatřit.⁷⁷

4.3.2 Mládež a drogy

V této práci jsem se již zabýval rizikovým chováním v adolescenci a takovým jednáním mladých ve vztahu k drogám je „experimentování“. Mnoho dospívajících zkouší nové věci a chování, aby ostatním dokázali nebo sami zjistili, kdo vlastně jsou, resp. co chtějí a nechtějí.

Experimentování s návykovými látkami je do jisté míry jen novým způsobem jednání mladistvých a jedinec od tohoto jednání postupem času opouští. Nicméně je třeba si uvědomit, že rizika počátečního experimentování jsou značná.

Jedinec nemusí znát dobře účinky, množství a kvalitu drogy a snadno pak může dojít k předávkování. Dalším rizikem je skutečnost, že účinky většiny těchto látek spočívají mimo jiné v momentální změně vnímání, myšlení a cítění a proto i jeden experiment s novou drogou v rizikovém momentu může vést k opakovanému užívání.

Běžná zkušenost dokazuje, že i přes množství informací, které jsou o drogách k dispozici, i přes tendenci mnoha rodičů k přehnaným obavám nebo podezřívání, užívání nebo experimentování s drogami stále roste. Rodiče často odmítají uvěřit, že by jejich dítě mohlo brát drogy. Někdy to vypadá až tak nezvykle, že právě ve chvíli, kdy některé varovné známky začnou pronikat do života rodiny a chování dítěte, vzniká u rodičů určitý druh slepoty, díky které mnozí z nich nezaznamenávají přibývajících známky směřování jejich dítěte k užívání drog. Varovná znamení užívání drog jsou určité specifické změny v chování a jednání jedince:

- náhlá změna nálad, netypické reakce na určité situace,
- zhoršování ve škole,

⁷⁷ Srov. POKORNÝ V. A KOL. *Patologické závislosti*, s. 22-23.

- změna přátel a známých,
- výrazná změna v oblékání a stylu hudby,
- skrývání a zakrývání,
- častá vyčerpanost, únava a spavost,
- lži a předstírání,
- ztrácejí se věci, peníze,
- izolace od rodiny.⁷⁸

4.3.3 Stručný přehled drog vyskytujících se v České republice

Podle míry rizika se drogy dělí na měkké a tvrdé, podle vzniku drogy je můžeme dělit na přírodní a syntetické. Nejčastěji se však drogy dělí podle typu působení a chemického složení:

- **Halucinogeny** – konopné produkty (marihuana, hašiš), LSD, extáze.
Účinky těchto látek mohou být velmi odlišné, od mírné euforie až po halucinace (nejčastěji zrakové).

Příznaky užití drogy jsou nepřírozená veselost, rozjařenost, rozšířené zornice, zarudlé oči, zrychlený puls, výrazně zvýšená chuť k jídlu.

Rizika po požití těchto drog můžou být zhoršení koncentrace, postřehu, prodloužení reakčního času (riziko dopravních nehod), při chronickém užívání: poruchy nálady, "flashbacky", poruchy paměti.

- **Stimulační látky** – amfetamin, efedrin, pervitin, kokain.
Účinky po konzumaci těchto drog mohou způsobit tělesné i duševní stimulace, zvýšení bdělosti, snížení či odstranění únavy a chuti k jídlu, při vyšších dávkách úzkost, potřeba překotné činnosti, neklid, nespavost.

Příznaky jsou nejčastěji pocení, sucho v ústech, zvýšený krevní tlak, roztřesenost, neklid, rozšířené zornice, hubnutí, bledá kůže.

⁷⁸ Srov. HAJNÝ, M. *O rodičích, dětech a drogách*, s. 22-25.

Největší riziko užívání je vznik výrazné psychické závislosti, poté pocity pronásledování, agresivita, halucinace, poruchy paměti.

- **Tlumivé látky** – neopiátová analgetika, hypnotika, sedativa.

Účinky po konzumaci jsou relaxační, uvolňující.

Mezi hlavní příznaky lze zařadit zpomalené myšlení, setřelá a zpomalená řeč, apatie, ospalost, otupělost, opilé vzezření, náladovost,

Rizika jsou vznik psychické i fyzické závislosti, možnost předávkování s následnou otravou, bezvědomím, úmrtím, při náhlém vysazení riziko epileptických záchvatů.

- **Těkavé látky** - různé chemické látky, nejčastěji ve formě organických rozpouštědel, ředidel, lepidel, čisticích prostředků, barev

Účinky jsou psychický útlum, obluzenost, spavost, poruchy vnímání.

Příznaky - chemický zápach z úst, dechu, šatů, zasněnost, opilé vzezření, rozšířené zornice, zarudlé oči.

Rizikem může být předávkování s následnou těžkou otravou, končící někdy úmrtím nebo poruchy orgánů.

- **Opiáty** – braun, heroin, kodein, morfin

Účinky jsou celkový duševní a tělesný útlum, zklidnění, uvolnění, snížení či odstranění bolesti.

Mezi příznaky po užití drogy se řadí stav omámení, poruchy koordinace, zpomalené reakce, zúžení zornic.

Nejvážnějším rizikem je možnost předávkování, které může skončit úmrtím, velice rychlý vznik psychické a fyzické závislosti s těžkými odvykacími příznaky.⁷⁹

⁷⁹ Srov. POPOV, P. *MAJÁK – Prevence drogových závislostí*, [online]. Dostupné na WWW: <http://www.volny.cz/kackotr/rodice/prehled.html>.

4.4 Tabakismus

Tabák je návykovou drogou, u které se účinky neprojevují tak rychle a dramaticky. Z velkého množství chemikálií v tabákovém kouří (dehet, arsenik, formaldehyd, kysličník uhelnatý, kyanid) je návyková pouze jedna – nikotin.

Schmidt rozděluje kuřáky na následující typy⁸⁰:

- **příležitostný kuřák** – kouří občas, kuřácké zvyklosti ho stimulují, pokud se objeví potřeba, pak ji uspokojí, její neuspokojení ho nijak neomezuje či nečiní žádné potíže;
- **návykový kuřák** – kouří ze zvyklosti, vzhledem k tomu, že psychodynamické procesy nejsou fixovány, může svůj návyk ukončit bez větších obtíží;
- **kuřák s psychickou závislostí** – v popředí stojí kuřácký ceremoniál, motivací může být pocit uvolnění, uklidnění, odstranění dysforie;
- **kuřák s psychickou a fyzickou závislostí** – projevy bušení srdce, návaly pocení, třes a neklid po absenci kouření.

Kouření je především naučené chování. Závislost na tabáku můžeme rozdělit na psychosociální a fyzickou.

Sociální závislostí kouření začíná. Většinou vzniká v nějaké společnosti, kde se jednotlivec cítí dobře a kde se kouří. Po čase může takovému jednání podlehnout a pomalu se stát kuřákem. Kouřit ve společnosti určitých lidí je sociální závislost. Ovšem ve společnosti kuřáků má kouření i kladné stránky: rituál zapalování cigarety pomůže při sblížení, překonání rozpaků při setkání. Může zakrýt naši momentální bezradnost nebo nerozhodnost, zmírňuje pocity stresu nebo zátěžových situací.

Jedinec se v prvních fázích sociální závislosti cítí při kouření cigarety špatně, může mít výčitky svědomí, ale po nějaké době podlehne a začne kouřit v určitých situacích. Pomalu se začíná vytvářet vazba psychická. Cigareta se pomalu začne stávat nutným doplňkem a samozřejmostí. Kouření už v této fázi je součástí životního stylu a chování. Teprve po určité době, která je individuální, se objevuje závislost fyzická. Jedná se o drogovou závislost na jedné látce – nikotinu. Nedojde k ní u všech kuřáků,

⁸⁰ PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 218.

někteří zůstanou příležitostnými, svátečními kuřáky bez závislosti na nikotinu na celý život.

Důležitým faktorem pro vznik kuřáctví je také tzv. „sociální genetika“. Jedná se o vliv kouření v rodině. Bylo prokázáno, že děti rodičů kuřáků kouří častěji, než děti nekuřáků. Kouření rodičů je tak jedním z hlavních rizikových faktorů vzniku kuřáctví dětí. Podobným rizikovým faktorem je i kouření starších sourozenců.⁸¹

4.5 Hráčství (gambling)

Patologické hráčství lze označit jako poruchu chování a prožívání, která se vyznačuje především nutkavou potřebou hrát. Tato porucha spočívá v opakovaných epizodách hráčství, které jsou na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot.⁸²

Podstatou patologického hráčství je hra. Hra je nejpřirozenější projev činnosti. Je to základní aktivita, která člověka provází po celý život, uvolňuje jeho tvůrčí potenciál, slouží k duševní relaxaci. Ve chvíli, kdy rozhodnutí o tom, zda a kdy se bude klient věnovat hře, přestane záviset na jeho svobodném rozhodnutí a stane se neodbytným a neovladatelným nutkáním, vnitřním imperativem, zákonitě dochází ke zvratu a zásadní proměně vztahu hra kontra hráč. Hra o peníze, pro kterou je typické, že si hráč kupuje možnost výhry, má však řadu rizik. Hra ztrácí většinu svých pozitivních atributů a funkcí. Svým vývojem je gamblersství blízké drogové závislosti.⁸³

Gambler se stává chorobně závislý na hře, ztrácí schopnost sebekontroly a autokorekce. Většina patologických hráčů nemá prostředky na financování své vášně, opatřuje si je nelegálním způsobem, převážně majetkovou trestnou činností. Uvědomují si, že jejich aktivity budou odsuzovány a reagují zvýšeným konzumem alkoholu a nadměrným konzumem drog. Kriminogenní prostředí, v němž se gamblers pohybuje, bývá posíleno o nežádoucí asociální a antisociální tendence, které se rozšiřují.⁸⁴

⁸¹ Srov. KOZÁK, J. *Rizikový faktor kouření*, s. 54.

⁸² Srov. BÁRTLOVÁ, S. *Sociální patologie*, s. 46.

⁸³ Srov. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*, s. 89.

⁸⁴ Srov. Srov. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*, s. 90.

4.5.1 Patologické hráčství a mládež

Souvislostem mezi patologickým hráčstvím a mladou generací není v naší republice prozatím věnována dostatečná pozornost, a pokud se o patologickém hráčství hovoří, pak je většinou spojováno s populací dospělých. Pro porozumění rozšiřování hraní mezi mladými je důležité uvědomit si nejdříve psychosociální kontext, ve kterém se hráčství objevuje. U nás i ve světě byl zaznamenán nebývalý nárůst v legalizovaném hraní. S tímto trendem došlo k posunu názoru lidí na hráčské aktivity. Přestože se názory na hraní různí, obecně se dá říci, že původně silně zamítavý a značně negativní postoj k hraní se přeměnil spíše v toleranci a částečné přijetí. Z pohledu veřejnosti se dá říci, že bylo hraní v podobě sázení proměněno z ilegální neřesti na společensky akceptovatelnou formu trávení volného času pro dospělé. Tato změna má na populaci mladých lidí dopad a stává se v současné době důležitým tématem výzkumů.⁸⁵

Problémů s hazardní hrou mezi dětmi, dospívajícími i dospělými u nás v posledních letech velmi přibývá. Děti a mladiství jsou věkovou skupinou, u které vzniká patologické hráčství nejrychleji, během několika týdnů nebo měsíců. Průměrná doba vzniku závislosti je jeden až tři roky. Nejčastěji se pracuje s lidmi, kteří mají problémy v souvislosti s „automaty“. Chorobný návyk se ovšem dá vytvořit i na karetní hry, hru v kasinech, sportovní sázky, hru v kostky.

4.5.2 Nejčastější formy hazardních her

Výherní automaty – zákazník si kupuje možnost výhry. V poslední době se objevují loterijní videoterminály, které mají velké množství her a sázky jsou vyšší. Na výherních automatech je závislých nejvíce lidí a tato závislost se podobá závislosti na tvrdých drogách (silná touha hrát, nepřítomnost, tělesné závislosti, silná psychická závislost).

Kursově sázky – Hazardní hráčství se nemusí týkat pouze automatů, ale i sázení na výsledky různých sportovních zápasů. Hráč tipuje výsledky z různých sportovních utkání a na tyto pak sází určitý finanční obnos. Pro mladistvé je tento druh hazardní hry velmi přitažlivý, zvláště pak pro chlapce, kteří se o sport aktivně zajímají.

⁸⁵ Srov. PRUNNER, P. *Psychologie gamblersství aneb sázka na štěstí*, s. 132.

Kasina – místo, kde jsou různé výherní automaty a další převážně „živé“ hry jako jsou ruleta, black jack, poker. Živé hry jsou to proto, že jsou zpravidla obsluhovány člověkem, který nás po celou hru provádí a kontroluje naše tahy. Kasina jsou převážně ve větších městech a jsou navštěvována především staršími a movitějšími zákazníky. Děti a mladiství se přes početné kontroly do těchto podniků jen těžko dostanou.

Karetní hry – hazardní karetní hry ještě donedávna tvořily pouze nepatrnou a málo nebezpečnou oblast hazardních her, která se omezovala na hry v kasinech, jako jsou např. black jack a na mariáš, který se jako karetní hra soutěžní hrála o haléře. Od roku 2005 přišla do ČR nová velmi oblíbená variace hry poker „texas holdem“. Tato varianta pokeru je v dnešní době nejoblíbenější a nejhranější u nás, ale je závislá od peněžního vkladu, který do hry hráči vloží. Peníze jsou součástí této hry, protože určují jednotlivé pasáže hry. Samotná hra tedy nutí hráče si domluvit určitý finanční obnos, se kterým se bude hrát. Variace hry poker „texas holdem“ je u dospívajících velmi populární. Napomáhá tomu i masivní reklama, která se neustále zvyšuje a také skutečnost, že v poslední době se stalo hraní karetních hazardních her společensky akceptovatelnou formou trávení volného času.

Internetový (on-line) hazard. V dnešní době plné informačních a telekomunikačních technologií musíme čelit novému problému, jak ochránit děti a dospívající od negativních jevů spojených s touto formou „nové“ komunikace. Hazardní hraní je jeden z největších problémů těchto nových technologií. Jestliže v herně nebo sázkové kanceláři se musíte při hraní prokázat dokladem totožnosti a splnit tak zákonnou podmínku zletilosti, při hraní na internetu to tak úplně neplatí. Po první registraci si už uživatel může hrát libovolně, jak dlouho chce a utratit kolik chce. V praxi to může vypadat tak, že nezletilý mladík požádá svého zletilého kamaráda nebo sourozence o registraci a poté už hraje na tuto falešnou identitu. V dnešní době může člověk na internetu hrát všechny druhy hazardních her, dokonce i hrací automaty a ruletu. Také sázkový hazard se přemísťuje postupně z ulic do tohoto kyberprostoru.

4.6 Kriminalita a agresivní chování

Agresivní chování je mezi dospívajícími v poslední době velmi častý jev. Nesnášenlivost a jistá míra úpadku morálky a etiky ve škole je důsledkem častého

výskytu šikany na našich školách. Dospívající se tak mohou již v útlém věku dostat do problémů se zákonem a následně jsou odsunuti na okraj společnosti.

Kriminalita se v průběhu minulých desetiletí stala hromadným sociálním jevem. Kriminalita se soustředí zejména do velkých měst a průmyslových aglomerací s vysokým počtem anonymních a migrujících osob. Městské obyvatelstvo je ohroženo zejména pouliční kriminalitou, krádežemi, vloupáním, krádežemi a vykrádání aut a loupežemi. Při trestné činnosti se zvyšuje samoučelná brutalita a bezohlednost. Velmi závažné jsou trestné činnosti pod vlivem návykových látek. Člověk může jednat v afektu nebo v nepřičetnosti. Mezi pachateli takřka všech trestných činů roste účast dětských a mladistvých pachatelů.

4.6.1 Kriminalita mladistvých

Soudní řízení a rozsudek představují zejména pro mladistvého pachatele důležitou osobní zkušenost se společenským sankčním systémem a společenským hodnocením své osoby. Uložení nepodmíněného trestu mladistvé osobě je pak jednoznačným potvrzením společenské nebezpečnosti jeho činu i jeho osoby a důležitým mezníkem nejen z pohledu jeho osobního života, ale i z pohledu společnosti. Účel trestu u mladistvého formulovaný v trestním zákoně je ve srovnání s obecným zněním účelu trestu modifikován. Trestní zákon zdůrazňuje především výchovnou funkci trestu u mladistvých pachatelů. Podle této formulace je účelem vychovat pachatele ve spořádaného občana a to s ohledem k jeho osobním vlastnostem, k jeho rodině a k prostředí z něhož pochází. V případě nepodmíněného trestu odnětí svobody má tento záměr naplňovat vězeňský psycholog nebo vychovatel.⁸⁶

Delikvenci výrazně ovlivňuje proces individualizace v adolescenci. Postoje a zájmy jsou již sice stabilizované, ale zvyšuje se úsilí osamostatnit se a zejména u chlapců snaha předvádět se a vysloužit si uznání party. Vzdůstává vliv vrstevníků, případně subkultur mládeže. Delikvenci pak může významně ovlivnit i způsob trávení volného času, neboť se naskýtají nové příležitosti a kontakty. Kriminologické i

⁸⁶ Srov. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*, s. 131-132.

psychologické výzkumy nasvědčují tomu, že k základním faktorům ovlivňujícím delikvenci mládeže patří zejména⁸⁷:

- *zvláštnosti biologické, podmíněné genetickou výbavou, chorobami, osobnostní dispozice,*
- *vlivy prostředí, poruchy socializace,*
- *zvláštnosti psychologické, podmíněné věkem, dospíváním,*
- *společenské změny, posun hodnotových orientací,*
- *další rizikové faktory, zejména závislosti.*

Pro dokreslení osobnosti mladistvého je nutno znát v určitém společenském kontextu také další okolnosti, zda delikventní projevy za které je mladistvý trestně stíhán jsou v daném regionu a dané době velmi časté nebo jsou jevem výjimečným. Zda se trestného činu mladistvý dopustil sám nebo jako člen organizované skupiny, zda byl iniciátorem trestného činu nebo jednal pod vlivem jiných osob, příp. zda byl donucen takto jednat. Důležitým zdrojem informací je také popis kriminogenní situace.⁸⁸

Štablová uvádí, že „na rozdíl od kriminality dospělých je kriminalita mládeže *snáze odhalitelná*, protože je zpravidla páchána spontánně, *bez plánovité přípravy, ve skupinách*. Také způsob provedení má své typické zvláštnosti jako např. zbytečné ničení věcí, neúměrná brutalita, tendence svěřovat se po činu jiným osobám. V izolovaných prostředích (internát, dětské domovy) nachází živnou půdu též *šikanování*.“⁸⁹

4.6.2 Motivace delikventního jednání

K. Večerka ve své studii *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí* popsal motivy, které dospívající vedou k delikventnímu chování⁹⁰:

- ***Pocit majetkové nerovnosti.*** *Mladistvý delikvent může být frustrován nemožností užívat některé majetkové statky. V těchto situacích jsou někteří zvláště citliví na*

⁸⁷ ŠTÁBLOVÁ, R. *Kriminologie*, s. 55.

⁸⁸ Srov. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*, s. 132.

⁸⁹ ŠTÁBLOVÁ, R. *Kriminologie*, s. 55.

⁹⁰ VEČERKA, K. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*, s. 62-64.

situaci, ve které jim majetnější nechtějí věci půjčovat, což často interpretují jako vytahování, výsměch a do jisté míry i provokaci.

- ***Blízcí rodinní příslušníci nebo lidé, kteří žijí s delikventem ve společné domácnosti.*** *Ve zvláštních případech se delikventi dopouštějí majetkové trestné činnosti na osobách jim velmi blízkých.*
- ***Prvek „zhrzené lásky“.*** *Mladí lidé často velmi afektivně prožívají své první milostné zkušenosti a jejich mladický, často ne zcela odpovědně prožívaný vášnivě emotivní vztah se často změni ve stejně silně prožívanou nenávist v případě jeho ukončení.*
- ***Partnerky mladistvých mužských delikventů.*** *Bývají často přímými nebo nepřímými inspirátorkami trestné činnosti.*
- ***Nuda a nestrukturovaný volný čas.*** *Většinou spojené s potřebou se odreagovat, představy o různých dobrodružství, volných finančních prostředcích. Časté jsou případy vandalismu z nudy.*
- ***Fenomén „sprejerství“.*** *Sprejerství má různé podoby a pachatelé deliktu tohoto druhu se od sebe často významně odlišují. Někdy jde spíše o formu vandalismu s cílem ničít, a tím se realizovat, sebevyjádřit, odreagovat, upozornit na sebe a v konečném důsledku se bavit, jindy jde však o pokus o identifikaci s jistými názorovými nebo uměleckými směry, skupinami či idejemi mladé generace.*
- ***Skupinovost.*** *Je vůbec zásadní charakteristikou závadového jednání mládeže i přímo trestné činnosti dětí a mladistvých. Samostatně operující mladistvý delikvent je spíše zvláštností; naopak dvojice a zejména větší skupiny jsou typickou strukturou. Skupiny nemívají ještě organizovanou, hierarchizovanou podobu, kterou známe u skupinové trestné činnosti dospělých.*

Pro mládež jsou spíše obvyklé party, které vyznávají určité společné hodnoty, společně tráví volný čas a pro své aktivity také někdy asociálním způsobem získávají finance. Boj o pozici a čest ve skupině je někdy natolik silná, že jedinec je ochotný podstoupit často kriminogenní činnosti, které by bez diváckého zájmu vrstevníků nikdy neudělal. Kriminogenní party nemají většinou pevné složení, kolem „tvrdého jádra“ se pohybuje skupina mládeže obou pohlaví včetně mladších „adeptů“ a účastní se některých akcí.

Problematika kriminality a sociálně patologických jevů obecně se u mládeže v posledních letech dynamicky vyvíjí. Rozsah prorůstání sociálně patologických jevů do chování dětí a mládeže je nepochybně závislý na kvalitě vnitřních regulativů⁹¹ chování, která závisí především na kvalitě socializačního procesu zejména v prostředí rodiny, školy a nejbližším sociálním okolí včetně volnočasových aktivit, na kvalitě vnějších regulativů, tj. na intenzitě a funkčnosti formální kontroly i neformální kontroly a na objektivní sociální situaci ve společnosti, včetně společensky propagované hierarchie hodnot, možnostech a kvalitě kultury.⁹²

4.7 Vandalismus

Vandalismus „je sociálně patologický jev, charakterizovaný logicky nezdůvodnitelným ničením různých věcných hodnot, obvykle jen pro radost z ničení.

Hartl v Psychologickém slovníku uvádí definici vandalismu jako „*primitivní ničení kulturních hodnot, potěšení z ničení; nepatří sem terorismus, šikany; v zásadě projev skupinového protestu, provokace, upozornění na sebe; spontánní reakce po fotbalovém zápase i jako akt zvěle, msty, rasové nesnášenlivosti.*“⁹³

Jedná se o jev typický především u adolescentů – chlapců a výrazně se na něm podílejí party. Dívky se na akcích vandalů podílejí zcela výjimečně. Adolescenční vandalové, zpravidla v partách, ničí běžně dostupné věci a zařízení - ničení laviček, telefonních automatů, rozbíjení zastávek, ničení soch, náhrobků, železniční vagóny apod.

Motivací vandalismu je radost z ničení, seberealizace a nejčastěji získání pozice nebo obdivu ve skupině. Zároveň nese všechny znaky chování delikventní party. Motivem může být i revolta proti společnosti, jejím symbolům a hodnotám nebo msta, závist či zloba.

⁹¹ Regulativ – příkaz.

⁹² Srov. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*, s. 133.

⁹³ HARTL, P. *Psychologický slovník*, s. 228.

4.7.1 Druhy vandalismu

Psycholog P. G. Zimbardo⁹⁴ dělí vandalismus na:

- **hrabivý** – rozbíjení automatů – cíl získat vhozené mince, slouží k vlastnímu prospěchu,
- **taktický** – cílem je upoutat pozornost,
- **ideologický** – různé nápisy, např. proti vládě, politickým stranám apod.,
- **mstivý** – ničení jako odplata za něco,
- **hravý** – soutěživý charakter, např. sázka o rozbití nějaké věci,
- **zlostný** – ničení věcí, objektu jako výraz zloby nebo závisti.⁹⁵

Vandalství je většinou provozováno ve skupině a bývá spojeno s celkově sníženou kontrolou chování, protože se často odehrává pod vlivem alkoholu či drog. Vandalismus plní velice často roli „ukázání se“ před partou, gangem. Jedinec si sám sobě dokazuje svoji sílu i moc a pro sebe si zdůrazňuje pocit, že to je on, kdo rozhoduje o svém jednání.

Projevy vandalismu svědčí o tom, že vždy bude existovat nějaká skupina nespokojených jedinců, kteří odmítnou nejen společensky přijatelné cíle, ale i způsoby jejich získávání. Vandalismus mladistvých má často impulzivní ráz a pramení z nespokojenosti z nadbytku neusměrněné energie nebo z protestu proti některým společenským hodnotám. Někdy může být i projevem hlubší duševní poruchy. Některé mírnější formy vandalství mohou být mladými lidmi přejímány prostou nápodobou dospělých.⁹⁶

4.8 Šikana

Slangové slovo šikana pochází z francouzského slova „chicane“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Psychoanalytik P. Příhoda uvádí, že „šikanování je agresivní jednání, jímž si strůjce působením fyzických či

⁹⁴ Philip G. Zimbardo – Americký psycholog

⁹⁵ SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie II. Díl: Sociálně patologické jevy*, s. 9.

⁹⁶ Srov. JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 100.

*psychických útrap zjednává nebo udržuje převahu nad obětí“.*⁹⁷ Agrese je zde přímo zacílené jednání a není prostředkem k dosažení nějakého určitého zisku. Šikana preferuje agresi, protože ona je nejvýraznějším stvrzením převahy útočníka, a proto mu poskytuje nezastupitelné uspokojení.

Martínek definuje šikanu takto: *„jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“*⁹⁸

Šikana patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole. Není to pouze záležitost spadající do oblasti pedagogiky, ale jedná se o komplexní problém psychologický, sociologický a mravní. Nejedná se pouze o jev spojený se školou. Šikana se také netýká jenom věkové skupiny dětí a mládeže, ale zahrnuje celé věkové spektrum. Je mnoho oblastí, kde je šikanující jednání rozšířené a v každé z těchto oblastí vykazuje šikana svá specifika, ať už se jedná o formy šikanování nebo charakteristiky obětí.⁹⁹

4.8.1 Vymezení školní šikany

Šikana se vyskytuje častěji tam, kde chybí autorita a dostatek dozoru a kázně, ve výchovně vzdělávacích zařízeních. Výzkumy skupinové psychotraumatizace mezi spolužáky upozorňují na skutečnost, že mnozí učitelé neznají reálné rozložení sil ve vlastních třídách. Těžko a často i špatně odhadují, kdo je agresorem a kdo je obětí. Mezi vrstevníky narůstá jednorázová nemotivovaná agrese, ve které se uplatňuje pravidlo náhodného výběru. Tato agresivita může být směřována i proti dítěti, které jinak útočící vůbec nezná. Silní jedinci překračují hranici násilí, kterou se ostatně bojí porušit, stávají se předmětem obdivu a upevňují si své vůdčí postavení v partě. Ve skupině, kde se týrání odehrává, se nejprve diferencuje agresor, oběť ponižování či posměchu a přihlížející skupina. Reakce přihlížejících jsou často pasivní, ustrašené, lhostejné, někdy však mohou přerůst v aktivní spoluúčast. V dané skupině může spoluúčast na ponižování dodat pocit důležitosti, moci a vyšší společenský statut. Šikanování

⁹⁷ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 86.

⁹⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 109.

⁹⁹ Srov. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 17.

upevňuje soudržnost napadající skupiny, vyplňuje prázdný čas a stává se důležitou součástí společné činnosti.¹⁰⁰

Šikana má celou řadu variant. K odlišení druhů šikany se používají různá kritéria. Jedno z dělítek představuje „viditelnost“ šikany. Podle tohoto kritéria lze rozlišovat šikanování skryté a zjevné. Skryté šikanování se projevuje sociální izolací oběti a jejím vyloučením ze skupiny vrstevníků. Zjevné šikanování má podobu fyzického násilí a ponižování nebo destruktivních aktivit zaměřených na majetek oběti. Projevy šikany se rovněž člení podle „zdroje“, resp. formy útoku. Mezi způsoby fyzického šikanování patří např. strkání, tahání za vlasy, pohlavkování, údery pěstí, kopání, podráženi nohou, sexuální dotýkání. Za verbální šikanování se považuje např. vysmívání, nadávky, rozšiřování lží o oběti. Mezi projevy šikany dále patří zastrašování násilím, přinucení ke rvačce, odcizení jídla, zničení osobních věcí, zničení učebnic, omezování svobody pohybu, požadování peněz.¹⁰¹

Ve vztazích mezi žáky se nyní objevuje nový činitel šikany, který zásadně souvisí se současnou moderní společností. Jedná se o šikanu podmíněnou sociálně-ekonomickou situací rodin. Prohlubují se rozdíly mezi dětmi z bohatých a chudých rodin. Rozdílné finanční možnosti rodinných rozpočtů se projevují mezi dětmi např. tím, že si spolužáci navzájem závidí, co jeden má a druhý nikoliv. Dříve se jednalo o značkové oblečení a v dnešní době jsou klasickým příkladem nové technologické vymoženosti, jakými jsou např. nejnovější mobilní telefony nebo přenosné počítače.

4.8.2 Vývoj a hlavní znaky šikany

Mnoho pedagogů má problém rozpoznat šikanující jednání od jednání agresivního. Ne každý agresivní čin vůči druhému jedinci nebo skupině ve školském zařízení je šikanování. Šikana má své vlastní hlavní znaky, kterými se odlišuje od dalšího agresivního jednání. Jsou jimi v první řadě:

- Převaha síly –množstevní, fyzické nebo i psychické.
- Oběť vnímá útok jako nepříjemný.

¹⁰⁰ Srov. JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy*, s. 87.

¹⁰¹ Srov. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 27.

- Jednorázovost i déle trvající stav.¹⁰²

Šikanující chování je převážně déle trvající stav, výjimečně ovšem může být jednorázové a čím je tento jev méně četný, tím na druhou stranu může být nebezpečnější. Žák ve třídě není výrazným způsobem odstrkovan či mu není ubližováno, potom nastane zkratová situace, kdy celá třída mu silně ublíží, tím však situace skončí a neopakuje se. Jsou zde však splněny podmínky převahy síly a vnímání útoku jako nepříjemného.

Většinou se však šikana vyvíjí chronologicky podle určitých situačních fází. V první fázi jde o vytěsnění jedince z kolektivu nebo společnosti a jeho částečné nebo úplné ignorování, následuje fáze, kdy si spolužáci na nich odreagovávají nepříjemné pocity, manipulace se přitvrzuje a objevuje se subtilní fyzická agrese. V následující fázi se vytváří skupina agresorů, začnou spolupracovat, už ne náhodně šikanují nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti nejslabší. V další fázi jsou normy agresorů přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Nastává poslední fáze nazvaná dokonalá šikana. Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Nastává éra vykořisťování. Žáci jsou rozděleni na dvě skupiny, „otrokáře a otroky“. Jedni mají všechna práva, druzí žádná. Tato fáze bývá někdy označována jako totalita.¹⁰³

4.8.3 Osobnost oběti šikany

V problematice šikany je nechtěně jednou z hlavních postav. Je to objekt šikanujícího jednání a chování. Kdo to vlastně je a jak vypadá? Čím si zasloužila tato osoba být neprávem utiskována? Jakou má povahu a z jaké pochází rodiny? Tyto a další otázky se staly předmětem mnoha bádání. Identifikace oběti šikany, stejně jako agresora, je složitá. Přesto však existuje určitá konformita ve vymezení oběti šikany.

¹⁰² Srov. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*, s. 110-112.

¹⁰³ Srov. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování*, s 31-36.

Říčan uvádí, že „oběti šikany se může stát prakticky kdokoli“¹⁰⁴. Doplnuje však výčet charakteristik obětí šikany, které jsou v hledáčku agresorů častěji než ostatní.

Šikana hrozí například dítěti, které přijde jako nové do sehraného kolektivu nebo se jedinec stane předmětem nepřátelství pro nějakou svou přednost. Častěji se však jedinci stávají terčem tohoto druhu agrese pro nějaký handicap. Nejjednodušší a nejlogičtější riziko spočívá v tělesné slabosti a neobratnosti oběti při fyzickém střetnutí. Oběti se snadno stává outsider třídy, jedinec osamělý, bez kamarádů, neschopný se přidružit. Důležitým faktorem v šikaně je samozřejmě i barva pleti, resp. etnická skupina nebo lidská rasa. Zde již mluvíme o rasově motivované šikaně. Odlišnost dítěte hraje velkou roli při utváření se šikanujícího vztahu, ale pokud tuto problematiku zobecníme, že každý člověk se v něčem liší od ostatních, lze si to tedy vzít jako záminku šikany, což právě agresori dělají.¹⁰⁵

4.8.4 Osobnost agresora šikany

Existují typy jedinců, kteří mají větší tendenci směřovat k pozici agresora. Dr. Z. Martínek se zaměřil právě na osobnost agresora a charakterizoval několik typů agresorů:

- **Agresor hrubý, fyzický** – Jedná se o jedince, který k týrání své oběti používá hrubé síly a násilí, většinou se jedná o člověka, který na své síle pracuje a touží být nejsilnějším. Agresor se přímo vyžívá na fyzickém utrpení oběti. Je pravděpodobné, že něco podobného zažíval agresor doma, ale v roli oběti.
- **Slušně vychovaný agresor** – jde o jedince, který je na první pohled velice slušný. Má solidní vystupování, k dospělým předstírá patřičný respekt. K učitelům je ochotný, ve všem pomůže, většinou i učitelé jej mají za slušného. Pokud však dospělý ze třídy odejde, spouští poměrně těžké, většinou psychické šikanování. Nikdy nejedná sám. Většinou je jakousi „šedou „eminencí“, která má své přísluhovače a ti jednájí. Pokud se na šikanující chování přijde, on sám nikdy za nic nemůže, všechno prováděli ti ostatní. Rodinné zázemí těchto

¹⁰⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 34.

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž, s. 34-35.

agresorů je většinou založena na výchově přísným drilem, hranice v chování jsou velice úzké.

- **Tzv. srandista** – vše co se děje oběti, je legrace, nic není myšleno vážně, i ve škole se chová tak, že působí legraci ve třídě, má většinou tendenci svalovat vinu na oběť. Pochází většinou z rodin, kde je vše povoleno, jsou zde velice široké hranice v chování.
- **Děti z výběrových tříd** – jedná se o jedince, kteří byli vytrženi z klasických tříd a byla z nich vytvořena jakási „lepší“ kasta – sportovní třídy, výběrové studijní třídy apod. Už tím, že se děti takto rozdělí, tak se jim umožní dívat se na ostatní děti jako na „nevyvolené“ a povyšovat se nad ně. Děti mohou mít pocit, že ostatní děti nejsou tak dokonalí jako oni, takže není nutné si jich všímat.¹⁰⁶

4.8.5 Kyberšikana

Kyberšikanu lze definovat jako zneužití informačních a komunikačních technologií, zejména mobilních telefonů a internetu, k činnostem, které mají jedince záměrně poškodit. Od klasické šikany se liší především tím, že probíhá ve virtuální realitě a tím nabízí jiné nástroje ubližování, mění se celkový charakter procesu šikanování. Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližují takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.

Kyberšikana má charakteristické rysy, kterými se liší od šikany klasické:

- **Anonymita** – oběť se nikdy nemusí dozvědět, kdo ji šikanoval. Agresora může znát, stejně tak se s ním v životě nemusela setkat, protože si ji vybral náhodou, třeba jen podle telefonního čísla nebo profilu na internetu. Pachatelé se skrývají za skrytá čísla, přezdívky, smyšlené emailové adresy. Anonymita jim umožňuje agresí stupňovat a dovolit si to, co by si tvář v tvář nedovolili.
- **Nezávislost na místě a čase** – původce kyberšikany nemusí být fyzicky na stejném místě jako jeho oběť. Není kam utéct před touto formou šikany, protože

¹⁰⁶ Srov. MARTÍNEK, Z. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže*, [online]. Dostupné na WWW: http://www.nidv.cz/cs/download/edicni_cinnost/agrese_a_agresivita_u_deti_a_mladeze.pdf, s.19-21.

nás může díky rozšíření a snadné dostupnosti komunikačních technologií dosáhnout prakticky kdykoliv i na místech, kde jsme se dříve cítili bezpečně, kde jsme hledali útočiště.

- **Opakované zraňování** - i jeden jediný útok se ve virtuálním prostředí stává opakovaným, trvalým. Stačí, např. když agresor natočí oběť v ponižující situaci a video umístí do virtuálního prostoru. Navíc si ho může stáhnout kdokoli, poskytovatel serveru ho sice ze svých stránek smaže, ale dílo žije svým vlastním životem.
- **Šíře publika** - to, co v reálném světě vidí jen několik lidí je v tom virtuálním přístupné neomezenému publiku. O to více může zraňovat.¹⁰⁷

Rizika kyberšikany dnes představují zejména sociální sítě na internetu, které slouží pro sdílení dat a komunikaci. Facebook, Twitter nebo lidé.cz jsou internetové aplikace, kde živě probíhá sociální interakce a interpersonální komunikace mezi dvěma a více uživateli. Časté jsou případy, kdy se uživatel díky internetové anonymitě vydával za někoho jiného. Výrazným problémem dnešní elektronické doby je jev zvaný „sexting“, což znamená elektronické rozesílání textových zpráv, obrázků či videa se sexuálním nebo pornografickým obsahem. Další nebezpečný jev je „stalking“ a jedná se o jev, který je česky označován jako pronásledování a znamená opakované a stupňované obtěžování, které může mít řadu forem a různou intenzitu.

S rozvojem informačních a komunikačních technologií se tyto jevy budou objeovat častěji a naším úkolem bude na ně včas reagovat a zajistit náležitá preventivní opatření.

¹⁰⁷ Srov. HORNÍKOVÁ, B. *Kyberšikana*, [online]. Dostupné na WWW: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/347>

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. Cíle výzkumu a hypotézy

Záměrem kvantitativního výzkumu byl popis a rozbor současné problematiky sociálně patologických jevů v návaznosti na užívání návykových látek u současné středoškolské mládeže. Výzkumu zachytil strukturu a četnost těchto jevů ve vazbě na pohlaví, druhu školy a místa bydliště respondenta. Dílčím cílem bylo zmapovat a vyhodnotit rozdíly mezi jednotlivými šetřenými soubory.

V rámci šetření byly ověřovány následující hypotézy:

Hypotéza č. 1: Mezi respondenty na středních odborných učilištích je vyšší četnost odpovědí signalizujících užívání alkoholu a tabáku než dotázanými na střední odborné škole a v gymnáziu.

Hypotéza č. 2: Na vesnici, v malém městě jsou výpovědi o výskytu delikventního chování nižší než ve středním a velkém městě.

Hypotéza č. 3: Chlapci jsou častěji označováni za původce šikany než dívky a zároveň se objevuje vyšší výskyt šikany u respondentů středního odborného učiliště než u respondentů střední odborné školy a gymnázia.

Hypotéza č. 4: O užívání marihuany se zmiňuje méně než jedna čtvrtina dotázaných a zároveň je její užívání četnější u chlapců než u dívek.

5. 1 Metodika výzkumu

K výzkumu sociálně patologických jevů a užívání návykových látek u současné středoškolské mládeže jsem použil kvantitativní výzkum, konkrétně techniku písemného dotazování. Dotazník se skládá z 18. uzavřených otázek, které jsou orientovány na sociálně patologické jevy, tak jak je popisují v teoretické části.

V dotazníku jsou otázky zaměřeny na užívání alkoholu, kouření, drogovou problematiku, šikanu, delikventní chování a hazardní hráčství.

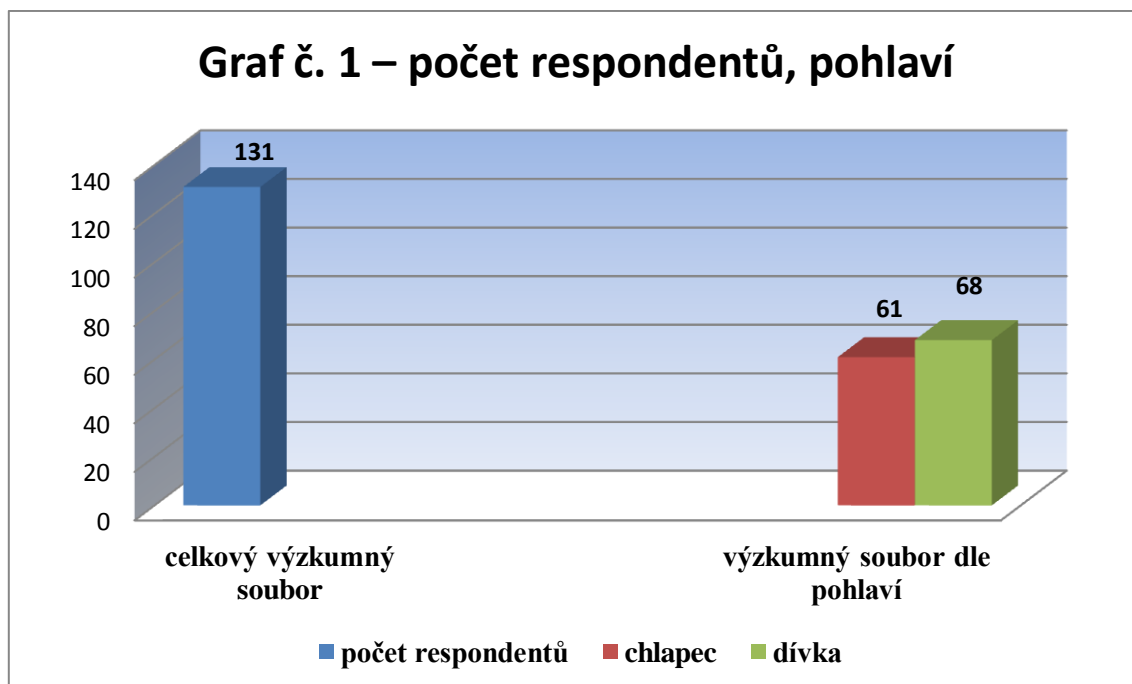
Dotazník byl určen pro žáky a studenty prvních ročníků středních školy, středních odborných učilišť a gymnázií. Funkčnost a úplnost dotazníku jsem si ověřil předvýzkumem na několika vybraných respondentech v místě bydliště. Dotazníkové šetření bylo uskutečněno na školách SOU a SOŠ TOS Čelákovice, Gymnázium Třeboň, SZŠ České Budějovice a Gymnázium Čelákovice. Počet vyplněných dotazníků byl 140, z toho 9 jsem vyřadil pro nevalidnost. Celkový počet platných dotazníků a tedy počet respondentů je 131 /viz graf č.1/. Z celkového počtu respondentů je 70 dívek a 61 chlapců /viz graf č.1/. Podle druhu školy je z celkového počtu respondentů 39 žáků středních odborných učilišť (SOU), 43 studentů středních odborných škol (SOŠ) a 49 studentů gymnázií /viz graf č.2/. Podle místa bydliště je šetřeno 41 respondentů z vesnic a malých měst (do 5 tisíc obyvatel), 56 respondentů ze středních měst (5 tisíc až 30 tisíc obyvatel) a 34 respondentů z velkých měst (nad 30 tisíc obyvatel)/viz graf č.2/.

5.2 Charakteristika souboru

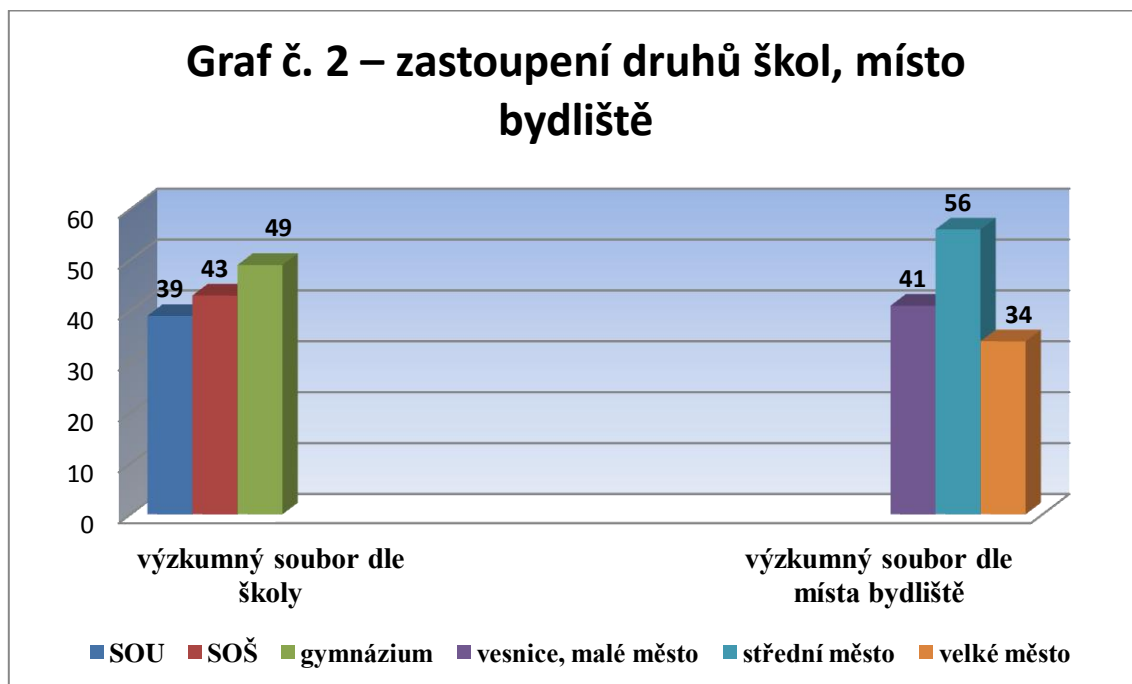
Šetření je prováděno formou dotazníku na počtu čítajících 131 respondentů. Věková hranice respondentů je 16 a 17 let a všichni dotazovaní jsou žáci prvního ročníku středních odborných učilišť a studenti prvního ročníku středních odborných škol a gymnázií. Bydliště respondentů je v různých sídlech České republiky.

5.3 Vyhodnocení výzkumu a interpretace dat

Graf č. 1: počet respondentů, pohlaví respondentů.

Graf č. 2: podíl zastoupení respondentů podle druhů škol a velikosti místa bydliště.

Úvodní otázka usilovala o zjištění obecné zkušenosti adolescentů s alkoholem. Údaje přibližuje tabulka.

Tab. 1: Pil(a) jsi někdy ve volném čase alkohol?

	ano	ne
Podíl v %	98,5	1,5

Pouze 1,5% respondentů z celkového výzkumného vzorku odpověděli, že alkohol ještě nikdy nepili.

Tab. 2 Zkušenost s alkoholem podle pohlaví (v%)

	<u>ano</u>	<u>ne</u>
chlapci	100	0
dívky	97,1	2,9

Zkušenost s alkoholem mají všichni respondenti chlapci, 97% dívek.

Tab. 3 Zkušenost s alkoholem podle druhu školy (v%)

	<u>ano</u>	<u>ne</u>
SOU	100	0
SOŠ	100	0
gymnázium	95,9	4,1

Alkohol v dosavadním životě vyzkoušeli všichni dotazovaní ze SOU a SOŠ. Na gymnáziu 4% respondentů alkohol nikdy nepila.

Tab. 4 Zkušenost s alkoholem podle místa bydliště (v%)

	<u>ano</u>	<u>ne</u>
vesnice, malé město	100	0
střední město	98,2	1,8
velké město	97,1	2,9

Na vesnici, v malém městě alkohol vyzkoušeli všichni dotázaní. Ve velkém a středním městě alkohol ještě nikdy nepilo 3, resp. 2% dotázaných.

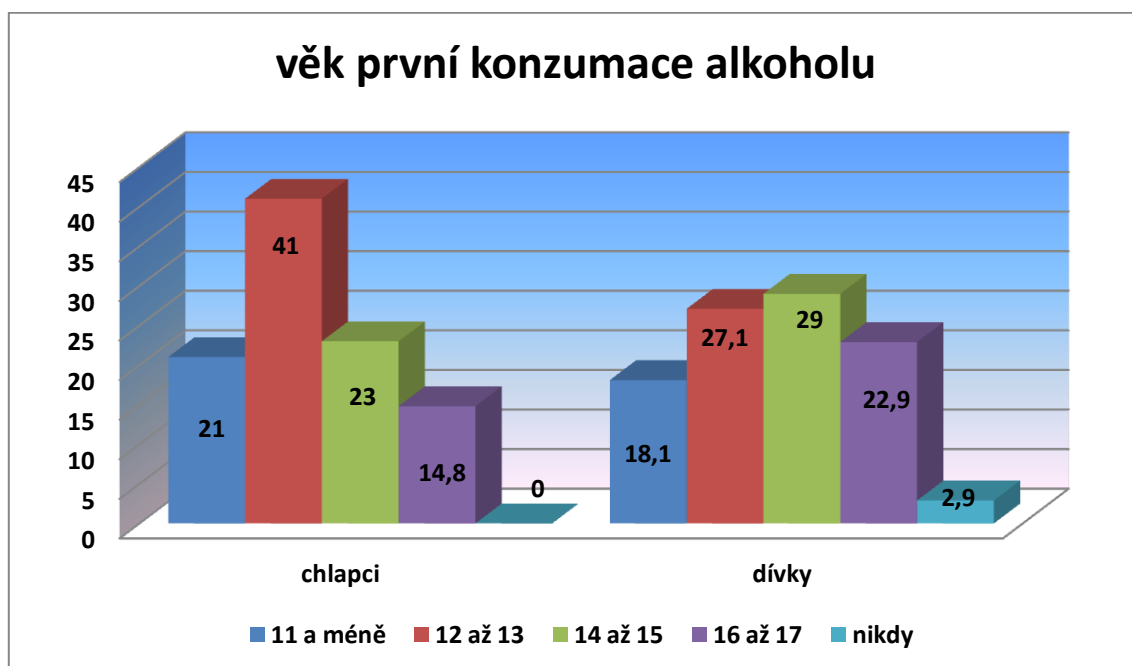
Další otázka byla zaměřena na dobu první zkušenosti s alkoholem.

Tab. 5: Kdy jsi poprvé alkohol zkusil(a)?

	<u>11 let a méně</u>	<u>12 až 13 let</u>	<u>14 až 15 let</u>	<u>16 až 17 let</u>	<u>nikdy</u>
Podíl v %	19,8	33,6	26	19,1	1,5

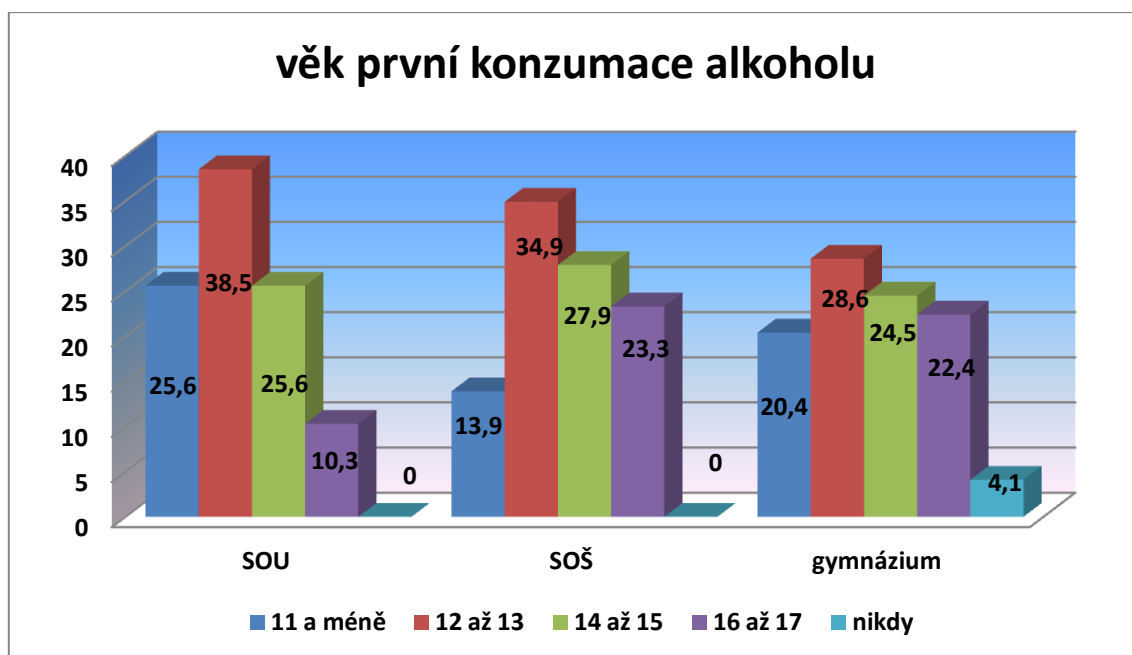
Data v tabulce naznačují, v jakém věku měli respondenti první zkušenost s alkoholem. Z výzkumu celkového souboru vyplývá, že nejčastější první zkušenost s alkoholem je mezi lety 12 a 13, kdy alkohol poprvé okusilo skoro 34% respondentů. Čtvrtina dotázaných pak uvedla, že alkohol poprvé ochutnala okolo věku 14 – 15 let.

Graf 3 Věk první konzumace alkoholu podle pohlaví

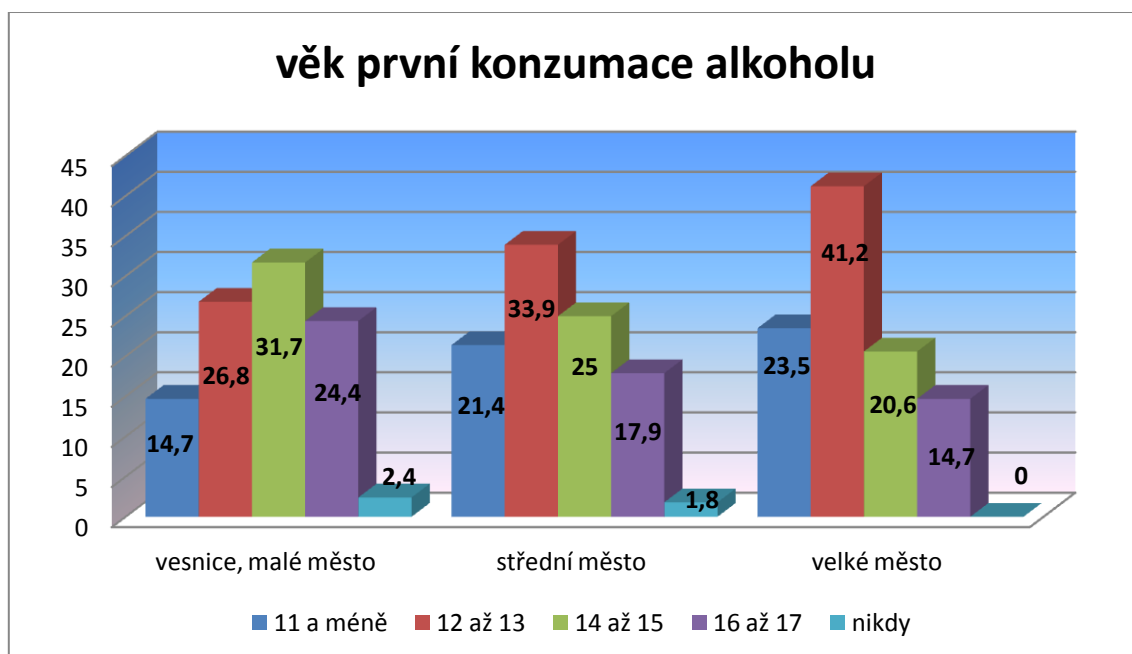
40% dotázaných chlapců poprvé alkohol zkusilo ve věku 12 až 13 let, dívky však nejčastěji o jeden až dva roky později. Každý pátý chlapec se poprvé napil alkoholického nápoje ve věku 11 let a dříve.

Graf 4 Věk první konzumace alkoholu podle druhu školy

Každý čtvrtý žák SOU alkohol poprvé ochutnal již ve věku 11 let a méně. Ve všech sledovaných souborech respondenti nejčastěji poprvé alkohol zkusili ve věku 12 až 13 let. Nikdy se alkoholického nápoje nenapili 4% respondentů gymnázia.

Graf č. 5 Věk první konzumace alkoholu podle místa bydliště

Respondenti z vesnice, malého města poprvé vyzkoušeli alkohol nejčastěji až mezi lety 14 a 15 a naopak 24% respondentů z velkého města poprvé pilo už ve věku pod 12 let.

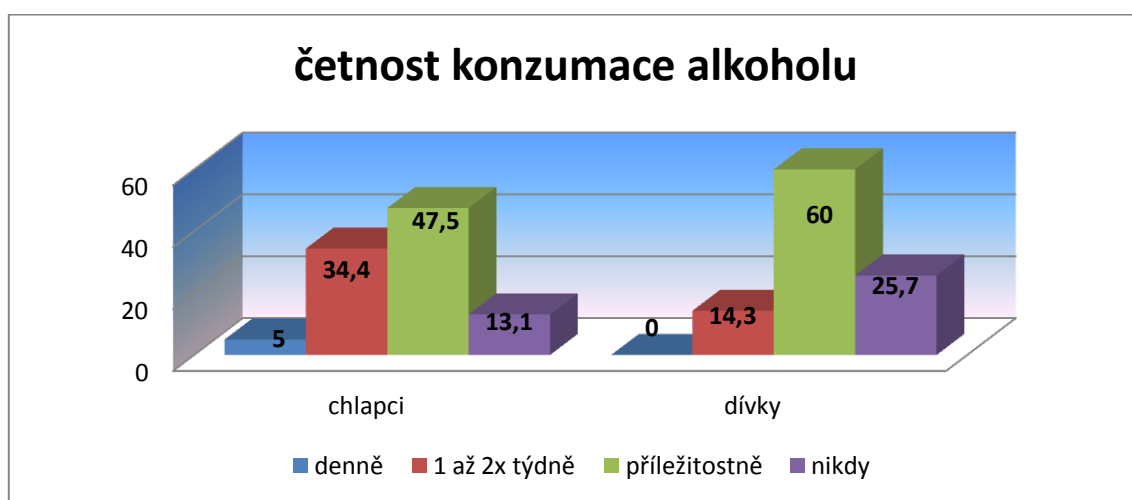
Četností konzumace alkoholu se zabývala následující otázka

Tab. 6: Jak často alkohol konzumuješ?

	denně	1 až 2x týdně	příležitostně	nikdy
Podíl v %	2,3	23,7	54,2	19,8

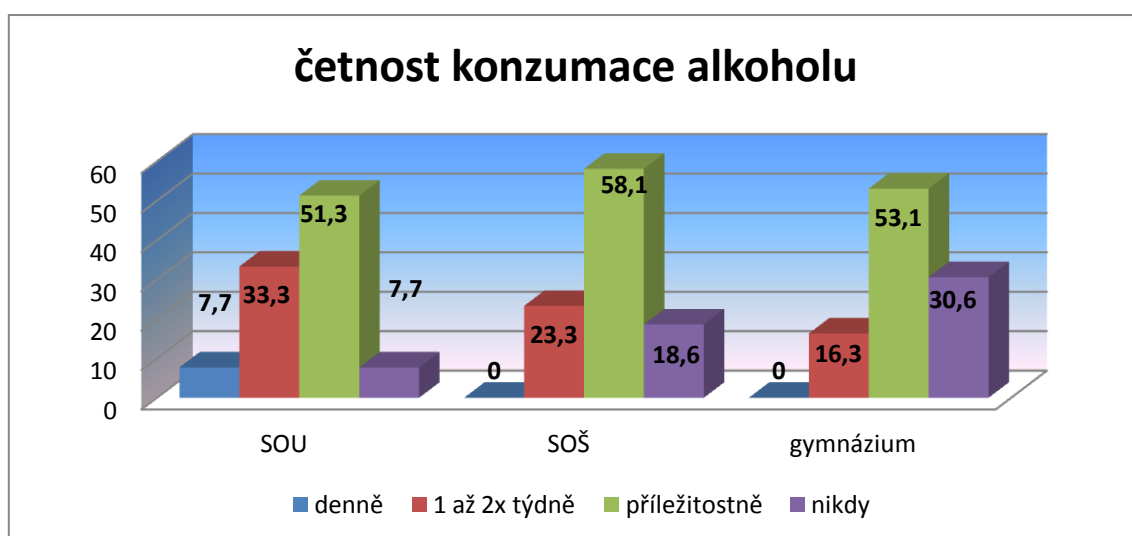
Otázka mapovala četnost konzumace alkoholu u adolescentů. Téměř čtvrtina všech dotázaných se přiznala, že pije alkohol každý týden a naopak jen pětina dotázaných alkohol nepije nikdy. Přes polovinu respondentů pije alkohol příležitostně.

Graf 6 Četnost konzumace alkoholu podle pohlaví

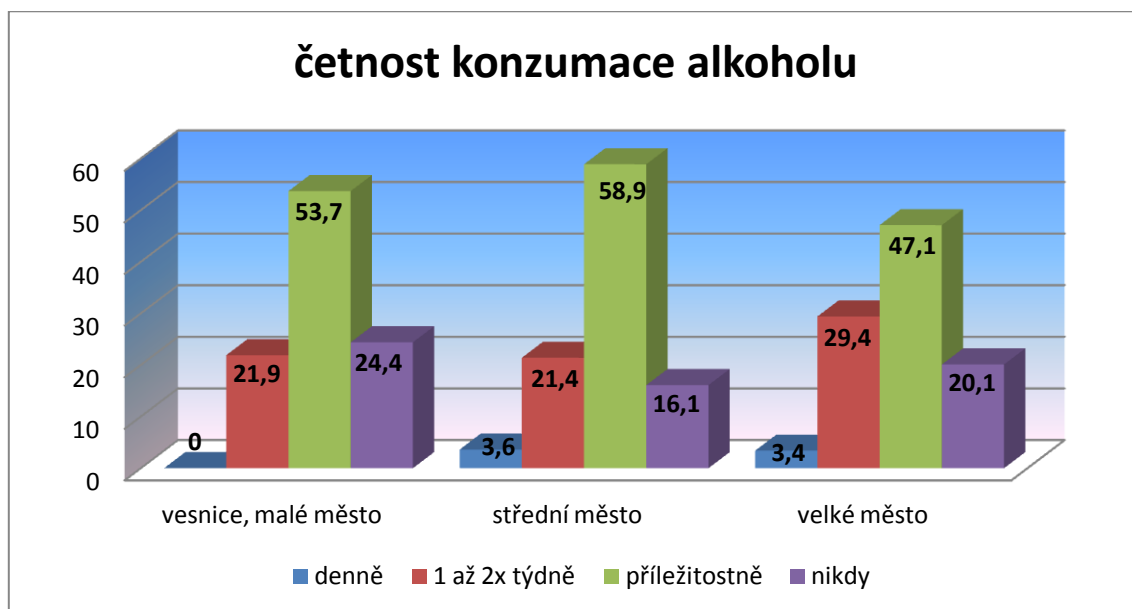
35% chlapců a 14% dívek konzumuje alkohol pravidelně 1 až 2x týdně. 5% chlapců přiznalo pití alkoholických nápojů denně. Každá čtvrtá dívka alkohol nepije vůbec.

Graf 7 Četnost konzumace alkoholu podle druhu školy

Téměř 8% respondentů ze SOU pije denně a 33% jich pije alkohol pravidelně každý týden. Alkohol nepije 30% respondentů z gymnázia.

Graf č. 8 Četnost konzumace alkoholu podle místa bydliště

Nikdy nepije alkohol 24% dotazovaných z vesnice, malého města. U respondentů ve velkém městě je četnost týdenního pití vyšší než u respondentů z ostatních lokalitách.

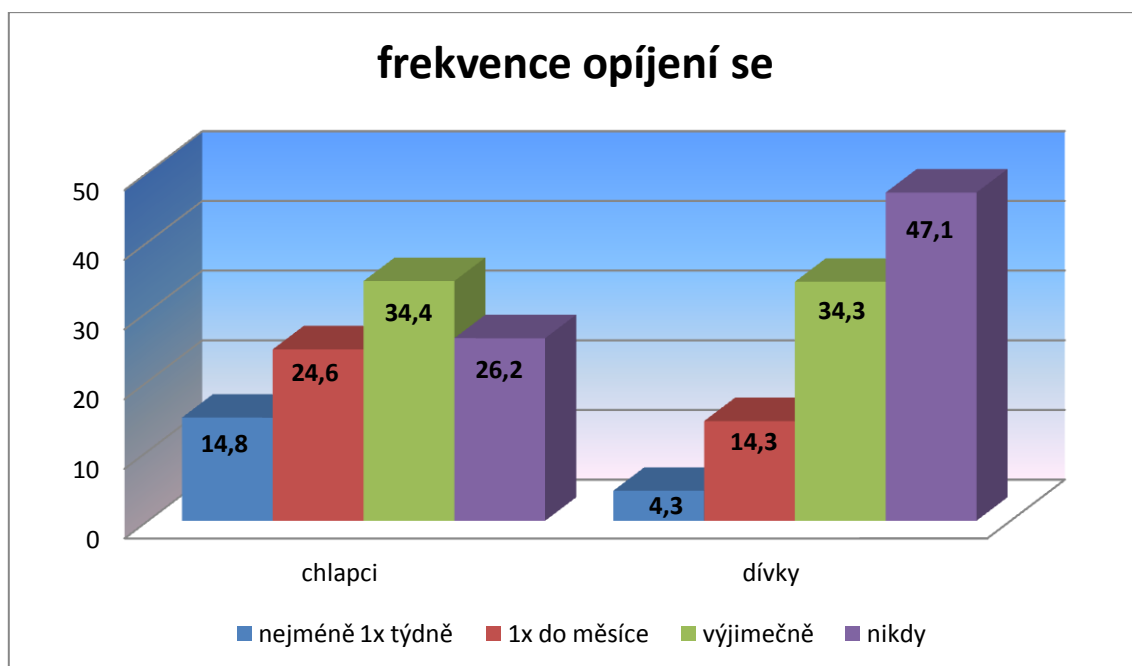
Výzkum se zabýval i otázkou jak často a zda vůbec se dnešní adolescenti opíjejí.

Tab. 7: Opíjíš se často?

	Nejméně 1x týdně	1x do měsíce	výjimečně	nikdy
Podíl v %	9,2	19,1	34,4	37,4

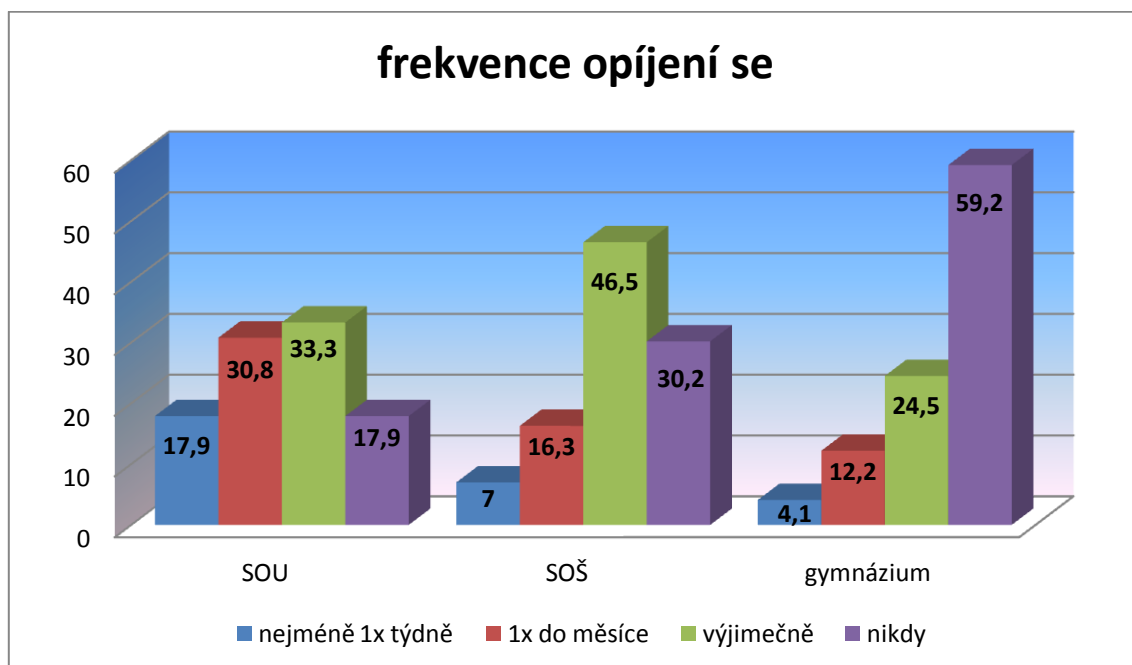
Data ilustrují, jak často se adolescenti opíjejí. Každý desátý respondent se opíjí nejméně jednou týdně a pětina všech dotázaných jednou do měsíce. Ostatní uvedli, že se opíjejí výjimečně nebo vůbec.

Graf č. 9 Frekvence opíjení se podle pohlaví

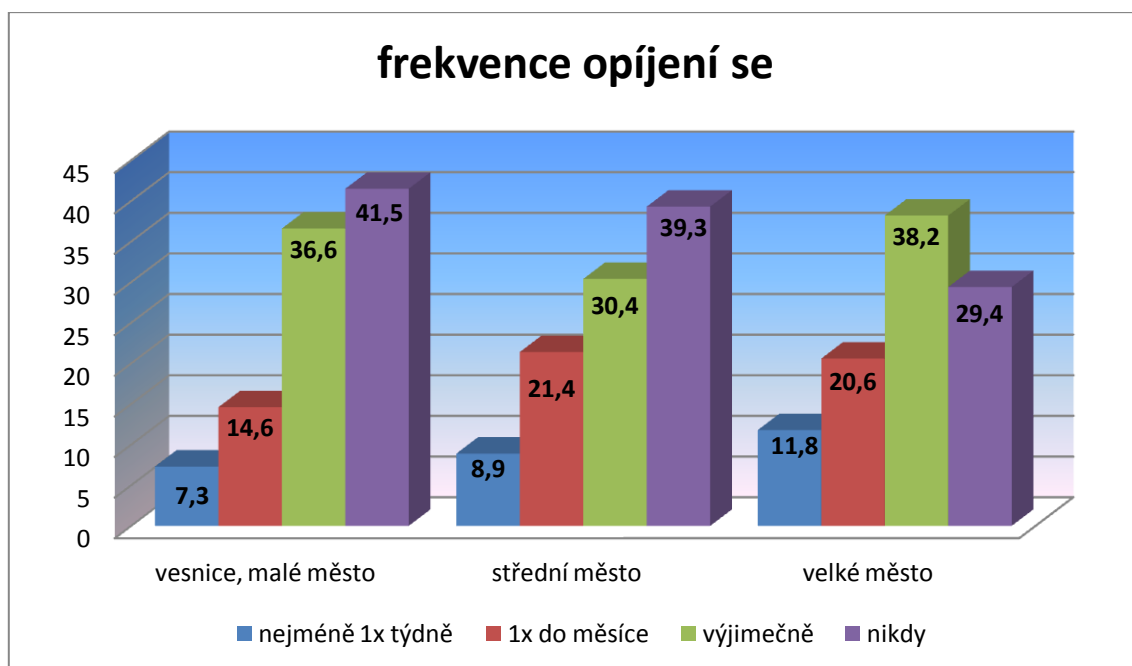
15% chlapců se opíjí nejméně jednou týdně a 25% jednou do měsíce. Téměř polovina dotazovaných dívek se neopíjí vůbec.

Graf č. 10 Frekvence opíjení se podle druhu školy

Každý týden se opíjí 18% respondentů ze SOU, 7% respondentů SOŠ a jen 4% dotazovaných na gymnáziu. Nikdy se neopíjí 60% gymnazistů a téměř každý třetí student SOŠ

Graf č. 11 Frekvence opíjení se podle místa bydliště

Nejvíce se opíjejí respondenti bydlící ve velkém městě – 12% a naopak 40% dotazovaných ve středním městě a na vesnici, v malém městě se neopíjí nikdy.

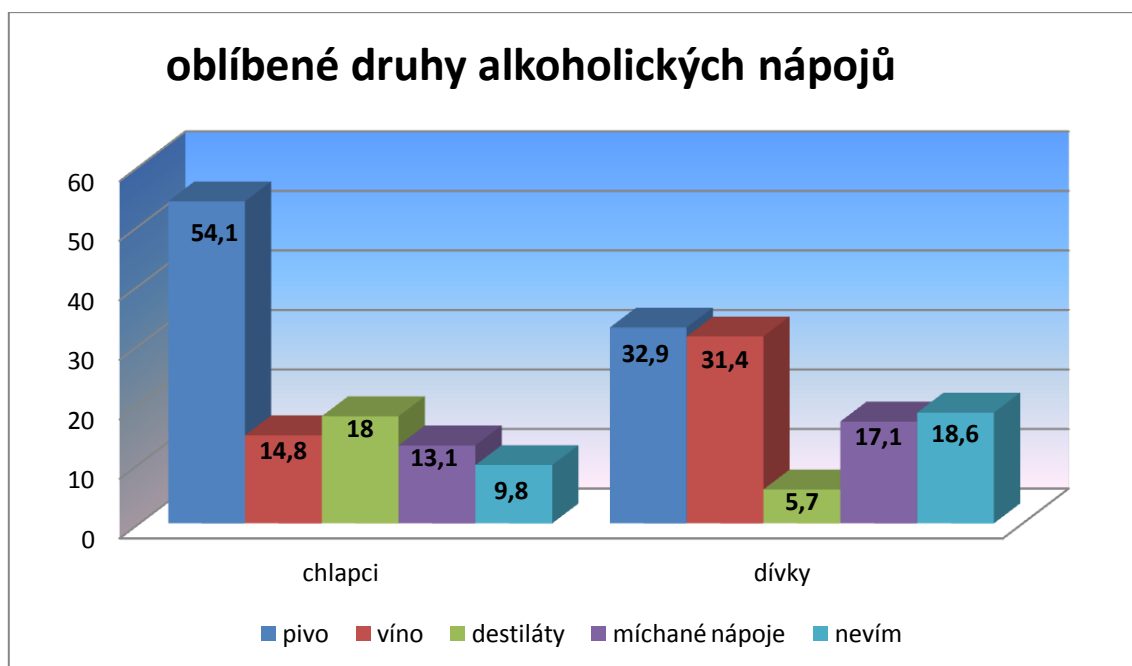
Jedna z otázek se věnovala oblíbenosti jednotlivých druhů alkoholických nápojů.

Tab. 8: Jaký alkohol nejčastěji piješ?

	pivo	víno	destiláty	míchané nápoje	nevím
Podíl v %	42,7	23,7	11,5	15,3	14,5

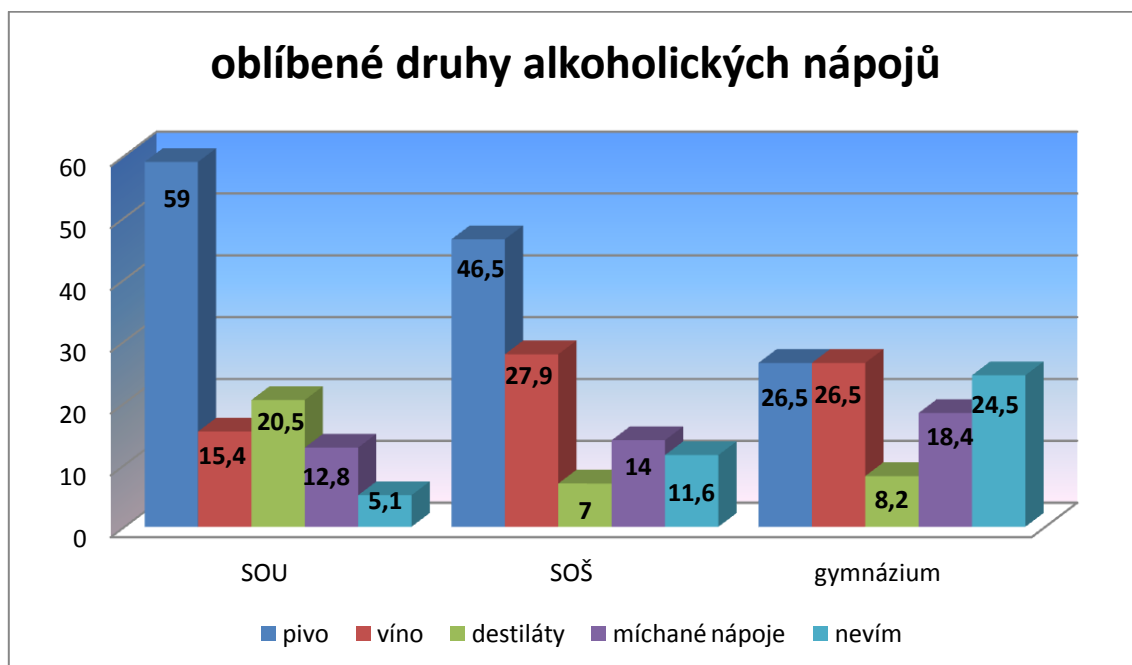
Odpovědi přibližují oblību alkoholických nápojů. Nejčastějším alkoholickým nápojem konzumovaným adolescenty je pivo. Téměř čtvrtina všech dotázaných uvedla, že pije nejčastěji víno. Destiláty a míchané nápoje pije nejčastěji dohromady přes 26% respondentů.

Graf č. 12 Oblíbené druhy alkoholických nápojů podle pohlaví

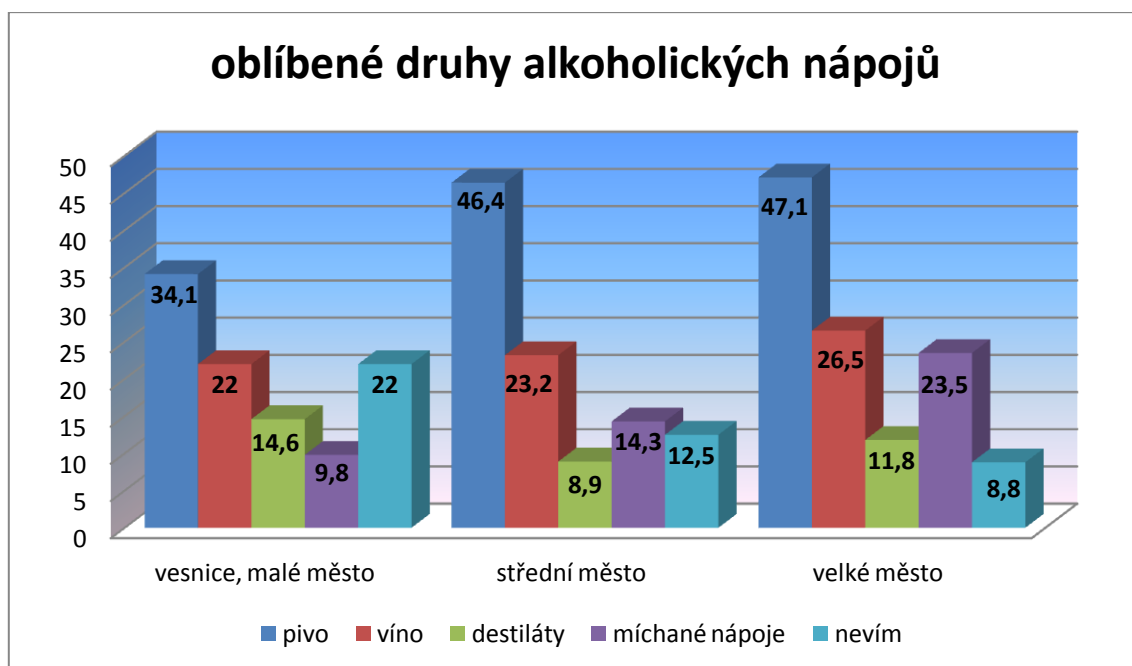
Chlapci uvedli v 54% nejoblíbenější nápoj pivo a 18% pije nejraději destiláty. Dívky pijí nejčastěji také pivo, ale téměř ve stejné hodnotě uvedly oblību vína.

Graf č. 13 Oblíbené druhy alkoholických nápojů podle druhu školy

60% respondentů SOU má v oblíbě pivo. Stejné hodnoty piva i vína uvedli dotazovaní v gymnáziu. Míchané nápoje jsou nejoblíbenější u respondentů gymnázia.

Graf č. 14 Oblíbené druhy alkoholických nápojů podle místa bydliště

Ve středním a velkém městě je největší obliba piva. Víno je poměrně zastoupeno ve všech souborech a oblíbené je u každého čtvrtého respondenta.

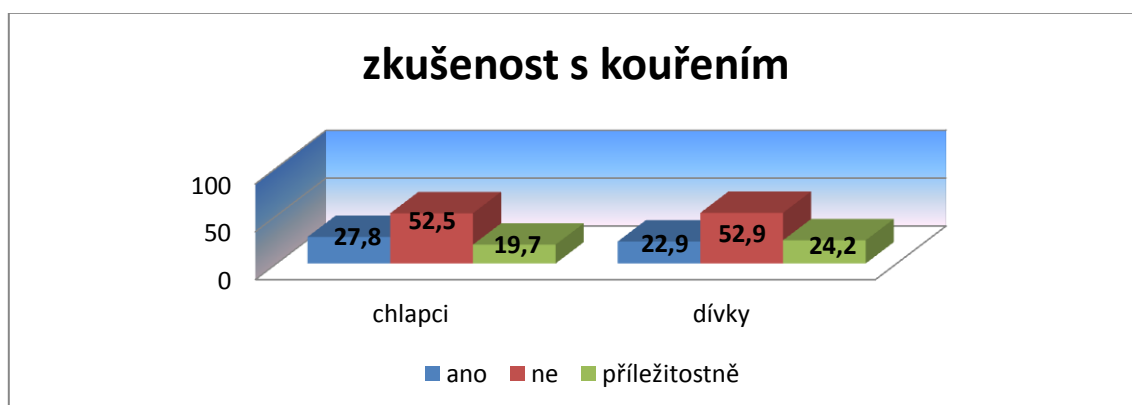
Další blok sledoval četnost kuřáků a jejich vztah ke kouření.

Tab. 9: Kouříš cigarety?

	ano	ne	příležitostně
Podíl v %	25,2	52,7	22,1

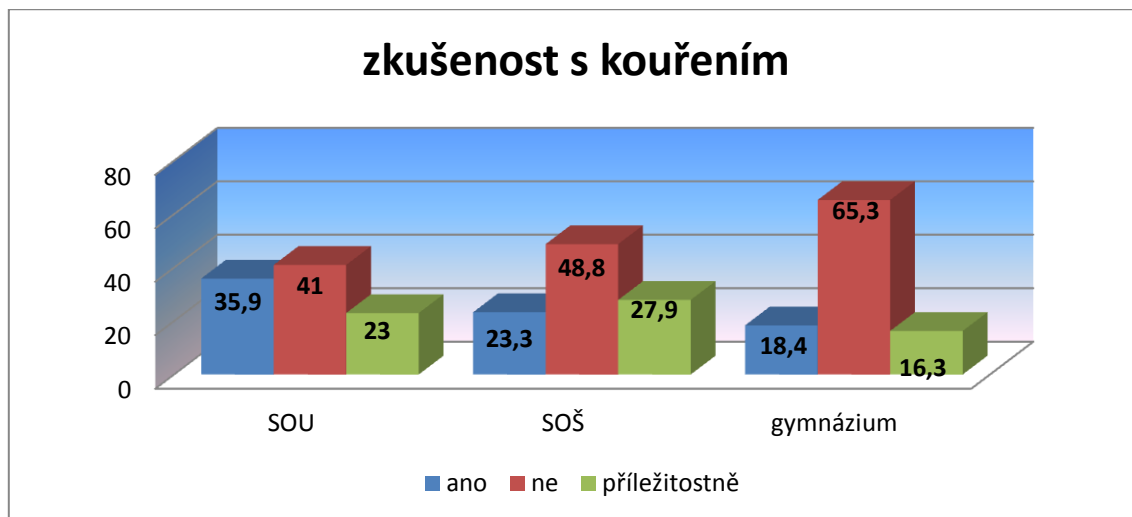
Z tabulky vyplývá, že přes polovinu všech respondentů nekouří. Každý čtvrtý adolescent kouří pravidelně a 22% dotázaných kouří příležitostně.

Graf č. 15 Zkušenost s kouřením podle pohlaví

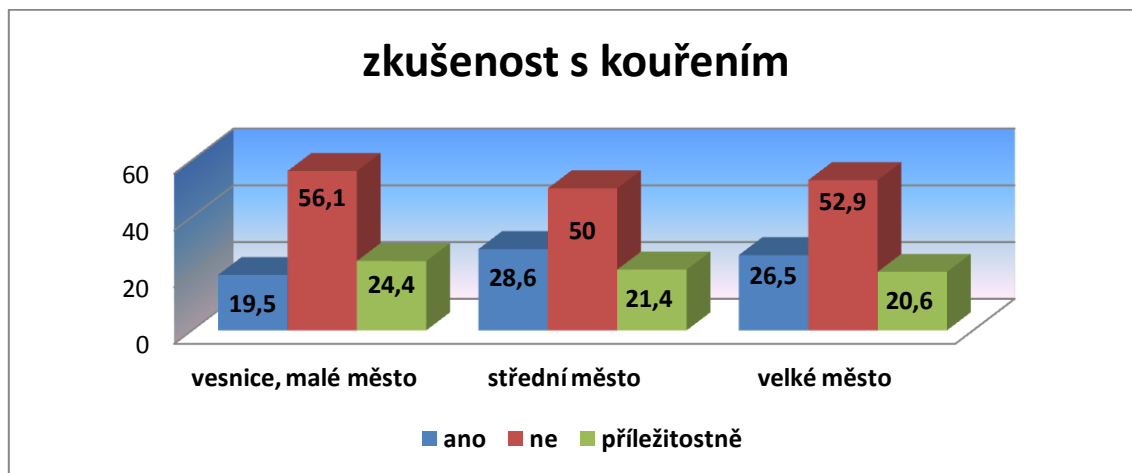
Přes polovinu chlapců i dívek nekouří vůbec. 28% chlapců a 23% dívek kouří pravidelně. Každý pátý chlapec a každá čtvrtá dívka kouří příležitostně.

Graf č. 16 Zkušenost s kouřením podle druhu školy

Nejvíce pravidelných kuřáků je na SOU – 36%. Příležitostně si zakouří 28% respondentů SOŠ. 65% dotazovaných na gymnáziu uvedlo, že nekouří vůbec.

Graf č. 17 Zkušenost s kouřením podle místa bydliště

Na vesnici, v malém městě je kuřáků nepatrně méně než v ostatních sídlech. Pravidelných kuřáků je nejvíce ve středním městě.

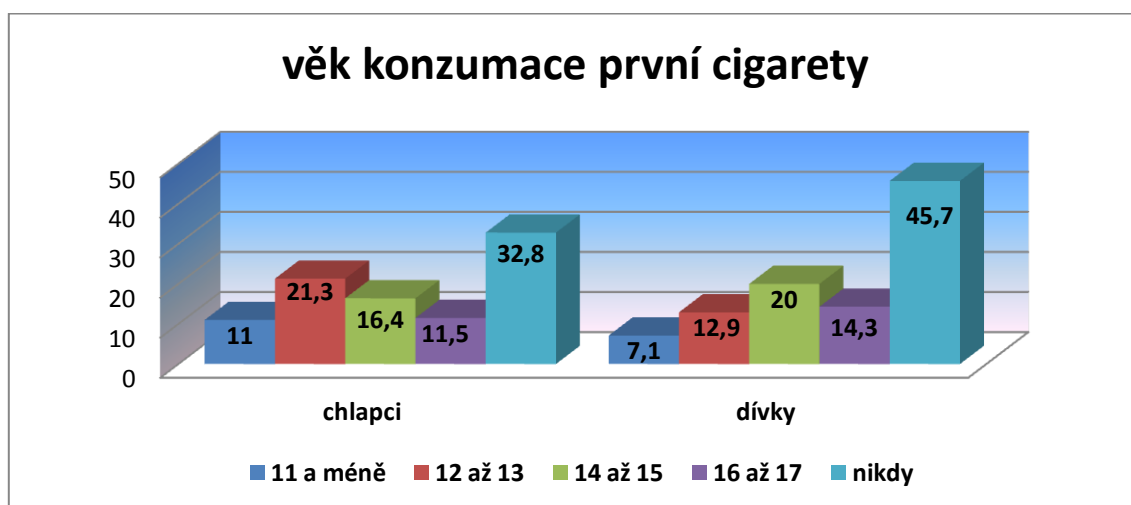
Následující otázka monitorovala věkovou hranici u první zapálené cigarety.

Tab. 10: V kolika letech sis poprvé zapálil(a) cigaretu?

	11 let a méně	12 až 13 let	14 až 15 let	16 až 17 let	nikdy
Podíl v %	12,2	16,8	18,3	13	39,7

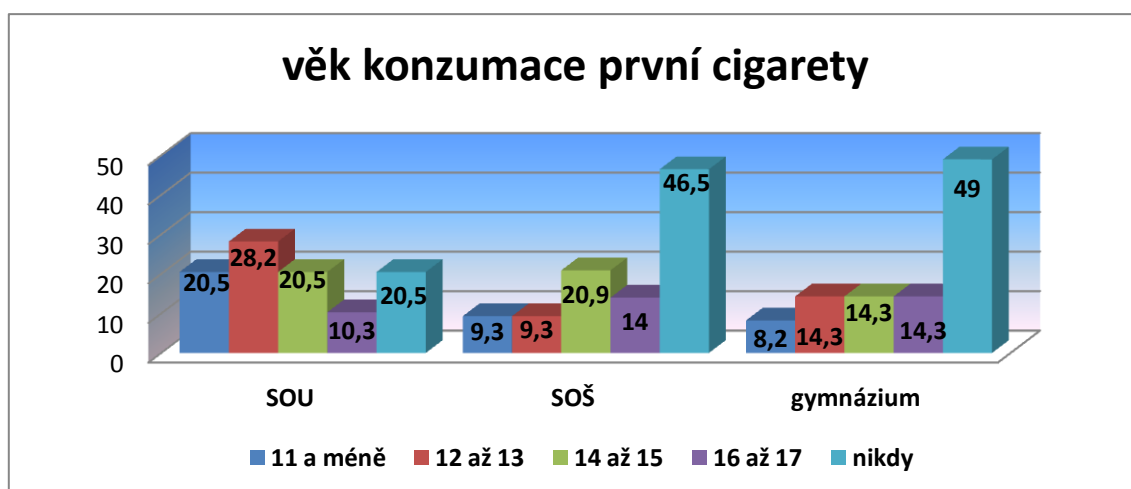
40% dotázaných si nezapálilo cigaretu ještě nikdy. Největší počet respondentů – 18% si svoji první cigaretu zapálilo ve věku 14 až 15 let. 17% respondentů uvedlo věk první zapálené cigarety ještě o 1 až 2 roky dříve.

Graf č. 18 Věk první konzumace cigarety podle pohlaví

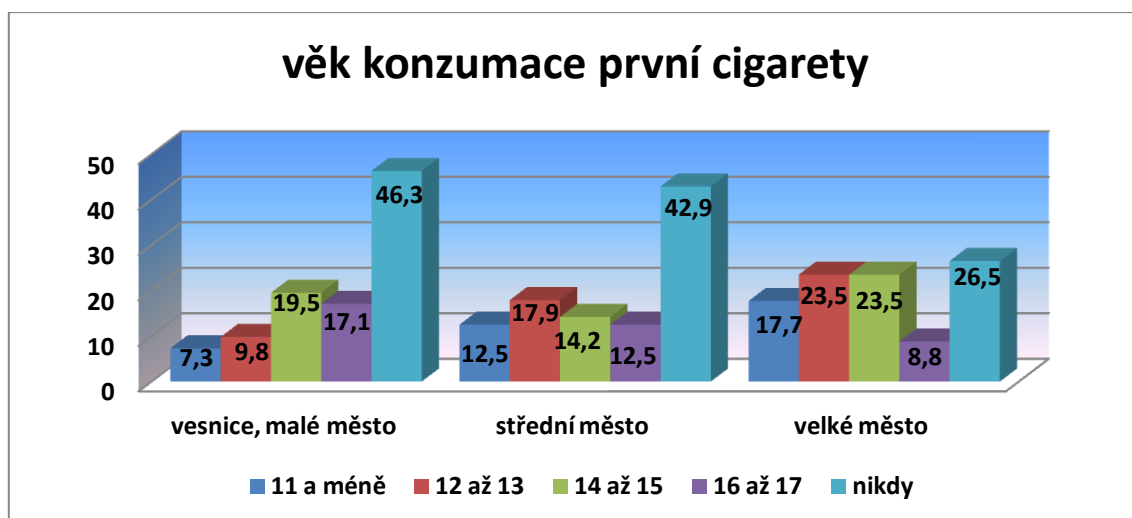
Nejčastější věk první konzumace cigarety je u chlapců 12 až 13 (21%) a u dívek 14 až 15 let (20%). Ještě nikdy si cigaretu nezapálilo 46% dívek.

Graf č. 19 Věk první konzumace cigarety podle druhu školy

Nikdy si nezapálilo cigaretu polovina respondentů z gymnázia. 21% dotázaných ve SOU uvedlo věk své první cigarety 11 let a méně

Graf č. 20 Věk první konzumace cigarety podle místa bydliště

První cigaretu ve věku 11 a méně uvedlo nejvíce respondentů z velkých měst. Nikdy si nezapálilo cigaretu 46% dotazovaných z vesnice, malého města.

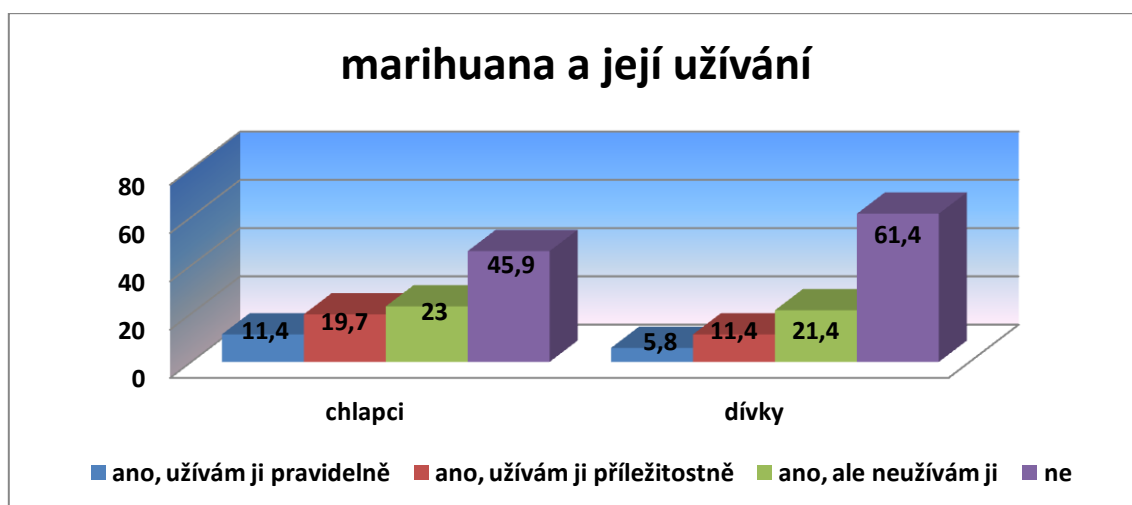
Další otázka byla zaměřena na konzumaci nejužívanější lehké drogy u nás.

Tab. 11: Zkoušel(a) jsi někdy marihuanu?

	ano, užívám ji pravidelně	ano, užívám ji příležitostně	ano, neužívám ji	ne
Podíl v %	8,4	15,3	22,1	54,2

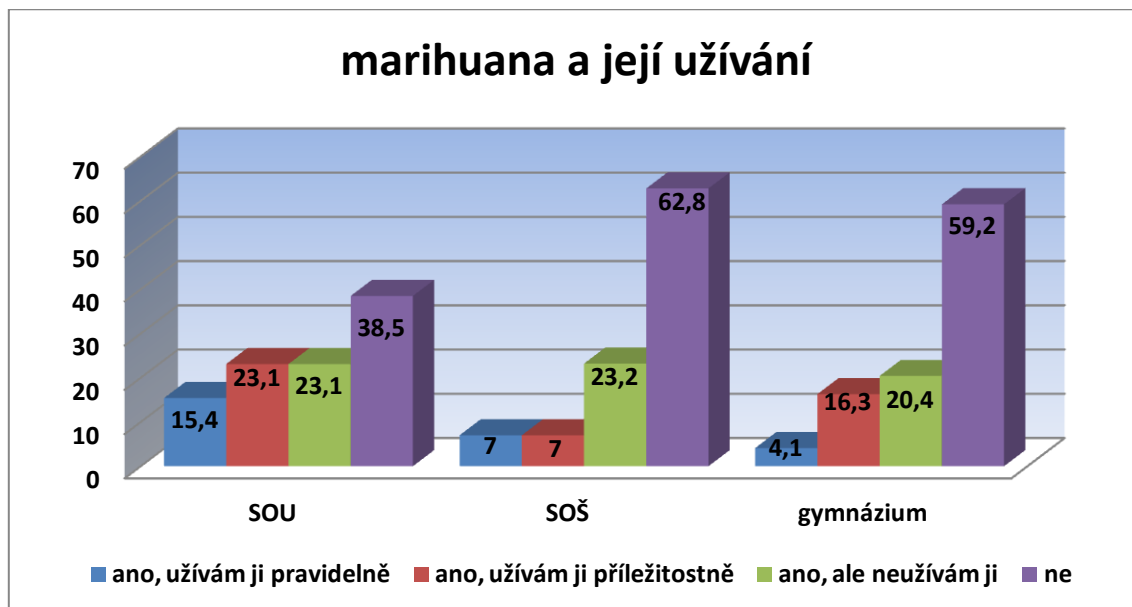
54% dotázaných uvedlo, že marihuanu ještě nikdy nezkoušelo. Každý pátý dotázaný marihuanu vyzkoušel, ale neužívá ji. Přes 8% ji užívá pravidelně a 15% příležitostně.

Graf č. 21 Marihuana a její užívání podle pohlaví

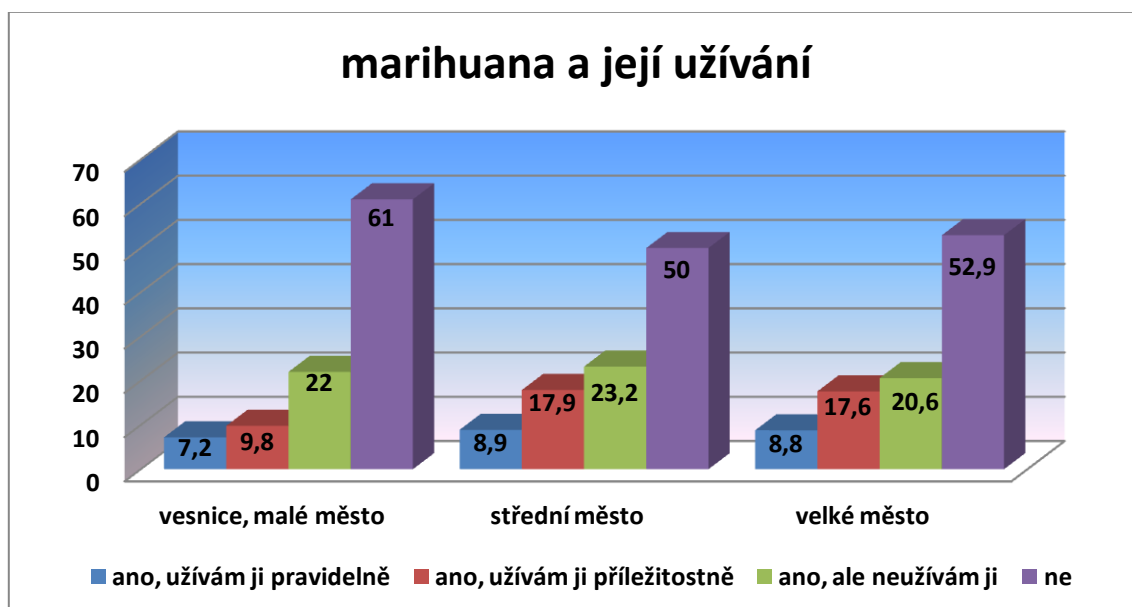
Marihuanu užívají častěji chlapci než dívky a její užívání u chlapců téměř dvojnásobné než u dívek. 60% dívek marihuanu ještě nikdy nevyzkoušelo

Graf č. 22 Marihuana a její užívání podle druhu školy

Fakticky 40% respondentů SOU nějakým způsobem marihuanu užívá a naopak u respondentů SOŠ je užívání této lehké drogy jen 14%.

Graf č. 23 Marihuana a její užívání podle místa bydliště

Užívání marihuany podle místa bydliště je téměř vyrovnané, nepatrně méně se užívá na vesnici, v malém městě.

Následující dotaz je zaměřen na zkušenosti s dalšími toxickými látkami.

Tab. 12: Zkoušel(a) jsi jiné drogy?

	halucinogeny	hašiš	stimulační látky	tlumivé látky	toluen	ne
Podíl v %	2,3	4,6	1,5	4,6	1,5	87

87% respondentů se nikdy nesetkalo s drogou mimo marihuanu. Téměř 5% už přišlo do styku s tlumivými látkami a s drogou hašiš.

Tab. 13 Zkušenost s jinou drogou podle pohlaví (v%)

	halucinogeny	hašiš	stimulační látky	tlumivé látky	toluen	ne
chlapec	3,3	6,6	3,3	4,9	3,3	82
dívka	1,4	2,9	0	4,3	0	91,4

91% dívek se s jinou drogou nikdy nesetkala a 7% chlapců už vyzkoušelo drogu hašiš.

Tab. 14 Zkušenost s jinou drogou podle druhu školy (v%)

	halucinogeny	hašiš	stimulační látky	tlumivé látky	toluen	ne
SOU	5,1	7,7	5,1	5,1	5,1	76,9
SOŠ	2,3	4,7	0	4,7	0	88,4
gymnázium	0	2	0	4,1	0	93,9

Nejčastěji přijdou s jinou drogou do styku respondenti ze SOU, následuje SOŠ a gymnázium.

Tab. 15 Zkušenost s jinou drogou podle místa bydliště (v%)

	halucinogeny	hašiš	stimulační látky	tlumivé látky	toluen	ne
vesnice, malé město	2,4	4,9	0	2,4	0	90,2
Střední město	3,6	3,6	0	5,4	1,8	87,5
Velké město	0	5,9	5,9	2,9	2,9	82,3

Respondenti z velkých měst přiznali zkušenost s jinou drogou nejvíce.

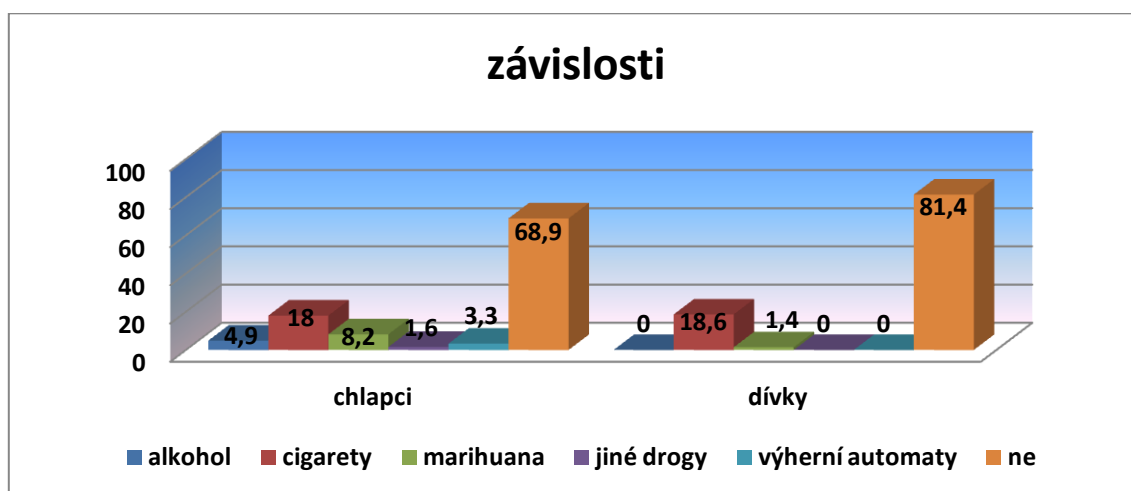
Jedna z otázek sledovala závislost respondentů.

Tab. 16: Považuješ se za závislého na něčem?

	alkohol	cigarety	marihuana	jiné drogy	výherní automaty	ne
Podíl v %	2,3	18,3	4,6	0,8	1,5	75,6

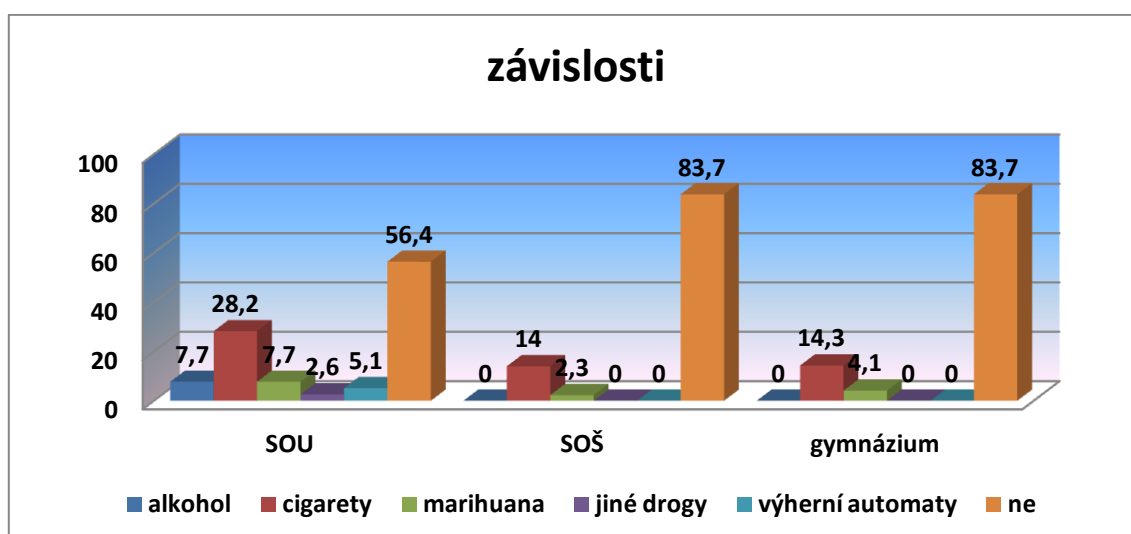
75% se nepovažuje za závislé na žádné látce. Nejvíce dotázaných přiznalo závislost na cigaretách – 18% a na marihuaně – téměř 5%.

Graf č. 24 Závislosti podle pohlaví

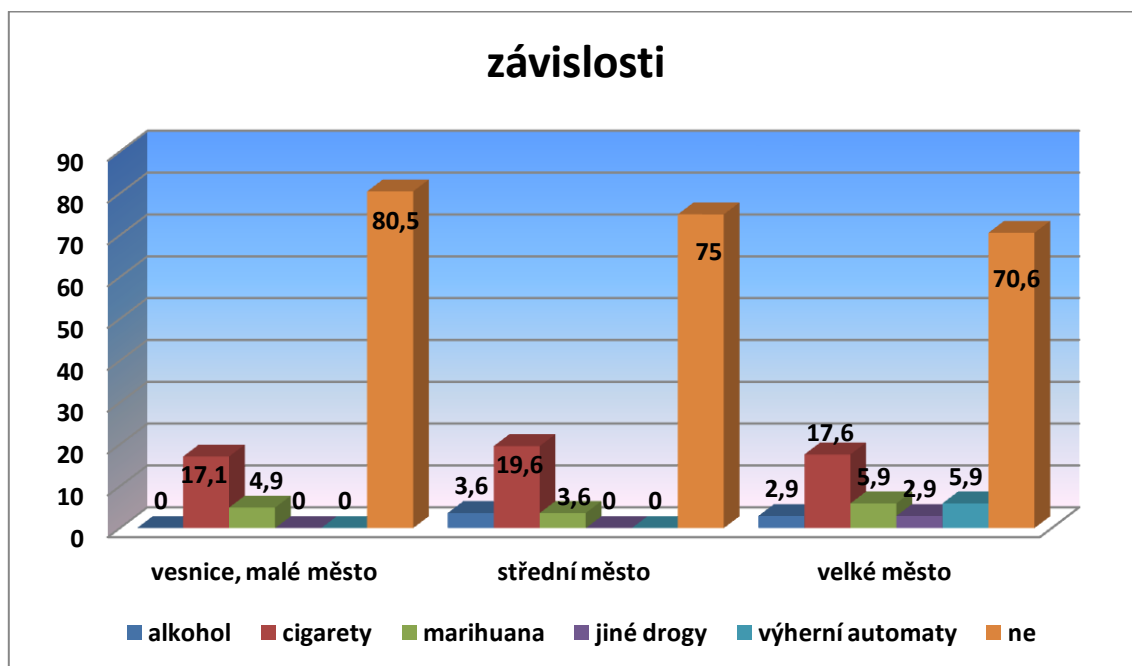
18% chlapců i dívek se přiznalo k závislosti na cigaretách. 8% chlapců se považuje za závislých na marihuaně.

Graf č. 25 Závislosti podle druhu školy

28% respondentů SOU se považuje za závislé na cigaretách a na ostatních školách se hodnota pohybuje kolem 14%.

Graf č. 26 Závislosti podle místa bydliště

Ve středním městě je téměř 20% respondentů závislých na cigaretách. V ostatních sídlech je to kolem 17%. Závislých na výherních automatech je 6% respondentů z velkého města.

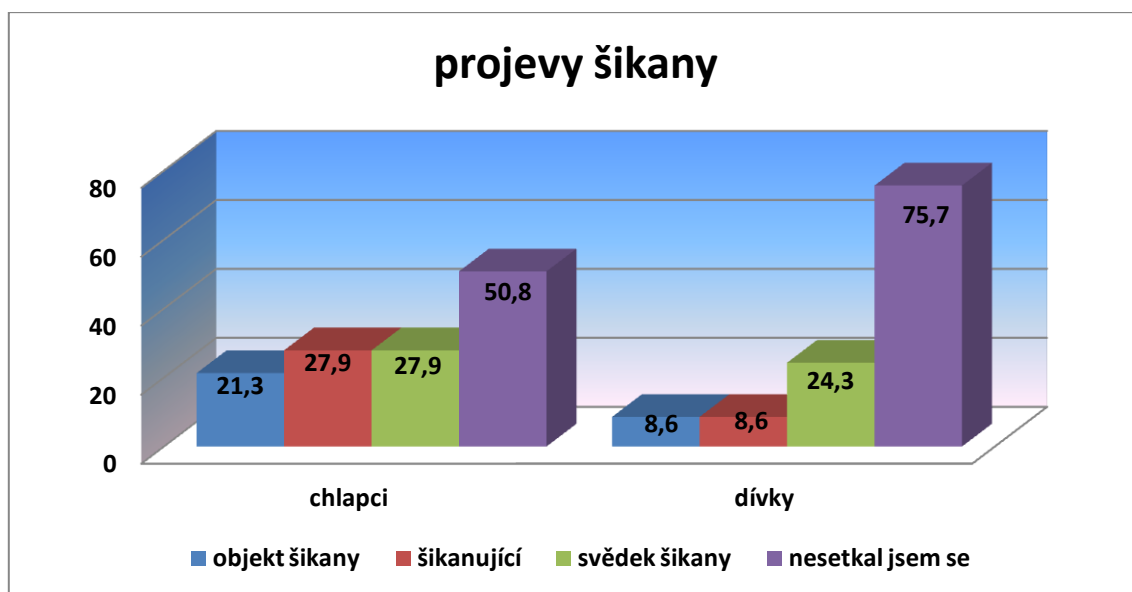
Výzkum byl orientovaný i na šikanu a to z hlediska oběti, agresora i svědka.

Tab. 17: V průběhu mého dosavadního studia jsem se stal účastníkem projevů šikany? (můžeš zaškrtnout i více odpovědí)

	objekt šikany	šikanující	svědek šikany	nesetkal jsem se
Podíl v %	14,5	17,6	26	64,1

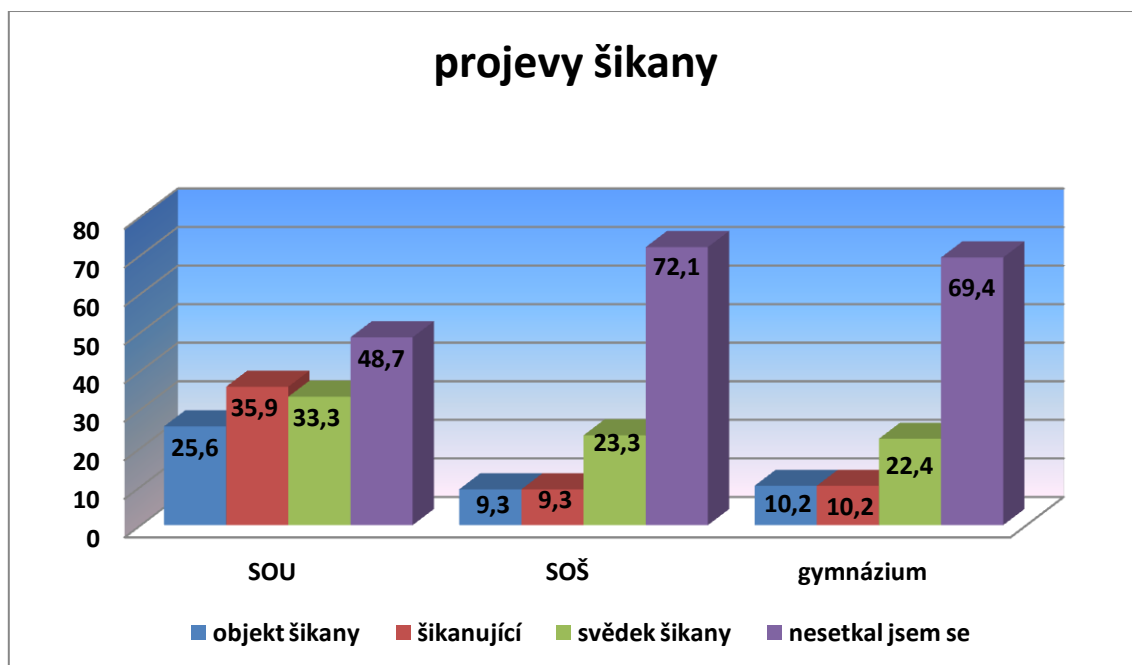
Každý čtvrtý respondent je svědek šikanujícího jednání, 15% dotazovaných se přiznalo, že zažili šikanující chování jako oběť a 18% je agresorů. Se šikanou se nikdy nesetkalo přes 60% respondentů.

Graf č. 27 Projevy šikany podle pohlaví

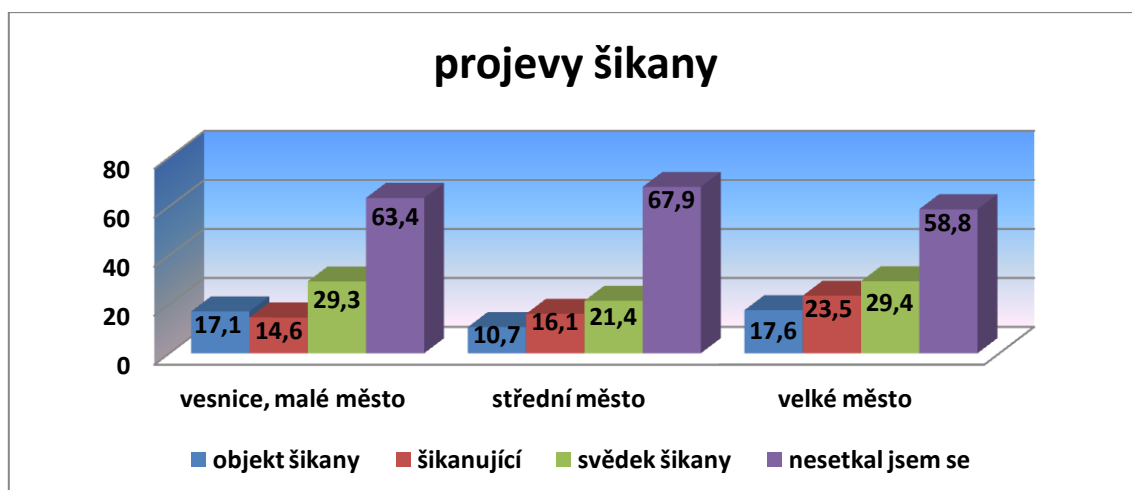
Chlapci jsou častěji obětí šikany i šikanujícími a polovina všech respondentů se jich s nějakým projevem šikany setkala. Každá čtvrtá dívka se setkala se šikanou a nejčastěji jako svědek tohoto jednání.

Graf č. 28 Projevy šikany podle druhu školy

Výrazně větší výskyt šikany je zaznamenán ve SOU než na ostatních školách. Na gymnáziu se setkala se šikanou více respondentů než ve SOŠ.

Graf č. 29 Projevy šikany podle místa bydliště

Na vesnici, v malém městě je více obětí šikany než agresorů. Ve středním městě se nesetkalo se šikanou 68% dotázaných.

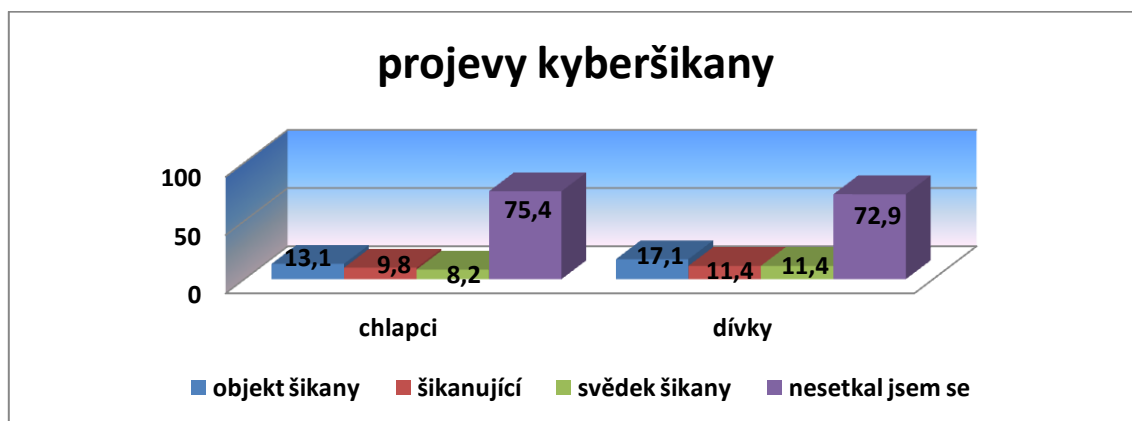
Pozornost byla věnována i tématu kyberšikany.

Tab. 18: Zažil(a) jsi někdy v dosavadním životě kyberšikanu? /šikana prostřednictvím mobilních telefonů, internetu/ (můžeš zaškrtnout i více odpovědí)

	objekt šikany	šikanující	svědek šikany	nesetkal jsem se
Podíl v %	15,4	10,7	9,9	74

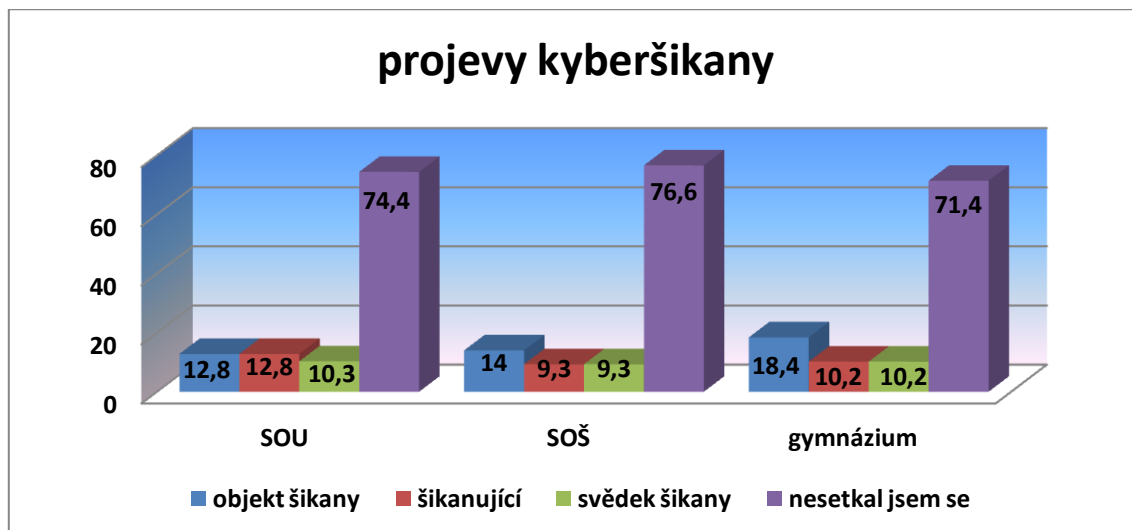
Poměrně nová forma šikany prostřednictvím elektronických prostředků není tak běžná jako normální šikana. 75% všech respondentů se s ní ještě nesetkalo. 15% přiznalo, že se staly objektem takového jednání a každý desátý respondent odpověděl, že touto formou někoho šikanoval.

Graf č. 30 Projevy kyberšikany podle pohlaví

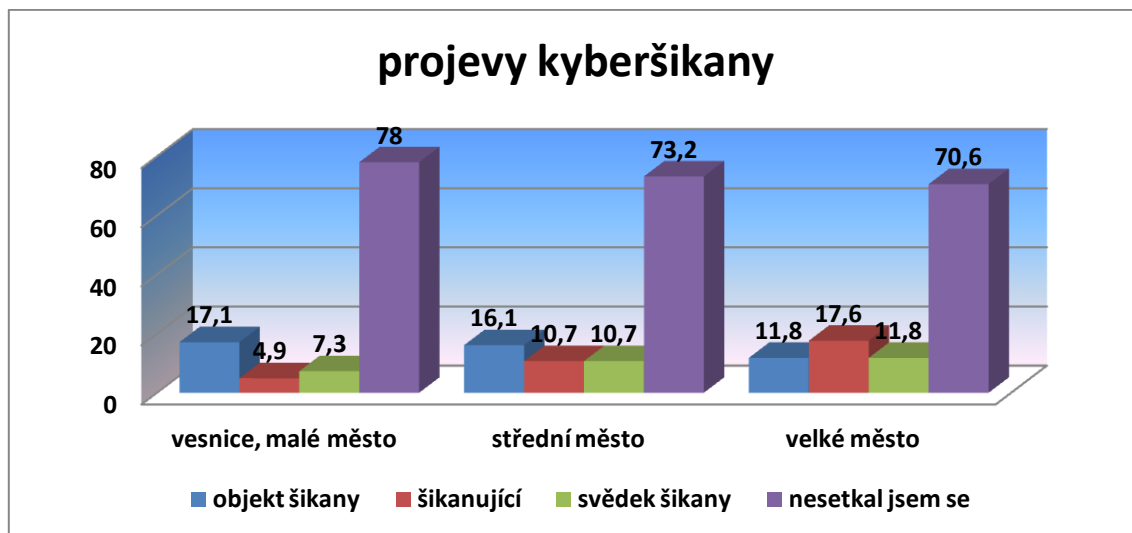
S kyberšikanou se setkala více dívek než chlapců a v 17% přiznaly, že se staly obětí této formy šikany.

Graf č. 31 Projevy kyberšikany podle druhu školy

Nejvíce obětí šikany je u respondentů gymnázia, tam je také největší výskyt projevů této šikany.

Graf č. 32 Projevy kyberšikany podle místa bydliště

Agresorů je více ve velkém městě a naopak obětí tohoto druhu šikany je více na vesnici, v malém městě a středním městě. Se šikanou se na vesnici, v malém městě nesetkalo 78% respondentů.

Podobu těchto forem šikany přiblížily odpovědi na další otázku.

Tab. 19: Pokud ses setkal(a) s nějakou šikanou, jakou měla formu?

	psychická	fyzická	Psychická i fyzická
Podíl v %	42,4	33,3	24,3

Podle podílu respondentů, kteří se setkali se šikanujícím chováním uvedlo 42% formu šikany psychickou, 33% fyzickou a čtvrtina jich uvedla obě formy šikany.

Tab. 20 Forma šikany podle pohlaví (v%)

	psychická	fyzická	Psychická i fyzická
chlapec	36,8	36,8	26,4
dívka	57,2	21,4	21,4

Dívky se setkali v 57% s psychickou šikanou a naopak chlapci v 37% uvedli zkušenost s fyzickou šikanou

Tab. 21 Forma šikany podle druhu školy (v%)

	psychická	fyzická	Psychická i fyzická
SOU	25	37,5	37,5
SOŠ	62,5	25	12,5
gymnázium	55,5	33,3	11,2

Na SOU převažuje forma šikany fyzická, na ostatních školách respondenti uvedli častěji šikanu psychickou

Tab. 22 Forma šikany podle místa bydliště (v%)

	psychická	fyzická	Psychická i fyzická
vesnice, malé město	38,5	38,5	23
střední město	41,7	33,3	25
velké město	50	25	25

Na vesnici, v malém městě uvedli respondenti shodně setkání s fyzickou i psychickou šikanou. V dalších sídlech převládá forma šikany psychická.

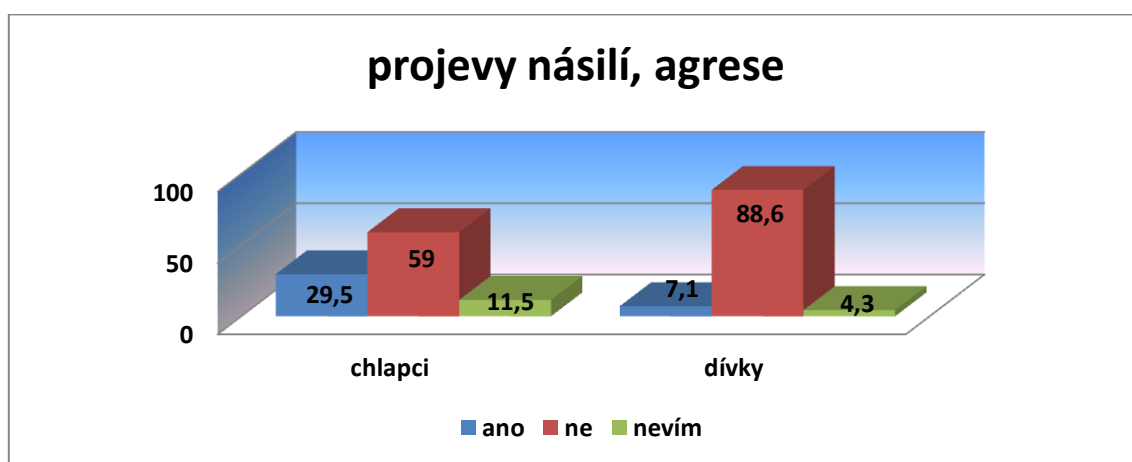
Následující otázka se dotýká problematiky delikvence mládeže, konkrétně se ptala po agresivním chování a násilí.

Tab. 23: Použil(a) jsi vůči někomu násilí nebo nějakou formu záměrné agrese?

	<u>ano</u>	<u>ne</u>	<u>nevím</u>
podíl v %	17,6	74,8	7,6

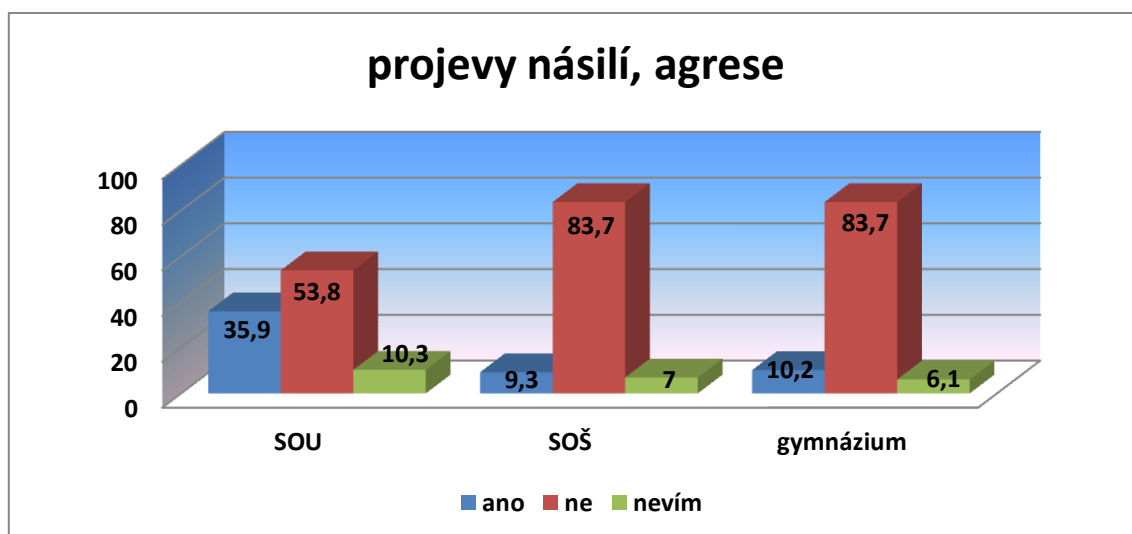
17% respondentů z celkového výzkumného souboru použilo někdy projevy agrese nebo násilí. 75% dotazovaných násilné nebo agresivní projevy nikdy neužilo.

Graf č. 33 Projevy násilí a agrese podle pohlaví

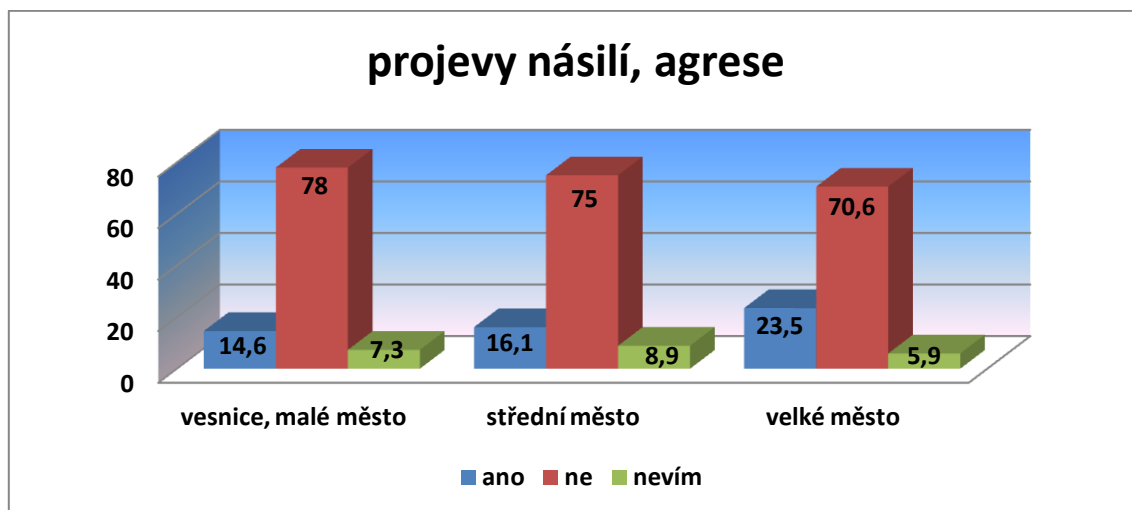
Chlapci se projevují agresivně a násilně více než dívky o 20%. Téměř 90% dívek agresivně nejedná.

Graf č. 34 Projevy násilí a agrese podle druhu školy

Projevy násilí a agrese jsou nejčastější ve SOU – 35%.

Graf č. 35 Projevy násilí a agrese podle místa bydliště

Projevy násilí a agrese přiznalo nejvíce respondentů ve velkém městě -24%. Na vesnici, v malém městě takové jednání neužilo téměř 80%.

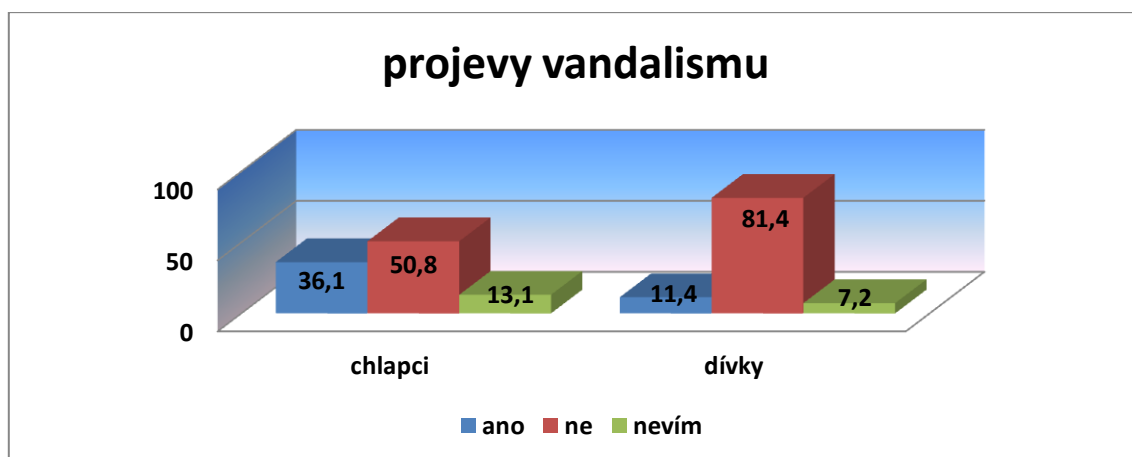
Pozornost byla věnována i projevům vandalismu jako jsou výtržnosti na veřejnosti nebo ničení veřejného majetku.

Tab. 24: Prováděl(a) jsi výtržnost na veřejnosti nebo poškodil(a) jsi úmyslně cizí věc?

	<u>ano</u>	<u>ne</u>	<u>nevím</u>
podíl v %	22,9	67,2	9,9

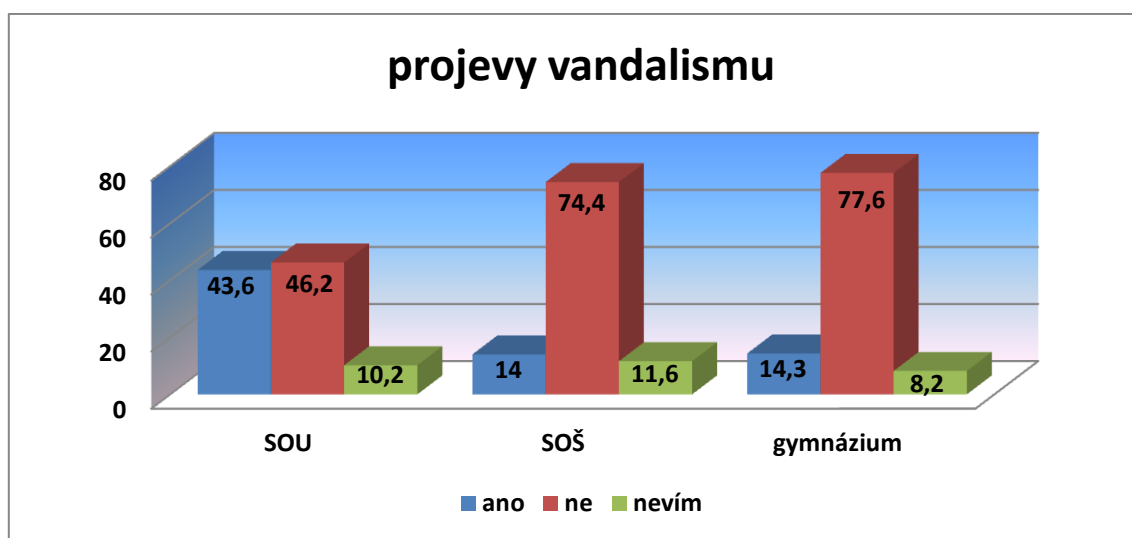
Každý pátý respondent z celkového výzkumného souboru uvedl, že takové chování někdy již prováděl. 67% dotazovaných odmítlo, že by někdy takto jednali.

Graf č. 36 Projevy vandalismu podle pohlaví

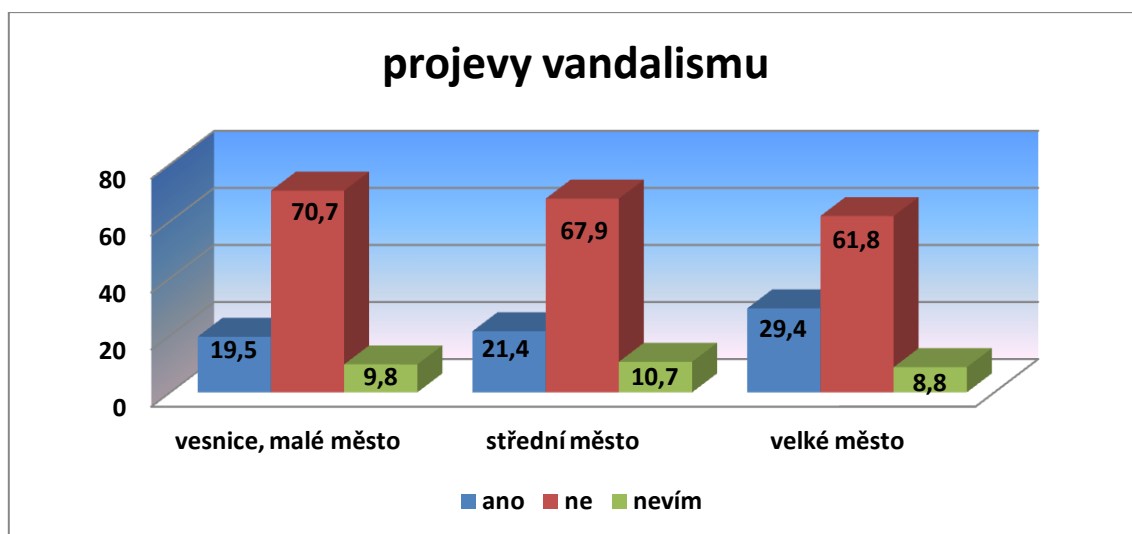
U projevů vandalismu a bezdůvodného ničení výrazně převyšuje počet chlapců nad dívkami. 36% chlapců odpovědělo, že takto někdy jednali a naopak 81% dívek takové jednání odmítlo.

Graf č. 37 Projevy vandalismu podle druhu školy

Projevy vandalismu jsou nejčastější u respondentů SOU – 43%. Dotazovaní na SŠ a gymnáziu toto chování přiznali ve 14%.

Graf č. 38 Projevy vandalismu podle místa bydliště

Ve velkém městě je u respondentů zvýšený podíl této formy chování. Na vesnici, v malém městě toto jednání odmítlo 71% dotazovaných.

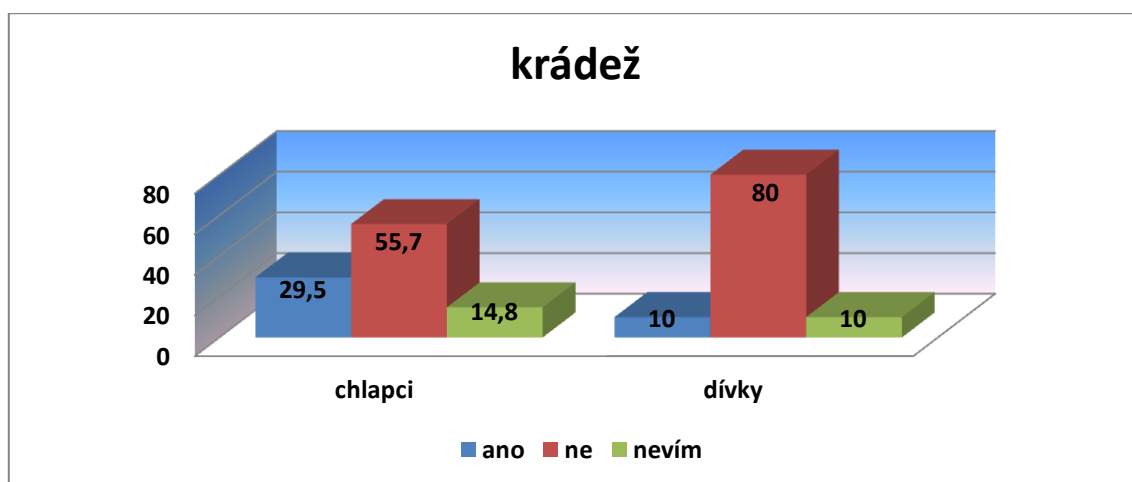
Jedna z otázek obecně zjišťovala, zda respondenti něco odcizili nebo si neprávem přivlastnili.

Tab. 25: Ukradl(a) jsi někdy něco?

	<u>ano</u>	<u>ne</u>	<u>nevím</u>
podíl v %	19,1	68,7	12,2

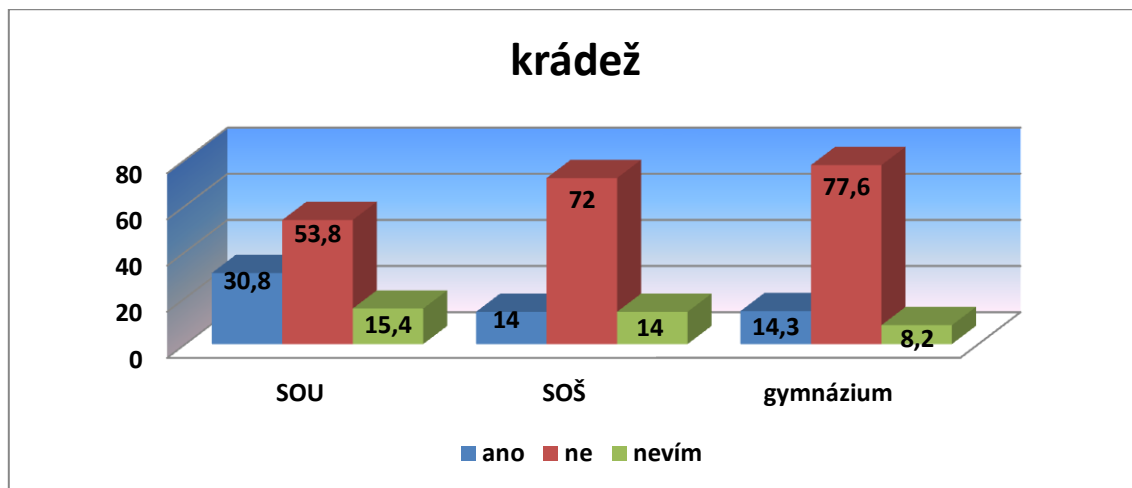
20% respondentů přiznalo, že alespoň jednou něco ukradli. 12% dotazovaných neví nebo nechtělo na tuto otázku odpovídat.

Graf č. 39 Krádež podle pohlaví

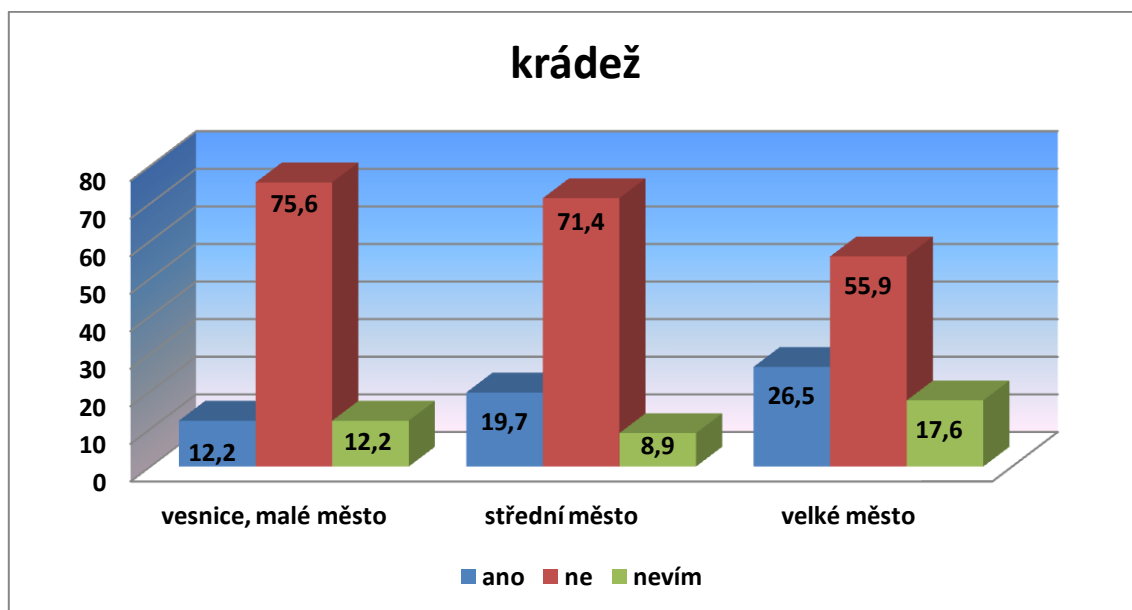
Skoro třetina chlapců někdy něco ukradla a naopak toto jednání prováděla jen jedna dívka z deseti.

Graf č. 40 Krádež podle druhu školy

30% respondent SOU někdy něco odcizila a oproti tomu na gymnáziu a ve SOŠ přiznalo toto jednání jen 14% dotazovaných.

Graf č. 41 Krádež podle místa bydliště

Na vesnici, v malé městě odcizil někdy něco jen každý desátý respondent. Ve velkém městě toto jednání přiznal každý čtvrtý dotazovaný.

Výzkum sledoval i to, jak četné je hazardní hraní u výzkumné skupiny.

Tab. 26: Hraješ někdy hazardní hry?

	<u>ano, 1-2x týdně</u>	<u>ano, 1-2x do měsíce</u>	<u>ano, příležitostně</u>	<u>Nikdy</u>
podíl v %	4,6	9,9	13,7	71,8

Nějakým způsobem se hře věnuje 30% respondentů z celkového výzkumného souboru. Nejvíce respondentů uvedlo, že hrají podle příležitosti a každý desátý dotazující hraje alespoň jednou do měsíce.

Tab. 27 Hazardní hry podle pohlaví (v%)

	<u>ano, 1-2x týdně</u>	<u>ano, 1-2x do měsíce</u>	<u>ano, příležitostně</u>	<u>Nikdy</u>
chlapci	9,8	19,7	23	47,5
dívky	0	1,4	5,7	92,9

Chlapci hrají značně častěji. Hazardní hry hraje někdy více jak polovina chlapců, zatímco dívek jen 7%. Pravidelně minimálně jednou týdně hraje každý desátý chlapec.

Tab. 28 Hazardní hry podle druhu školy (v%)

	<u>ano, 1-2x týdně</u>	<u>ano, 1-2x do měsíce</u>	<u>ano, příležitostně</u>	<u>Nikdy</u>
SOU	7,7	12,8	18	61,5
SOŠ	4,7	9,3	11,6	74,4
gymnázium	2	8,2	12,2	77,6

Respondenti ze SOU hrají častěji než z ostatních škol. Pravidelně tam hazardní hru přiznalo 20% dotazovaných, příležitostně si potom zahraje 18%. Na gymnáziu hazard nehraje 78% respondentů.

Tab. 29 Hazardní hry podle místa bydliště (v%)

	<u>ano, 1-2x týdně</u>	<u>ano, 1-2x do měsíce</u>	<u>ano, příležitostně</u>	<u>Nikdy</u>
vesnice, malé město	0	9,8	12,2	78
Střední město	3,6	8,9	14,3	73,2
velké město	11,8	11,8	14,6	61,8

Na vesnicích, v malých městech se nenašel ani jeden respondent, který hraje alespoň jednou týdně, naproti tomu ve velkém městě je to přes 10% dotázaných. Ve velké městě je i největší objem všech dotázaných, kteří hru někdy přiznali – téměř 40%.

Navazující otázka se již zaměřila přímo na ty, které hazardní hry někdy hrají.

Tab. 30: Pokud hraješ někdy hazardní hry, které to jsou? (můžeš zaškrtnout i více)

	<u>Výherní automaty</u>	<u>ruleta</u>	<u>karetní hra Poker</u>	<u>jiné karetní hry</u>	<u>Kurzové sázky</u>	<u>On-line hry</u>
podíl v %	25	11,1	44,4	50	33,3	22,2

27% z celkového výzkumného souboru označilo některé ze vzorku možností hazardních her. Převládají karetní hry, které označila polovina respondentů a bezmála polovina dotazovaných hraje také karetní hru Poker. Výherním automatů se věnuje čtvrtina všech, kteří někdy hazardní hry hrají. Třetina dotazovaných pak odpověděla, že se věnuje kurzovému sázení.

5.4 Interpretace výsledků průzkumu a diskuse k výzkumným předpokladům

První hypotéza sledovala difference v užívání alkoholu a tabáku mezi různými typy škol a zněla: *Ve středních odborných učilištích je vyšší četnost užívání alkoholu a tabáku než v střední odborné škole a v gymnáziu.*

Předpoklad výzkum potvrdil v otázkách 3, 4 a 6. Graf č. 7 potvrzuje vyšší konzumaci alkoholu u respondentů SOU. Denně pije alkohol **8%** žáků SOU a alespoň jednou týdně pije **33%** žáků SOU, zatímco u studentů SOŠ a gymnázia denně nepije alkohol nikdo a jednou týdně pije alkohol 23% studentů SOŠ a 16% studentů gymnázia. Příležitostně pije alkohol 51% žáků SOU, 58% studentů SOŠ a 53% studentů gymnázia.

Graf č. 10 potvrzuje předpoklad také. Alespoň jednou týdně se opijí alkoholem **18%** žáků SOU a jen 7% studentů SOŠ a 4% studentů gymnázia. Jednou do měsíce přiznalo opití alkoholem **31%** žáků SOU, 16% studentů SOŠ a 12% studentů gymnázia.

Předpoklad byl potvrzen i v grafu č. 16. Zkušenost s kouřením má **59%** žáků SOU, z toho 36% jsou pravidelní kuřáci a 23% jsou příležitostní kuřáci. V SOŠ má zkušenost s kouřením 51% studentů, z toho 23% jsou pravidelní kuřáci a 28% jsou příležitostní kuřáci. U studentů gymnázia má zkušenost s kouřením 34% respondentů, z toho 18% je pravidelných kuřáků a 16% je příležitostných kuřáků.

Hypotéza číslo 1 byla potvrzena. Ve středních odborných učilištích je vyšší četnost užívání alkoholu a tabáku než v střední odborné škole a v gymnáziu.

Druhá hypotéza pozorovala rozdíl delikventního chování v různých sídlech ČR a její znění bylo: *Na vesnici, v malém městě je výskyt delikventního chování nižší než ve středním a velkém městě.*

Předpoklad výzkum potvrdil prostřednictvím odpovědí na otázky 14, 15 a 16. Graf č. 34 potvrzuje nižší výskyt projevů násilí a agrese na vesnici, v malém městě. Toto jednání tam přiznalo **15%** adolescentů. Ve středním městě potvrdilo násilné a agresivní chování 16% adolescentů a ve velkém městě dokonce 24% adolescentů.

Předpoklad potvrzuje graf č. 37. Projevy vandalismu, výtržnosti, poškození cizích věcí přiznalo **20%** adolescentů bydlících na vesnici, v malém městě. Ve středním městě toto jednání činilo hodnotu 21% u adolescentů. Adolescenti bydlící ve velkém městě přiznali projevy vandalismu v hodnotě 29%.

Výrazněji předpoklad potvrdil výzkum v otázce krádeže v grafu č. 40. Ke krádeži se přiznalo **12%** adolescentů, kteří bydlí na vesnici, v malém městě. Ve velkém městě to už bylo ovšem 27% adolescentů a ve středním městě krádež připustilo 20% adolescentů.

Hypotéza číslo 2 byla potvrzena. Na vesnicích, v malém městě je výskyt delikventního chování nižší než ve středním a velkém městě.

Třetí hypotéza sledovala difference v oblasti šikanujícího jednání a zněla: ***Chlapci jsou častěji agresory šikany než dívky a zároveň je vyšší výskyt šikany u respondentů středního odborného učiliště než u respondentů střední odborné školy a gymnázia.***

Předpoklad výzkum se potvrdil prostřednictvím údajů v grafu č. 27. Chlapci jsou častěji šikanujícími než dívky. Roli agresora přiznalo **28%** chlapců a jen 9% dívek. Vyšší výskyt šikany u žáků SOU je výrazný v grafu č. 28. Obětí šikany bylo **25%** žáků SOU a 10% studentů SOŠ a gymnázia. Agresor šikany je u žáků SOU zastoupen v **35%**, zatímco u SOŠ a gymnázia je to jen 10%. Svědek šikany je každý třetí žák SOU, ale v SOŠ a na gymnáziu je to 23%.

Předpoklad výzkum nepotvrdil podle údajů v grafu č. 30, kde v otázce kyberšikany šikanující chování přiznalo **12%** dívek a 10% chlapců. Výskyt kyberšikany podle respondentů u jednotlivých škol ve grafu č. 31 je poměrný. Respondenti gymnázia přiznali, že jsou častěji obětí šikany než žáci SOU a studenti SOŠ.

Hypotéza číslo 3 byla potvrzena zčásti. Předpoklad, že jsou chlapci častěji agresory šikany než dívky a zároveň je vyšší výskyt šikany u respondentů středního odborného učiliště než u respondentů střední odborné školy a gymnázia se potvrdil u běžné šikany. Předpoklad nebyl naplněn u kyberšikany, kde jsou dívky častěji agresory než chlapci a výskyt šikany na školách je poměrný.

Čtvrtá hypotéza sledovala odlišnost užívání marihuany a zněla: ***Marihuanu užívá méně než jedna čtvrtina dotázaných a zároveň je její užívání četnější u chlapců než u dívek.***

Předpoklad výzkum potvrdil v tabulce č. 11. Z celkového výzkumného souboru přiznalo užívání marihuany **24%** adolescentů. Podle grafu č. 21 pravidelně marihuanu užívá **11%** chlapců a 6% dívek. Příležitostné užívání marihuany připustilo **20%** chlapců a 11% dívek.

Hypotéza číslo 4 byla potvrzena. Marihuanu užívá méně než jedna čtvrtina dotázaných a zároveň je její užívání četnější u chlapců než u dívek.

5.5 Diskuse

Problematika sociálně patologických jevů ve vztahu k mládeži je dnes velmi diskutovaným tématem. Odborné studie dokládají, že se snižuje věk první zkušenosti s alkoholem, cigaretami a dokonce i s drogami. Zaměřil jsem se také na šikanující jednání, násilí a agresi, protože je to jedno z hlavních témat, se kterým dnešní společnost bojuje. Zpracoval jsem také téma vandalismus, protože si myslím, že děti a mladí lidé dnes velmi často ztrácejí některé kulturní a společenské hodnoty a neváží si práce druhých. Pojednal jsem o hazardním hraní, které se může v mládí velmi rychle rozrůst do závislostního jednání, protože v tomto věku si člověk ještě neuvědomuje důsledky a rizika tohoto jednání.

První otázky se týkaly problematiky alkoholu u adolescentů. Podle Vykopalové se vznik alkoholové závislosti odhaduje na období 10 – 15 let věku. To může být velké riziko pro pravidelné konzumenty alkoholu nebo pro ty, kteří se velmi často opíjejí. Četnost konzumace alkoholu jsem zjišťoval obecněji. Výsledky naznačují, že minimálně jednou týdně pije alkohol 25% dotazovaných. Příležitostně pak pije více jak polovina respondentů. Alkoholová závislost se může vytvořit při častém opíjení a právě to jsem zjišťoval v otázce číslo 4, kde je znázorněno, že 10% adolescentů se opíjí každý týden a 20% adolescentů užívá alkohol do opilosti minimálně jednou za měsíc. Nikdy se neopíjí jen 37% dotázaných. Z toho můžeme vyvodit, že se potvrdily informace studie ESPAD, kdy stoupá konzumace alkoholu ve formě excesivního pití se snahou dosáhnout co nejdříve opilosti.

Kouření u adolescentů je nebezpečné z důvodu závislosti na nikotinu, které vzniká u naprosté většiny kuřáků. Kuřák, který je závislý na nikotinu kouří denně 10 a více cigaret. Tento ukazatel výzkum potvrdil a 25% adolescentů jsou pravidelní kuřáci. 22% jsou příležitostní kuřáci a lze jen dohadovat, jak často a jak pravidelně kouří. Může to nasvědčovat sociální závislosti, kdy člověk kouří jev určité společnosti nebo při určité situaci. Míra nekuřáků je nepatrně vyšší než kuřáků – 53%. Poměr mezi kuřáky chlapci a dívkami je vyrovnaný.

Otázka týkající se užívání marihuany dokazuje, že je ve společnosti nejvíce rozšířenější lehkou drogou. 8% z dotázaných ji užívá pravidelně a 15% ji užívá příležitostně. 20% ji někdy zkusilo, ale neužívá ji. To znamená, že tuto nelegální lehkou

drogu zkusila téměř polovina všech respondentů a jen to potvrzuje skutečnost, že tato droga je mezi mladými nejoblíbenější.

Tři otázky, které jsou zaměřeny na šikanu, podaly výpověď o četnosti tohoto jevu na našich školách. Se šikanou se setkalo 35% respondentů celkového výzkumného souboru a častěji ji uvedli do dotazníku chlapci než dívky. Velký problém představuje šikana ve SOU, kde až trojnásobně více zastoupená než v jiných školách. To vypovídá o určité korelaci, protože žáci SOU byly ve velkém množství chlapci. Vysoký podíl je také svědků šikanujícího jednání – 25%. Můžeme se také domnívat, že někteří respondenti do dotazníku nepřiznali určité jednání vůči své osobě, protože to mohou vnímat jako vnitřně nepříjemné.

S otázkami šikany souvisí otázka agresivního chování a násilí. 18% respondentů se v dotazníku vyjádřilo, že proti někomu použili agresivní nebo násilné jednání a asi není překvapením, že jsou to v naprosté většině chlapci. I zde opět vyšlo, že mezi školami je tento jev nejvíce rozšířen u respondentů SOU.

V otázce hazardního hraní je nejdůležitější zjištění většiny odborných publikací, že děti a mladiství jsou věkovou skupinou, u které vzniká patologické hráčství nejrychleji, během několika týdnů nebo měsíců. Proto nelze tento jev podceňovat. Dnešní společnost je k hazardnímu hraní velmi tolerantní a do budoucna může být velkým problémem fakt, že se hazardní hraní stěhuje čím dál více do kyberprostoru. To by měl být signál hlavně pro rodiče, aby důsledně kontrolovaly své děti při činnosti na internetu. Otázku on-line hraní jsem uvedl i v dotazníku v bloku hazardního hraní a věnuje se jí 22% ze všech respondentů, kteří občas hry o peníze hrají. 28% respondentů z celkového výzkumného souboru uvedlo, že někdy hrají hazardní hry a nejčastěji to jsou žáci SOU a respondenti, kteří bydlí ve velkém městě. Dominují různé karetní hry, Poker a kurzové sázení.

Závěrem bych chtěl podotknout, že použitá metoda dotazníku nemůže poskytnout naprosto pravdivý obraz o celkové situaci, ale může alespoň částečně přiblížit míru rizika sociálně patologických jevů u adolescentů. Protože jsem tak rozsáhlý výzkum dělal zcela poprvé, tak se patrně mohou objevit nepřesné interpretace některých dílčích zjištění. Na druhou stranu je to zkušenost pro případné další bádání v této problematice.

Závěr

V teoretické části jsem se na základě odborné literatury především zaměřil na vymezení základních pojmů v oblastech sociálně patologických jevů. Mnoho autorů odborné literatury pojímá tyto oblasti různě, ale na zásadních otázkách této problematiky panuje shoda. Získané poznatky mohou sloužit jako obecné informace nebo též jako podnět na zamyšlení, zda tyto jevy jde nějakým způsobem eliminovat.

Část druhá představuje samotný výzkum, kde jsem se zaměřil na žáky a studenty prvních ročníků středních odborných učilišť, středních odborných škol a gymnázií. Jak jsem uvedl, je to etapa života, která sebou nese mnoho výrazných změn ve všech složkách osobnosti, a proto náchylnost k nežádoucím vlivům je mnohem vyšší, než u jiných věkových skupin. Cílem této práce bylo vytvořit přehled o výčtu a četnosti sociálně patologických jevů. Výsledky výzkumu této diplomové práce naznačily, že je největším problémem u mladistvých alkohol, kouření a šikanující nebo agresivní chování. Nemalou pozornost musíme věnovat i drogové problematice a hazardnímu hraní. Jsou potřeba důsledné preventivní programy ve školách a především řádná výchova v rodině jako v nejdůležitější sociální skupině. Výzkum poukázal i na vysoký počet těchto negativních jevů u žáků středního odborného učiliště a u adolescentů, kteří jako svoje místo bydliště uvedli velké město.

Sociální patologické jevy jsou neodmyslitelnou součástí našeho života. Toto jednání nelze nikdy ze společnosti vystrnadit, ale můžeme se pokusit o jeho eliminaci. Touto prací chci upozornit na vysokou míru rizikovosti této formy jednání. Věřím, že mi tato práce pomůže v roli pedagoga volného času při mé další činnosti s dětmi a adolescentní mládeží.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

1. BÁRTLOVÁ, S. *Sociální patologie*. Brno : Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví v Brně, 1998. 53 s. ISBN 80-7013-259-0.
2. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha : ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642—08-9.
3. DOLEJŠ, M. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. 1. Vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.
4. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
5. HAJNÝ, M. *O rodičích, dětech a drogách*. 1. vyd. Praha : Grada, 2001, 133 s. ISBN 80-247-0135-9.
6. HARTL, P., HARTLOVA, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
7. HRČKA, M. *Sociální deviace*. Praha : Slon, 2001. ISBN 80-85850-68-0.
8. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování*. 1. vyd. Praha : Portál. 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
9. KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 313 s. ISBN: 80-244-0019-7.
10. KOZÁK, J. *Rizikový faktor kouření*. 1. vyd. Praha : Knižní podnikatelský klub, 1993. 242 s. ISBN 80-85267-42-X.
11. KRÁLÍKOVÁ, E. *Jak přestat kouřit*. 2. vyd. Praha : MAXDORF, 2003. 130 s. ISBN 80-85912-68-6.
12. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. A KOL. *Člověk-Prostředí-Výchova*. Brno : Paido, 2001. 199 s. ISBN: 80-7315-004-2.
13. KRAUS, B., *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno : Paido, 2006. 156 s. ISBN: 80-7315-004-2.
14. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
15. KREJČOVÁ, L. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. 1. vyd. Praha : Grada, 2011. 232 s. ISBN 978-80-247-3474-3.
16. LABÁTH, L., et al. *Krizová mládež*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4.

17. LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. 2.vyd.. Praha : Grada. 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
18. MACEK, P.: *Adolescence*. 2. upravené vydání, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
19. MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha : Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310.
20. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: MU Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-210-2511-5.
21. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 193 s. ISBN: 978-80-210-4550-7.
22. NEŠPOR, K. *Alkohol a jiné návykové látky u dětí - Prevence v rodině*, Praha : Státní zdravotnický ústav, 2004.
23. NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2000. 150 s. ISBN: 80-7178-432-X.
24. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido, 1998, 234 s. ISBN 80-85931-65-6.
25. PEŠEK, R., NEČESANÁ, K. *Prevence užívání tabáku, alkoholu a jiných drog u dospívajících*. Písek : Arkáda, 2009, 73 s. ISBN 978-80-254-5971-3.
26. POKORNÝ V. A KOL. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. 2002. 194 s. ISBN 80-86568-02-04.
27. POKORNÝ V. A KOL. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.
28. PRUNNER, P. *Psychologie gamblerství aneb sázka na štěstí*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. 273 s. ISBN 978-80-7380-074-1.
29. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
30. SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha : Svoboda servis, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
31. SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2003. 264 s. ISBN 80-85947-83-8.
32. SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie II. Díl: Sociálně patologické jevy*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. ISBN 80-7083-495-1.

33. STEJSKAL, F., KNÝ, M. a VOTRUBA, J. *Sociálně patologické jevy dětí a mládeže v České republice*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1999. 100 s. ISBN 80-7251-008-8.
34. ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. 175 s. ISBN 80-244-0629-2.
35. TAXOVÁ, J. *Vrstevnické vztahy v adolescenci*. 1. vyd. Praha: UK, 1972. 117 s. ISBN neuvedeno.
36. URBAN, L., DUBSKÝ, J. *Sociální deviace*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. 167 s. ISBN 978-80-7380-133-5.
37. TOWNSEND, J. *Hranice a dospívající*. Praha : Návrat domů, 1985. 247 s. ISBN 978-80-7255-191-0
38. VEČERKA, K. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. 132 s. ISBN 80-7338-033-1
39. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1.vyd. Praha : Portál, 2002. 543 s. ISBN 80-7178-696-9.
40. VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*.1 vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001, 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

Internetové zdroje

1. HORNÍKOVÁ, B. *Kyberšikana*, [cit. 2012-03-29]. Dostupné na WWW: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/347>
2. KRCH, F., D. *Současné změny životního stylu a duševní zdraví české mládeže*, [cit. 2012-03-29]. Dostupné na WWW: [http://](http://http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001028/01/29.pdf)
<http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001028/01/29.pdf>.
3. MARKOVÁ, M. *Vliv sociálních faktorů na problémové chování adolescentů*. [cit. 2012-03-29]. Dostupné na WWW: <http://www.solen.cz/pdfs/ped/2008/03/11.pdf>
4. MARTÍNEK, Z. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže*, [cit. 2012-03-29]. Dostupné na WWW: http://www.nidv.cz/cs/download/edicni_cinnost/agrese_a_agresivita_u_deti_a_mlad_eze.pdf,
5. OUŘEDNÍČEK, M. *Suburbanizace*. [cit. 2012-03-29]. Dostupné na WWW: http://www.suburbanizace.cz/01_teorie_suburbanizace.html
6. POPOV, P. *MAJÁK – Prevence drogových závislostí*, [cit. 2012-03-29]. Dostupné na WWW: <http://www.volny.cz/kackotr/rodice/prehled.html>.

Seznam příloh

Příloha I.: Dotazník negativních jevů mezi studenty středních škol

Přílohy

Příloha č. 1

Dotazník negativních jevů mezi studenty středních škol

Dobrý den, jsem studentem Jihočeské univerzity a v této době pracuji na své diplomové práci, která se zabývá problematikou negativních jevů ve společnosti mezi studenty prvního ročníku středních škol.

Cílem výzkumu je zmapovat současnou situaci těchto negativních jevů na různých středních školách. Otázky se týkají problematiky alkoholu, drog, hazardního hraní, šikany a vandalismu.

Byl bych velmi rád, kdyby ses podílel(a) na výzkumu této problematiky, a to vyplněním tohoto ANONYMNÍHO dotazníku.

Děkuji za vyplnění, Jan Maroušek.

Jsi? A) muž B) žena

Bydlíš? A) vesnice nebo malé město (do 5000 obyvatel)

B) střední město (5 000 – 30 000 obyvatel)

C) velké město (nad 30 000 obyvatel)

1. Pil(a) jsi někdy ve volném čase alkohol?

1. ano

2. ne

2. Kdy jsi poprvé alkohol zkusil(a)?

1. 11 let a méně

2. 12 – 13 let

3. 14 – 15 let

4. 16 – 17 let

5. nikdy

3. Jak často alkohol konzumuješ?

1. denně

2. 1-2x týdně

3. 1-2x do měsíce

4. příležitostně
5. nikdy

4. Opijíš se často?

1. ano, nejméně 1x týdně
2. 1x do měsíce
3. výjimečně
4. nikdy

5. Jaký alkohol nejčastěji piješ?

1. pivo
2. víno
3. destiláty (vodka, rum, likéry)
4. míchané nápoje
5. nevím

6. Kouříš cigarety?

1. ano
2. ne
3. příležitostně

7. V kolika letech sis poprvé zapálil(a) první cigaretu?

1. 11 let a méně
2. 12 – 13 let
3. 14 – 15 let
4. 16 – 17 let
5. nikdy

8. Zkoušel(a) jsi někdy marihuanu?

1. ano, užívám ji pravidelně
2. ano, užívám ji příležitostně
3. ano, ale neužívám ji
4. ne

9. Zkoušel(a) jsi někdy jiné drogy?

1. halucinogeny (LSD, extáze, lysohlávky)
2. hašiš
3. stimulační látky (pervitin, amfetamin, efedrin)
4. tlumivé látky (analgetika, hypnotika, sedativa)

5. toulen
6. ne

10. Považuješ se za závislého na něčem?

1. alkohol
2. cigarety
3. marihuana
4. jiné drogy
5. hrací automaty
6. ne

11. V průběhu mého dosavadního studia jsem se stal účastníkem projevů šikany? (můžeš označit více odpovědí)

1. stal jsem se objektem šikany
2. byl jsem šikanující
3. byl jsem svědkem šikany
4. se šikanou jsem se nesetkal

12. Zažil(a) jsi někdy kyberšikanu? (šikana prostřednictvím mobilních telefonů, internetu...) /můžeš označit více odpovědí/

1. stal jsem se objektem šikany
2. byl jsem šikanující
3. byl jsem svědkem šikany
4. se šikanou jsem se nesetkal

13. Pokud ses setkal(a) s nějakou šikanou, jakou měla formu?

1. psychická (ignorování, pomlouvání, zesměšňování, vyhrožování)
2. fyzická (bití, napadání)
3. psychická i fyzická

14. Použil(a) jsi vůči někomu násilí nebo nějakou formu záměrné agrese

1. ano
2. ne
3. nevím

15. Prováděl(a) jsi výtržnost na veřejnosti nebo poškodil(a) jsi úmyslně cizí věc?

1. ano
2. ne

3. nevím

16. Ukradl(a) jsi někdy něco?

1. ano
2. ne
3. nevím

17. Hraješ někdy hazardní hry ?

1. ano, 1-2x týdně
2. ano, 1-2x měsíčně
3. ano, příležitostně
4. nikdy

18. Pokud hraješ někdy hazardní hry, které to jsou? (můžeš zaškrtnout i více)

1. výherní automaty
2. ruleta
3. Karetní hra Poker
4. jiné karetní hry
5. kurzové sázky
6. on-line hry (internetový hazard)

ABSTRAKT

MAROUŠEK, J. *Negativní jevy ve volném čase u studentů středních škol*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2012. Diplomová práce

Klíčová slova: drogy, mládež, sociálně patologické jevy, sociální deviace, závislost, kriminalita

Diplomová práce *Negativní jevy ve volném čase u studentů středních škol* je zaměřena na problematiku sociálně patologických jevů u současné středoškolské mládeže a na důležitý vliv prostředí a výchovy. Práci rozdělují na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část se zaměřuje na deskripci a vymezení základních pojmů jako jsou adolescence, sociální prostředí, životní styl, drogy, delikvence, šikana aj. Cílem diplomové práce je popsat nejčastější sociálně-patologické jevy vyskytující se u dospívající mládeže, zejména těch, které mají charakter deliktu. Pomocí dotazníkového šetření je jejím cílem zanalyzovat celkovou situaci v oblasti sociálně patologických jevů. Zjistit závažnost, četnost, faktory a příčiny, které stojí za vznikem těchto jevů.

Abstract

MAROUŠEK, J. *Negative events in their leisure time with students of secondary schools*. České Budějovice: Theological Faculty of University of South Bohemia, 2012. Diploma thesis

Key words: drugs, teenagers, social-pathological phenomena, social deviance, dependence, youth crime

The diploma thesis *Negative events in their leisure time with students of secondary schools* has been focused on problems of social pathological features by the present secondary youth and the influence of environment and education. I split this thesis into two parts – theoretical and practical one. The theoretical part has been focused on description, delimitation of essential definitions, as adolescence, social environment, lifestyle, drugs, delinquency, bullying and other. The objective of this final thesis is to describe the most frequently occurring youth-related socio-pathological phenomena, especially those with the character of offences. This diploma thesis has been focused on monitoring of the general situation in the area of social pathological features using questionnaire survey and also this thesis has been trying to find their frequency and to define their most frequent forms of these phenomena.